

**SZÁMADÁS, LELTÁR, VÉGRENDELET. TANULMÁNYOK KÖZÉPKOR VÉGI
FORRÁSOKRÓL**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a **történelem** tudományágban

Írta: **Czövek Zoltán** okleveles **történelem – latin nyelv és irodalom szakos tanár, angol
szakos nyelvtanár**

Készült a Debreceni Egyetem **Történelmi és Néprajzi** doktori iskolája
(**Történelem** programja) keretében

Témavezető: Dr.
Dr. Solymosi László egyetemi tanár
(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 200... ..

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 200... ..

Én, Czövek Zoltán teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Czövek Zoltán

Számadás, leltár, végrendelet
Tanulmányok középkor végi forrásokról

Tartalomjegyzék

Előszó	5
I. fejezet	10
II. fejezet.....	32
III. fejezet	48
Függelék az I. fejezethez	93
Függelék a II. fejezethez	121
Bibliográfia és rövidítésjegyzék.....	124
Mellékletek.....	137

Előszó

Az értekezés három részből tevődik össze, melyek tárgyát öt forrás képezi: három főúri számadás, egy leltár – királyi kincsjegyzék 1521-ből –, továbbá Túz Osvát zágrábi püspök 1499. évi végrendelete. A számadások közül az első 1459-ből, a másik 1516-ból, a harmadik 1524-ből származik, a legrégebbit Rozgonyi Sebestyénhez, a másik kettőt a Kanizsaiakhoz köthetjük. Az első két (már publikált) fejezet a kútfők szövegéből és a bevezető tanulmányból áll, míg a harmadik rész kiadott testamentum elemzése: itt, mivel a forrásközlés szükségtelen, részletesen ismertetem a végrendeletet. (Az első fejezetben olvasható tanulmány, mivel három kútfővel foglalkozik, maga is három részre tagolódik.) A forrásokból jellegüknél fogva legnagyobb mennyiségben a magyar nagyúri és királyi udvar anyagi kultúrájáról szerezhetünk ismereteket (a számadások persze emellett a főúri udvar működésébe is betekintést engednek), viszont jó néhány olyan bejegyzés található bennük, melyeknek politikai vonatkozása van (ezek közül nem egy az országos közügyek szempontjából fontos), a dolgozat ezen utóbbi, rendkívül értékes adatokból indul ki. Az egyes fejezeteket tehát hasonló, politikátörténeti-életrajzi-archontológiai jellegű tartalmuk fűzi össze disszertációvá, továbbá az, hogy a kiindulópontul szolgáló forrást minden esetben hozzáférhetővé teszem, teljes szövegű közlés, illetve a lehető legnagyobb részletességgel történő ismertetés formájában. Mindenekelőtt azt igyekeztem vizsgálni mindhárom részben, hogy milyen (politikai) kapcsolat fűzte a forrásokban felbukkanó, vezető funkciót betöltő, magas társadalmi állású személyeket azokhoz (főrangúakhoz, illetve az uralkodóhoz), akiknek utasítására az adott kútfőt megírták, illetve akikhez az elsősorban kapcsolható. Ez alól persze kivétel a harmadikként, kis terjedelemben vizsgált rövid számadás, amelyből csak egyetlen néven nevezett személyt tudunk azonosítani, azt a főurat, akinek a számára beszerzett árukról készítették a forrást.

A témaválasztás szokatlan, hiszen jelentős történelmi személyiségek életrajzírói, illetve politikátörténeti munkák készítői nem szoktak olyan kútfőket kiindulópontul felhasználni, amelyek leginkább az anyagi kultúra forrásaiként hasznosíthatók (persze a végrendeletek ebből a szempontból némileg kivételt képezhetnek). Azok a fontos személyiségek azonban, akikhez a disszertációban középpontba állított forrásokhoz hasonló kútfők mindenekelőtt kapcsolhatók, a politika irányítói, formálói. A főpapok és főurak önmagukban véve politikai tényezők voltak, akár akarták, akár nem, utóbbiak

akkor is, ha semmiféle köztisztséget nem viseltek. Persze a nagyúri családoknak voltak olyan tagjai, akik távol maradtak a politikától, vagy saját elhatározásból, vagy esetleg rokonaik akaratából, viszont az általános korai halandóság miatt tudatában kellett lenniük annak, hogy bármikor eljöhöz az a pillanat, amikor nekik kell átvenniük a birtokok irányítását, nekik kell a család érdekeit helyi és országos szinten képviselniük. Azt mondhatjuk tehát, hogy bármelyik főpaphoz vagy arisztokratához köthető számadás, leltár, végrendelet mögött érdemes észrevennünk annak politikai hátterét, még akkor is, ha közvetlen politikai vonatkozásai nincsenek (bár testamentum esetében ez utóbbi nehezen elképzelhető). A királyhoz és a királynéhoz kapcsolható ilyen jellegű forrásoknak még inkább nyilvánvaló módon van politikai hátterük, figyelembe kell vennünk viszont, hogy korszakunkra, a középkor végére is igaz, hogy az uralkodó hitvese részben önálló politikai tényező, megfelelő birtokvagyonnal, jövedelmekkel.

A kiválasztott öt forrás közül csak egynek nincs úgymond közvetlen politikai vonatkozása, az 1524. évi számadásnak, mégpedig azért, mert Kanizsai Lászlón kívül (a neki szállított árukról készült ez a kimutatás) más befolyásos, fontos, név szerint említett személy nem fordul elő benne. Nem ez a helyzet a másik négy kútfővel. A püspöki végrendelet esetében a legszembevetőbbek a politikai összefüggések: a főpapi, főúri végrendelet már önmagában politikai tett. A testamentum az életrajzokban mindig központi helyet elfoglaló, kiemelkedő jelentőségének megfelelően tárgyalt okmány, az életútnak bizonyos szempontból összegzését adja: sokat elárul például, hogy milyen nagyságú vagyonról találunk benne rendelkezéseket s ezeknek kik a kedvezményezettjei, hogy kik a kijelölt végrehajtók. További politikai vonatkozásai tárhatók fel, ha – mint a Túz - testamentum esetében – vagyunk olyan szerencsés helyzetben, hogy ismerjük, legalább részben, végrehajtásának történetét.

Az 1521-ben keletkezett királyi kincsjegyzék és az 1459. évi számadás olyan források, amelyekről elmondható, hogy ilyeneket „keresni nem, csak találni lehet”.¹ Előbbiről ez azonnal, az első kézbevételekor, már a címéből kiderül, utóbbiról csak egy részének – nem mindig könnyű – elolvasása után. Előbbi forrás teljes tartalma miatt ritkaság, utóbbiról ezt éppen politikai vonatkozású bejegyzései miatt mondhatjuk: ezekből mikroszinten lehet követni a Mátyás király elleni főúri lázadás egy igen fontos mozzanatát (Kubinyi András ugyan foglalkozott e kútfővel,² de ezen vonatkozásairól

¹ C. Tóth, A Gordovai család 271. p.

² Ld. alább, az I. fejezetben.

nem szólt). Az 1516. évi számadás feldolgozása azt példázza, hogy hasonló kimutatásokból képet kaphatunk arról, hogy név szerint kik, mely tekintélyes és kevésbé rangos köznemesi familiárisok alkották egy főúr udvarát. Ezek az információk kiegészíthetők más jellegű források, például a misszilis levelek vagy hivatalos iratok adataival. Az 1524. évi számadásról írottak azt mutatják, hogy főúrhoz kapcsolható forrásnak nem kizárt, hogy akkor is meg tudjuk rajzolni a politikai hátterét, ha nincs semmiféle utalás benne, amelyet a politikával kapcsolatba lehetne hozni.

A történészek általában úgy tekintenek a számadásokra, leltárakra és testamentumokra, mint az anyagi kultúráról szerezhető ismeretek forrásaira. A számadásokból általában időbeli változást, folyamatokat, történéseket követhetünk nyomon, a leltárak egy adott pillanat állapotát örökítették meg számunkra. Azonban ezeket a kútfőket politikai szempontból is lehet – és kell is – elemezni. A végrendeletek szintén valóságos kincsesbányát jelentenek az anyagi kultúra kutatói számára (tulajdonképpen leltár-típusú forrásoknak nevezhetjük őket az anyagi kultúra szempontjából, hiszen adott pillanat viszonyairól adnak képet), esetükben azonban, legalábbis ha főrangú személyek testamentumait vesszük figyelembe, sokkal szembetűnőbb a politikum (mint ahogy arról fentebb már szó volt).

Egyáltalán nem állt szándékomban az egyes szereplők teljes életrajzát adni a dolgozatban, még teljes politikai biográfiáját sem. Igaz, több személyről közlöm az általa viselt tisztségeket, ám ezt csak a bemutatás szándékával teszem. Részletesebb életrajzi-politikatörténeti kidolgozásra csak az adott fejezet középpontjába állított forrás keletkezési hátterének megismerése szempontjából érdekes témákban került sor. Így az első fejezetben hosszasan taglalom, milyen bizonyítékokkal támasztható alá az, hogy Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László Hunyadi János, majd Mátyás leghűségesebb szövetségesei közé tartoztak. (Ez a Kanizsai László nem azonos az 1524. évi számadásban említettel.) Az 1459. évi főúri lázadás időszakáról szóló fejtegetésekben csak azokról a politikai jelentőséggel bíró életrajzi elemekről szólok, amelyek ehhez az eseményhez kapcsolódnak, Rozgonyi és Kanizsai egyéb ekkori tetteiről nem írok. A második fejezetben Sárkány Ambrus, Bornemissza János és Gosztonyi János német-osztrák kapcsolatait, illetve Mária királynéhoz és egymáshoz fűződő viszonyát vizsgáltam. A harmadik fejezetben Túz Osvát zágrábi püspöknek csak a végrendeletében kedvezményezett személyekkel való kapcsolatát törekedtem tárgyalni (nem sikerült mindegyikükre adatot találnom), viszont így sem kerülhettem el a Túz

család és Corvin János közötti ellentéteknek, viszályoknak, illetve a Túzok és Újlaki Miklós viszonyának bemutatását.

A politikai-életrajzi-archontológiai elemzésen kívül a dolgozat másik célja az analízis tárgyává tett kútfők kiadása, illetve gyakorlatilag teljes egészükben való megismertetése. Az első fejezet függelékében a kutatás számára ismert, de még közzé nem tett források olvashatók, a másodikban viszont az eddig teljességgel ismeretlen kincsjegyzék szövegét adom (utólag tudtam meg, hogy velem egy időben Réthelyi Orsolya is foglalkozott vele). A végrendeletet nem szükséges közölni, mivel Tkalcic ezt már megtette, kiváló munkát végezve. Igaz, a publikált szövegben vannak nyomdahibák, ezekre felhívom a dolgozatban a figyelmet. A testamentum egy-két részletét nem egy helyen idézik a magyar történészek, azonban megítélésem szerint nagyobb figyelmet érdemel a dokumentum, ezért a lehető legrészletesebben, egy rendelkezést sem kihagyva ismertetem azt.

A dolgozat tárgyát képező öt forrásban a kor legmagasabb szintű anyagi kultúráját sok szempontból ismerhetjük meg. Olvashatunk ékszerekről és egyéb, köztük egyházi rendeltetésű dísztárgyakról, élelmiszerekről, szövetekről, lószerszámokról, utazásról stb. Mindezekről azonban nem vagy csak minimális mértékben írtam, nem tekintetem feladatommak a kútfők ezen szempontból történő feldolgozását. A számadások ezen túlmenően gazdaságtörténeti (például ártörténeti) adatokat is tartalmaznak, ám ezek hasznosítása is további kutatások feladata. Ha anyagi kultúrával, gazdaságtörténettel érdemben foglalkoztam volna, az teljesen más irányú, részben régészeti és művészettörténeti tájékozódást igényelt volna. Ez a munka szétfeszítette volna a rendelkezésre álló kereteket, további hasonló jellegű források bevonását kívánta volna meg, végső soron egy új disszertáció megírásához vezetett volna.

Annak, hogy miért éppen ezt az öt forrást választottam elemzés és részben publikálás tárgyául, gyakorlati oka is van. A számadásokról például viszonylag könnyen meg lehetett állapítani, hogy nem adták még ki őket (míg a kincsjegyzék – e rendkívül ritka forrás – esetében ez csak hosszabb kutatás után derült ki), lelőhelyük, a Nádasdy-levéltár igen gazdag hasonló forrásokban, ám ezek közül csak keveset tettek közzé. A számadások kiválasztásában terjedelmük is szerepet játszott. A végrendelet mellett azért is döntöttem, mert egyrészt nagyon fontos dolgokat tudhatunk meg belőle Túz Osvátról, másrészt hasonló forrásokból – főpapi testamentumokból – is kevés maradt fenn a korból.

A királyi kincsjegyzékek és a prelátusi végrendeletek számához viszonyítva főúri számadásból nagyon sokkal rendelkezünk. Ha az egész középkori forrásanyagot nézzük, akkor persze mind az öt kútfőről elmondható, hogy ritka, mivel középkori forrásaink legnagyobb része birtokjogi vonatkozású irat. (Megjegyzendő viszont, hogy a nemesi testamentumok között is kizárólag birtokügyeket tárgyaló dokumentumokat találunk a legnagyobb mennyiségben.³)

Ami a forráshasználatot illeti, a kiadott okleveleket igyekeztem lehetőleg teljes számban összegyűjteni, egy-egy kiemelkedő jelentőségűnek vélt kérdés tárgyalásakor ezeket publikálatlan kútfőkkel egészítettem ki, utóbbiak felkutatásához a Magyar Országos Levéltár középkori anyagáról készült elektronikus adatbázist használtam, melyben minden magyarországi oklevél adatai megtalálhatók.⁴ Elbeszélő forrásokat mindhárom fejezetben használtam. A szakirodalomra legnagyobb mértékben a második fejezet írásakor támaszkodtam, legkevésbé a harmadik rész esetében. Ez nem véletlen, mutatja azt, mennyit foglalkozott eddig az egyes témákkal a történetírás. Külföldi szakirodalomra lényegében csak a harmadik fejezet esetében volt szükség. Nem hallgatható el, hogy a disszertáció készítésének időszakában a kutatás feltételei évről évre nem kis mértékben javultak, köszönhetően több okmánytár, bizonyos alaplívek, folyóiratok cd-n történő közzétételének.⁵ Az itt közölt négy kútfőt nemcsak másolatban (fénykép-, illetve fénymásolatban), hanem eredetiben is tanulmányoztam. A végrendelet Tkalcic által publikált szövegét nem az eredetivel, hanem annak másolatával vettem össze.

³ *Kubinyi*, Főúri és nemesi végrendeletek 331. p.

⁴ Ld.: Adatbázis.

⁵ Ezeket a digitális kiadványokat használtam, csak akkor vettem fel a bibliográfiába őket, ha nem létezik nyomtatott változatuk.

I. fejezet

Három számadás a Nádasdy-levéltárból⁶

Az alábbiakban főúr, illetve familiája részére vásárolt dolgokról készült számadások olvashatók, mindhárom forrás ismert a kutatás előtt.⁷ Minden kétséget kizáróan elszámolási célból készített tisztázatokkal állunk szemben, annak ellenére igaz ez, hogy előfordulnak bennük javítások. A legrégebb, 1459-ből származó lista minden valószínűség szerint Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda kiadásait tartalmazza, melyeket a maga s familiárisai számára főleg élelmiszerre fordított.⁸ Forrásértékét növeli, hogy az

⁶ Az I. és a III. fejezet a Magyar Tudományos Akadémia – Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund támogatásával készült. Az I. fejezet kiadása: *Czövek, Számadások*. – A jegyzetekben hivatkozott munkák közül számosnak létezik digitális változata, ezeket a kutatáshoz felhasználtam, de külön nem említettem meg őket.

⁷ Az 1459-ből származó számadással két tanulmány foglalkozott: *Kubinyi, A középkori anyagi kultúra* 56., 64., 65., 67. p. *Kubinyi, Főúri étrend* 257. p. Mindhárom lajstromot felhasználta a Magyar oklevél-szótár c. munka. Például: 49., 455., 607., 646–647., 962., 1114. hasáb.

⁸ *Kubinyi, A középkori anyagi kultúra* 64., 65., 67. p. Rozgonyiról az első adat 1439-ből maradt fenn [Engel, Genealógia. Básztyély nem, 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága)]. 1443-tól az 1448. októberi rigómezei csata alkalmával történő fogságba eséséig Pozsony megye ispánja. (Engel, Archontológia 1. köt. 169. p. *Pálosfalvi, A pozsonyi vár elfoglalása* 200. p.). 1453 lelegejére már mindenképpen kiszabadult a török rabságból, hiszen január 25-én Pozsonyban volt (az ott kelt, eredeti, tőle és Rozgonyi Györgytől származó, pecsétjeikkel megerősített oklevél: DF 228367). 1455-ben a Felső Részek kapitánya. Ugyanebben az évben királyi lovászmester, majd 1458 februárja és ősze között újra betölti e tisztséget. 1458. április közepétől július közepéig kimutathatóan újra a Felső Részek kapitánya, ebben a minőségében eredménnyel harcol a magukat az északi országrészbe befészkelő csehek ellen. Ugyanebben az évben Sáros megye ispánja, szeptember 6-án már erdélyi vajda. Kinevezésében szerepet játszott az a szempont, hogy arisztokrata lévén alkalmas volt Szilágyi Mihály erdélyi befolyásának semlegesítésére s Újlaki Miklós vajda (1441 óta volt az, ld.: Engel, Archontológia 1. köt. 15. p.) háttérbe szorítására (ld. még: 46. j.). (Fügedi, Mobilitás 109., 123. p. *Kordé, A székely ispáni méltóság* 131. p. 388. j. *Horváth, A Felső Részek* 937., 938., 952–953. p. *Teleki, Hunyadiak kora* 10. köt. 575. p. *Tóth-Szabó, A cseh-huszita mozgalmak* 306–309. p. Engel – Kristó – Kubinyi, Magyarok tört. 218. p.). 1459. július 1-jéről, 1460. június 3-ról és november 19-ről származó információ szerint Rozgonyi Jánossal együtt tölti be e méltóságot (utóbbi 1458 őszén és a következő év tavaszán még biztosan nem volt vajda). 1460. november 29-én még vajda. Ebben az évben ismét harcol a felvidéki csehek ellen. A következő év (1461) január 26-án már mint egykori vajda tűnik fel, azonban április 24-én ismét viseli e tisztséget s egyúttal székelyispán. Ez utóbbi méltóságáról március 23-ról értesülünk először. Ugyanezeket a hivatalokat tölti be július 29-én is. November 22-én vajdaként ad ki oklevelet. Vele egy időben székelyispán Rozgonyi Rajnárd és

enni- s innivalóról megtudjuk, ebédre, vacsorára vagy a praelibatióknak nevezett étkezésre vették-e. Ez utóbbi csak egyszer fordul elő, máskülönben nagyon ritkán bukkan fel a kútfőkben, ebben a számadásban reggeliként lehet értelmezni.⁹ A vásárlások megállapíthatóan szinte kizárólag Budán történtek, de találunk pesti és esztergomi beszerzést is. A bejegyzések zömmel a feltehetően április 17-ével kezdődő s biztosan megállapíthatóan 30-ával záruló időszakból valók, de találunk június 24-re keltezett adatokat, s talán május 5-ről és 12–13-ról származót is. A június 24-i dátum lehetséges, hogy tévesztés eredménye,¹⁰ ezt támasztja alá az, hogy ez a nap távol van a számadás keletkezésének időszakától, kiesik a napok sorából, hiszen előtte április 28-i, szombati, utána pedig április 30-i, hétfői bejegyzések sorakoznak.¹¹ A regisztrum szövege helyenként nehezen kivehető, viszonylag sok benne a bizonytalan olvasat. Ez néhol talán annak is eredménye, hogy az irat rossz állapotban van.¹²

A lajstrom az országos politikatörténet szempontjából is érdekes. Rozgonyi és a forrásban szintén felbukkanó Kanizsai László a Hunyadi-ház szövetségeseiként, igen fontos és kitartó híveiként ismert. A két főúr közelebbi ismeretsége innen (vagy innen is) eredeztethető. Előbbi már 1445–46 után többnyire Hunyadi János érdekeit igyekezett érvényesíteni pozsonyi ispánként az ország északnyugati részében, ahol a Rozgonyi

Losonci Dezsőfi László (utóbbi csak 1461 őszéig; Rozgonyi Rajnárd június 17-én volt ispánként szerepel, szeptember 1-jén azonban újra székelyispán). Az 1461. december 24–28-i szűkebb királyi tanácsi ülésen jelen van, de még abban az évben vagy 1462 elején el is távozik az élők sorából. Kettős tisztségét haláláig viselte. [*Fügedi*, *Mobilitás* 109. p. *Lázár*, *Székely ispánok* 808. p. *Kordé*, *A székely ispáni méltóság* 131–132. p. 389. j., 138., 142–145., 156. p. A DL 36392 és 27906 jelzetű oklevelek (1461. április 24. és július 29.) regesztáját ld.: *Jakó*, *Kolozsmonostor I. köt.* 589. és 602. p., 1541. és 1590. sz. (utóbbi helyen téves levéltári jelzet található). A DL és DF állományban e kiadvány segítségével kutattam: *Adatbázis*. DL 62877 (1461. november 22.). *Engel*, *Genealógia*, idézett hely. *Kubinyi*, *Bárók* 197., 207. p. Rozgonyi 1460. évi felföldi küzdelmeiről: *Tóth-Szabó*, *A cseh-huszita mozgalmak* 315–321. p.]

⁹ A *praelibatio* a számadásban: 2. r. Ezen étkezésről ld.: *Kubinyi*, *A középkori anyagi kultúra* 56., 64., 66. p.

¹⁰ Azaz Szent Fülöp és Jakab apostol napja előtti vasárnapot kellett volna írni Péter és Pál apostol napja előtti vasárnap helyett.

¹¹ Ha igaznak fogadjuk el a május 12–13-i és a június 24-i kelteztést, akkor azok helyével kapcsolatban merül fel kérdés. Május 20-án ugyanis Rozgonyi már a nyugati határszéli ellenség legyőzésére vonult seregével (*Házi*, *Sopron I/4. köt.* 355–356. p.), nem biztos, hogy hét-nyolc nappal előbb még Budán volt, mint ahogy az sem bizonyos, hogy június 24-én ismét a fővárosban tartózkodott. Viszont ha nem Budán íródtak ezek a bejegyzések, akkor mindenképpen megemlíttette volna a számadás készítője a helyet!

¹² Restaurálásra viszont még nem szorul. (Rácz György közlése.)

család azon ága birtokainak jó része feküdt, amelyből ő is származott.¹³ Török fogsága idején meggyengültek ennek a Rozgonyi-ágnak a hatalmi pozíciói, a tetemes váltságdíj előteremtése vagyonuk igen nagy részét felemésztette, így szabadulása után kénytelen volt Hunyadi „védőszárnyai alá húzódni”.¹⁴ 1454-ben az ő embereként Nagyszombat kapitánya.¹⁵ Bizonyára támogatta a volt kormányzót Kanizsai és Rozgonyi az országnagyok 1455 júniusában Győrben tartott tanácskozásán. Az itt egybegyűltek 25-én egyezséget kötöttek, mely szerint céljuk V. László hazahozatala, továbbá minden országos ügyben együtt fognak működni.¹⁶ Ez az esemény megnyitotta az utat az előtt, hogy az ország leghatalmasabb urai rendezzék maguk között a viszonyt. Hunyadin, Rozgonyin, Kanizsain és másokon kívül ott találjuk a június 25-én megegyezők között Újlaki Miklós erdélyi vajdát és macsói bánt, továbbá Garai László nádort is.¹⁷ Ez azért fontos, mert e két utóbbi főúr nem sokkal korábban, 1455 áprilisában kötött szövetséget Cillei Ulrikkal, melynek éle nyilvánvalóan Hunyadi ellen irányult. A győri gyűlés feladata elsősorban a volt kormányzó és ellenfelei közötti igen feszült viszony javítása volt, ha súlyos ellentéteiket nem is lehetett persze véglegesen kiküszöbölni. Az eszmecseréről nem hiányoztak Cillei küldöttei sem.¹⁸ A kibékülésben nagy része volt Szécsi Dénes prímásnak és Kapisztrán Jánosnak. A június 25-i egyezményt követően, július folyamán, majd augusztus 1-jén megállapodás született Budán Hunyadi és Cillei, nem sokkal később pedig a volt kormányzó és Garai nádor között.¹⁹

Bonfini és Thuróczy is szól arról, hogy Kanizsai és Rozgonyi V. László Budára érkezése után ott voltak a király elé járuló Hunyadi népes és fényes kíséretében (hadseregében), mintegy demonstrálva a volt kormányzó mellett. Ezt az eseményt, melynek valódi dátumát a történetíróktól nem tudhatjuk meg, a következőképpen értelmezhetjük: László hatalmát ténylegesen gyakorló királyként először 1456. február 6-án érkezett Budára, ahol hamarosan, február legvégén – március elején megkezdődött az országgyűlés, ebből az alkalomból jelent meg Hunyadi familiárisaival és

¹³ *Pálosfalvi*, A pozsonyi vár elfoglalása 198–200. p.

¹⁴ *Pálosfalvi*, A Rozgonyiak 927–928. p. *Uő.*, A pozsonyi vár elfoglalása 200–201. p.

¹⁵ *Engel*, Archontológia 1. köt. 373. p. *Mályusz*, A magyar rendi állam 561–562. p.

¹⁶ *Elekes*, Hunyadi 435. p.

¹⁷ *Engel*, Archontológia 1. köt. 513., 522. p. *Pettkó*, Kapisztrán 178–179. p.

¹⁸ *Fraknói*, A Hunyadiak és a Jagellók kora 145–147. p. *Elekes*, Hunyadi 433–434. p.

¹⁹ *Elekes*, Hunyadi 435–436. p.

szövetségeseivel a fővárosban.²⁰ A vészjósló hangulatot jelzi, hogy az uralkodótól kapott oltalomlevél birtokában érkezett.²¹ Annyi bizonyítható okleveles forrással, hogy Rozgonyi némileg később, május 8-án Budán tartózkodott.²² Nem tudjuk igazolni viszont, hogy Kanizsai és Rozgonyi ott küzdött volna Nándorfehérvár ostrománál 1456-ban, a jelenleg ismert okmány, Hunyadi Jánosnak júliusban a királyhoz intézett levele alapján éppen arra következtethetünk, hogy nem harcoltak,²³ Bonfini szerint viszont mindketten részt vettek a csatában, Thuróczy csak Kanizsait említi.²⁴ Ha igaz, utóbbi egyike volt azoknak, akik meggyilkolása előtt megsebesítették Cillei Ulrikot 1456 novemberében.²⁵ Van arra forrásunk, hogy a Hunyadiak támogatták Rozgonyit abban a törekvésében, hogy visszaszerezze az elveszített családi birtokokat vagy új, hasonló méretű és értékű javakra tegyen szert helyettük. 1457 februárjában Hunyadi László megígérte neki, hogy atyja, János írásban vállalt kötelezettségének megfelelően három éven belül vagy kiváltja Ankenreiter (Ankenreuter) Nabukodonozor²⁶ kezéből Éleskő várát (Pozsony megyében) a számára, vagy hasonló, illetve azonos értékű várat ad, vagy négyezer aranyforintot fizet neki helyette.²⁷ Okleveles adattal alá lehet támasztani

²⁰ Thuróczy 304. p. *J. de Thurocz* 265–266. p. *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 670. p. *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. 180. p. *Fraknoi*, A Hunyadiak és a Jagellók kora 150. p. *Elekes*, Hunyadi 439. p.

²¹ V. László 1457. március 21-i oklevele mintegy bűnéül rója fel Hunyadinak, hogy csak királyi menlevél birtokában mert Budára menni. *Fraknoi*, A Hunyadiak és a Jagellók kora 164. és 165. p. között. *Thuróczy* szerint (*Thuróczy* i. hely, *J. de Thurocz* 266. p.) szintén oltalomlevéllel ment a fővárosba, *Bonfini* viszont (i. hely) kifejezetten elutasítja, hogy ezen okmány birtokában járult volna az uralkodó elé. Az viszont mindkettejük előadásából kiderül, hogy leginkább kísérete fegyvereinek védelmében bízott, nem V. László adott szavában.

²² DF 228224.

²³ *Mályusz – Kristó*, *Commentarii* 380–381. p.

²⁴ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 676. p., *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. 186–187. p.; *Thuróczy* 309. p., *J. de Thurocz* 270. p.

²⁵ *Teleki*, Hunyadiak kora 2. köt. 474–475. p. *Mályusz – Kristó*, *Commentarii* 392. p. Ez az információ Thomas Ebendorfer osztrák történetírótól származik, akit Teleki az itt idézett helyen előnevén Haselbachként említ, ld.: ADB 5. Band 526. p. Kanizsai szerepéről az 1456. novemberi eseményekben más osztrák források is szólnak, ezeket lásd: *Grabmayer*, *Das Opfer war der Täter* 306. p. E tanulmányt ismerteti: *Fazekas*, *Az áldozat volt a tettes* (110–115. p.).

²⁶ A névre ld.: *Wertner*, *Beheim Mihály* 73–74. p.

²⁷ A DL 15144 jelzetű oklevél szövegét ld.: *Hazai okmánytár* VII. köt. 476. p. Rozgonyi végül nem jutott Éleskő birtokába. *Házi*, *Pozsony vármegye* 93. p. *Engel*, *Térkép*.

Bonfini és Thuróczy azon értesülését, hogy a Hunyadi fivérekkel, Vitéz Jánossal és másokkal együtt Kanizsait és Rozgonyit is elfogták Budán 1457 márciusában.²⁸ Azt is megtudjuk a történetíróktól, hogy nem sokkal később a bebörtönzöttek majd mindegyikével együtt megszöktek. Kanizsai László szabadulása egy Sárvárról általa (és Miklós testvére által) június 11-én keltezett levéllel igazolható.²⁹ Kivették részüket Hunyadi Mátyás hatalomra juttatásából. Kanizsai ebben játszott kiemelkedő szerepére vonatkozóan legalábbis általánosságban elfogadhatunk megerősítésként egy 1459 májusában Ferrarában keletkezett tudósítást, mely szerint az elsők között volt Mátyás megválasztásában. Ezt az értesülést szöveggörnyezete miatt nem biztos, hogy úgy tekinthetjük, mint okleveles bizonyítékot arra, hogy ő is felvonult familiárisaival a királyválasztó országgyűlésre 1458 januárjában. Mindkét történetíró megemlíti viszont, hogy mind Rozgonyi, mind ő megtette ezt, arról azonban csak Bonfini szól, hogy ott voltak a morva határra az új uralkodóért induló küldöttségben. Rozgonyi esetében alá lehet támasztani más forrással ezt az információt: ő egyike ugyanis a *stražnicei* egyezményt pecsétjükkel megerősítő báróknak. Bizonyára a budai bevonulás fényét is emelték jelenlétükkel, mindenestre a főváros felé tartó királyt és kíséretét Rozgonyi vendégül látta *semptei* várában,³⁰ amit onnan tudunk, hogy Mátyás első rendeletét itt bocsátotta ki. Bonfini szerint Kanizsai és Rozgonyi azok közé az atyai barátai közé tartoztak, akiknek tanácsaira a király uralkodása kezdetétől fogva számíthatott.³¹ Rozgonyi Sebestyénnek a Hunyadiakhoz fűződő kapcsolatairól szólva meg kell említeni, hogy Dengelegi Borbálát vette feleségül, aki Hunyadi Mátyásnak feltehetően

²⁸ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 686. p., *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. 196. p.; *Thuróczy* 319–320. p., *J. de Thurocz* 278–279. p. Okleveles forrás: 1457. március 16-án kelt levél: *Házi*, *Sopron* I/4. köt. 171. p., további okleveles kútfőkre hivatkozik: *Fraknoi*, *A Hunyadiak és a Jagellók kora* 163. p.

²⁹ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 687. p., *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. 198. p. *Thuróczy* 322. p., *J. de Thurocz* 281. p. A két történetíró egybehangzó állítása szerint a június 16-ról 17-re virradó éjszaka szöktek meg, ezt az értesülést azonban cáfolja a június 11-i levél, melyet közölt: *Házi*, *Sopron* I/4. köt. 193-194. p.

³⁰ *Sempte* birtoklásáról ld.: 74. j.

³¹ *Dipl. emlékek* 51. p. *Bonfini*, A magyar történelem tizedei. 697., 703., 706. p., *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. 208., 214., 217. p.; *Thuróczy* 323. p., *J. de Thurocz* 282. p. *Kubinyi*, *Bárók* 197., 207. p. *Teleki*, *Hunyadiak kora* 10. köt. 575. p. *Fraknoi*, *Hunyadi Mátyás király* 406. p.

unokatestvére volt. Nem tudjuk, mikor keltek egybe, a hitvestársi viszonyt 1458-ból fennmaradt adattal lehet igazolni.³²

1458. november 30-án azonban Kanizsai elpártolt a Temesváron időző királytól, minden bizonnyal otthagyva az udvart,³³ majd csatlakozott az elégedetlenkedőkhöz, akik III. Frigyes császárt szerették volna a magyar trónon látni. E cselekedete mögött közvetlen indítóokként talán Szilágyi Mihály 1458. októberi elfogását s esetleg nagybátyjának, a mozgalom egyik vezetőjének, Garai Lászlónak, a volt nádornak a hatását kell keresnünk,³⁴ mélyebb okként pedig azt, hogy sértve, mellőzve érezhette magát, amiért az uralkodó Rozgonyi Sebestyént, akivel együtt viselték (legalábbis egy darabig) 1458-ban a lovászmesteri méltóságot (mindketten megyésispánok is voltak), kinevezte erdélyi vajdává, őt pedig nem. Ez a pozíció a lovászmesterséggel ellentétben nagy hatalommal és felelősséggel járt.³⁵ Annak ellenére fordult Kanizsai királya ellen, hogy 1458 tavaszán (április–májusban) még katonasággal ment az osztrák határvidék ellen Mátyás parancsára s ott harcba is bocsátkozott.³⁶ Rozgonyi a király oldalán maradt, a hűségesküt letette ő is az uralkodónak 1459. február 10-én Budán a jelen számadásban szintén feltűnő Lábatlani János³⁷ és Paksi László³⁸ székelyispánokkal egyetemben.³⁹

³² E. Kovács, A Hunyadi-család 40., 45., 51. p. – Rozgonyi Sebestyén testvére, Margit 1444-ben Újlaki Miklóshoz ment nőül. Ez a házasság összekötő kapcsot jelentett a Hunyadiak és Újlaki tábora között, ami azért fontos, mert Hunyadi János és Újlaki Miklós jó viszonya, együttműködése hosszú éveken át meghatározó volt az ország belviszonyainak szempontjából. Rozgonyi Margitot 1458-ban említi forrás utoljára. *Kubinyi*, Kaposújvár 6-7. p. *Uő.*, Újlaki 48-49. p. *Reiszig*, Ujlaki 59. p.

³³ DL 15355; a király november 29-én Temesvárról azt írja, hogy ő maga (mármint Mátyás) másnap szándékozik útra kelni Szegedre: *Teleki*, Hunyadiak kora 10. köt. 604-605. p.

³⁴ *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 50. p. *Pálosfalvi*, Vitovec János 450. p. A családi kapcsolatra ld.: *Mályusz – Kristó*, Commentarii 369. p. *Engel*, Genealógia. Dorozsma nem 4. tábla: Garai (nádori ág). Oslai nem 5. tábla: Kanizsai.

³⁵ Kanizsai László méltóságait illetően lásd: 46. és 59. j.

³⁶ A velencei követ 1458. május 13-i jelentése Budáról. Dipl. emlékek 29. p. Négyszáz lovassal küldte a király Kanizsait e beszámoló szerint (idézett p.), ugyanakkor Frigyes császár április 25-én Bécsújhelyen kelt leveléből kiderül, hogy már akkor ezer lóval (azaz lovassal) állt Sopronnál, azonkívül máshonnan még ezerötszáz ember készült támadni. *Wertner*, Magyar hadjáratok 71. p. (A császár e levelében Graf Losla von Sprinzenmarkt néven említi a magyar hadvezért, akit Kanizsai Lászlóval azonosíthatunk. *Teleki*, Hunyadiak kora 2. köt. 474. p.)

³⁷ Az első adat 1438-ból maradt fenn róla, 1463 végén halt meg. *Engel*, Genealógia. Lábatlani. E „feltétlenül megbízható, de jelentéktelen nemes katona” 1458 májusában mint Csongrád megye ispánja

Az, hogy a Mátyás ellen forduló egyes főurak között ellentétek feszültek s hogy a lázadók királyuk elleni eltökéltsége nem volt éppen a legszilárdabb, kiviláglik Aranyasch Jánosnak, Rozgonyi Osvát lovászmester⁴⁰ familiárisának 1459. február 22-én, Kassán Bártfa elöljáróságához írt leveléből. Elsőként megtudjuk belőle, hogy az udvarból kapott hír szerint Garai László meghalt. Kiderül továbbá, hogy Újlaki Miklós és Kanizsai László között súlyos összecsapásra került sor, mindkét fél nagy kárt szenvedett, végül a királyhoz fordultak, kegyelmet és menlevelet kértek tőle. Mátyás ezek után a rábízott pénzzel együtt visszarendelte Rozgonyi Osvátot, akit zsoldosokat küldött toborozni ellenük. Rozgonyi a király visszahívó parancsát február 18-án este kapta meg Forrón — ez minden bizonnyal az Abaúj megyei mezőváros, Kassától körülbelül 50 km-re dél-délnyugatra —, majd annak rendje s módja szerint vissza is tért. A továbbiakban más fontos információkat közöl Aranyasch, majd a levél végén visszatér Garaihoz: megtudjuk, hogy közvetlenül halála előtt a volt nádor fiát és többi gyermekét azok örökségével együtt a király kegyelmébe s védelmébe ajánlotta.⁴¹

Figyelemre méltó, hogy beszámol Garai haláláról, hiszen néhány nappal előbb még élt: egyike volt a február 17-én Frigyeszt Németújváron magyar királlyá választó uraknak.⁴² Az, hogy február 22-én Kassán már tudtak a volt nádor elhunytáról, a korabeli hírközlés csúcsteljesítményeként értékelendő.⁴³ Az szintén rendkívül érdekes,

fordul elő. Október 1-jén szerepel először székelyispánként. 1459 őszén e méltóságot testvérével, Lászlóval együtt viselte (utóbbi szeptember 18-án fordul elő első alkalommal székelyispáni címmel). János e hónap végén, december elején székely- és temesi ispánként is felbukkan. *Lázár*, Székely ispánok 805-806. p. *Kordé*, A székely ispáni méltóság 132-133., 135. p. *Kubinyi*, Mátyás király 47. p.

³⁸ Mint székelyispán 1458. október 24-én fordul elő első alkalommal. Ő és Lábatlani János e hivatalt 1459 legvégéig vagy 1460 legelejéig (január 20. előtti időpontig) viselhette. *Kordé*, A székely ispáni méltóság 133., 138., 156. p. 1483-1487-ben Paksi tárnokmester is volt. *Fügedi*, Mobilitás 107. p. Először 1458-ból van adat róla, utoljára 1487-ből (ez utóbbi tárnokmesterségének utolsó felbukkanása). *Engel*, Genealógia. Rátót nem 2. tábla: Paksi.

³⁹ *Teleki*, Hunyadiak kora. 3. köt. 124-125. p. *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 245-246. p. Kanizsai László és Miklós másodunokatestvére, Kanizsai Imre szintén letette a hűségesküt Mátyásra. Ld. *Teleki*, Hunyadiak kora 3. köt. 124. p. *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 246. p.

⁴⁰ Rozgonyi tisztségére lásd: *Fügedi*, Mobilitás 123-124. p.

⁴¹ *Iványi*, Bártfa 169-170. p. 1079. sz. *Wertner*, Magyar hadjáratok 72. p. DF 213775. *Engel*, Térkép.

⁴² *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 249. p.

⁴³ A Németújvárról Budán keresztül Kassáig megtett út hosszát durván kerekítve 550 km-nek véve, figyelembe véve a korabeli hírközlés legnagyobb sebességét (erre adatok: *Braudel*, Anyagi kultúra 432. p.), számolva azzal, hogy a hírt néhány óra idővesztéssel továbbíthatta Budáról Rozgonyi, azt

hogy nem ír a levél a németújvári eseményről. Lehet, hogy azért van ez így, mert Aranyasch, illetve ura, Rozgonyi Osvát — akitől a közölt híreket kaphatta Budáról — vagy végső soron maga az uralkodó s legszűkebb tanácsadói köre egyszerűen nem tartotta azt fontosnak Garai halála s annak ismeretében, hogy Újlaki és Kanizsai a király kegyét keresték. Persze az sem kizárt, hogy egyszerűen elhallgatták a királyválasztás hírért, hiszen a levélből összességében az derül ki, hogy Mátyás ügye jól áll, s az uralkodó érdeke természetesen az volt, hogy a Felvidéken minél később tudják meg, hogy helyzete korántsem annyira megnyugtató, mivel számítani lehetett arra, hogy ha az ottani csehek értesülnek a Németújváron történekről, azon kezdenek gondolkodni, hogyan használják ki a kínálkozó alkalmat a király és hívei elleni fellépésre. Lehetséges, hogy eltúlozza a levél az Újlaki és Kanizsai közötti harc által okozott veszteségeket. Nem kizárt, hogy nem is a két nagyúr, hanem köznemes familiárisaik közötti ellentétek vezettek összecsapáshoz. Mindenesetre a Kanizsaiak és Újlaki között a viszony nem lehetett jó utóbbi terjeszkedő politikája miatt: 1444-ben elfoglalta a Kanizsaiak kezén lévő Kapuvárt,⁴⁴ akik bizonyára rossz szemmel nézték azt is, hogy 1457-ben megszerezte a birtokaik közelében fekvő németújvári uradalmat.⁴⁵ A közvetlen okot a fegyveres összecsapásra esetleg az adhatta, hogy Kanizsai László támogatásáért cserébe teljesíthetetlen követeléseket támasztott, többek között talán vajda szeretett volna lenni Újlaki helyett vagy mellett, amibe az nem egyezett bele. Viszálykodás árán végül sikerült ellentéteiket tisztázniuk, amiről az tanúskodik, hogy Kanizsai nem hagyta el a lázadók táborát, testvérével, Miklóssal együtt ott találjuk Németújváron Frigyes magyar királlyá választásánál. Újlaki beleegyezett Kanizsai vajdaságába, de arról ő maga sem mondott le, hiszen nemcsak a Kanizsai, hanem az ő neve mellett is ott szerepel e cím a választásról szóló okmányban.⁴⁶

mondhatjuk, hogy az körülbelül négy és fél - öt nap alatt érhetett Kassára, így Garai február 17-én vagy 18-án a nap első felében halhatott meg. A király az április 7-i körmendi vereségről 10-én szerzett tudomást Budán. Dipl. emlékek 47. p. A továbbiakban: *Veszprém*, A körmendi ütközetek 322. p.

⁴⁴ *Kubinyi*, Kaposújvár 7., 36. p. *Csánki*, Történelmi földrajz 3. köt. 587. p. Uo. azt olvashatjuk, hogy a Kanizsaiak 1446-ban a Rozgonyiaktól kapták vissza Kapuvárt. *Pálosfalvi*, A Rozgonyiak 926. p. 205. j. szerint viszont Kapuvárt is együtt birtokolták a Rozgonyiak és a Kanizsaiak, ám az uralom problémája egyáltalán nem tekinthető megoldottnak (a Rozgonyiakon itt nem a Sebestyén ágát kell érteni, uo. 924-925. p.).

⁴⁵ *Kubinyi*, Kaposújvár 9-10. p. *Engel*, Archontológia 1. köt. 375. p.

⁴⁶ *Teleki*, Hunyadiak kora 3. köt. 128. p. *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 249., 251. p. Újlakit a királynak csak 1465-ben sikerült leváltania a vajdaságból, igaz, a nagy hatalmú főúr a jelek szerint nem játszott

Bárhogyan is történt az Újlaki és Kanizsai közötti konfliktus, biztos, hogy nem annak eredményeként fordult a királyhoz a két főúr. Az udvarban zajló alkudozásokban Újlakit minden bizonnyal azok a neki mélyen lekötöttek urak képviselték, akik hűségüket tették Mátyásnak február 10-én, vélhetően az ő megbízásából: Debrentei Tamás, a pannonhalmi apátság kormányzója és Buzlai László királyi lovászmester. Ők magas méltóságuk ellenére is Újlaki hű embereinek tekinthetők, neki köszönhették rangjukat, korábban a familiárisai voltak.⁴⁷ Feltételezhető, hogy Kanizsai László nevében másodunokatestvére, Imre, továbbá — az alább ismertető áprilisi eseményekből következtethetően — Rozgonyi Sebestyén s talán Szécsi Dénes prímás, királyi főkancellár tárgyalt az uralkodóval. Mindhárman letették a hűségüket február 10-én,⁴⁸ Szécsihez rokoni kapcsolat fűzte Kanizsai Lászlót: anyjának, Garai Dorottyának unokatestvére volt a főpap.⁴⁹

Mátyás hadának a Frigyesztől és magyar híveitől elszenvedett április 7-i körmendi veresége⁵⁰ után fordulat állt be, melynek eredményeként végül nem került

jelentős szerepet Erdélyben. *Kubinyi*, Kaposújvár 33. p., 40. p. 131. j. *Jakó*, Az erdélyi vajdák kinevezéséről 74. p. *Kubinyi*, Mátyás király 46-47. p. Arra, hogy Kanizsai valószínűleg a vajdaságot szerette volna megkapni, ld.: *Pálosfalvi*, Vitovec János 450. p.

⁴⁷ *Kubinyi*, Kaposújvár 21-22., 26. p. Debrentei Újlaki biztatására még azt is megtette, hogy a király és a lázadók közötti harc kirobbanásakor Pannonhalma várát átadta a császár szövetségeseinek, a Szentgyörgyieknek. Uo. 22. p.

⁴⁸ *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 245-246. p. Szécsi „zárt egységben” állította Mátyás mellé szinte a teljes püspöki kart. *Kubinyi*, Szécsi Dénes 102. p.

⁴⁹ *Kubinyi*, Szécsi Dénes 99. p. *Engel*, Genealógia. Dorozsma nem 4. tábla: Garai (nádori ág). Oslai nem 5. tábla: Kanizsai.

⁵⁰ *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 41., 53. p. és nyomában *Reiszig*, Újlaki 56. p. *Bonfini* alapján úgy véli, hogy Rozgonyi Sebestyén a körmendi csatában Mátyás seregének egyik vezére volt. Az olasz történetírónál abban a kiadásban, amelyet Kaprinai használt (az 1581. évi frankfurtiban), nem Sebestyén, hanem Miklós szerepel [*A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. (Lipsia, 1936.) *Annotationes criticae*, 265. p.], ilyen nevű Rozgonyit azonban ebből az időszakból nem ismerünk [*Engel*, *Genealógia*. Básztyély nem 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága), Básztyély nem 3. tábla: Rozgonyi (Miklós ága, folyt.), Básztyély nem 4. tábla: Rozgonyi (Lőrinc ága)]. *Bonfini* a körmendi ütközetet 1458-ra teszi, ekkor viszont elbeszélése szerint – ami meg is felel a valóságnak – Rozgonyi Sebestyént a csehek ellen küldte a király (*Bonfini*, *A magyar történelem tizedei 715-718. p.*, *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades*. Tomus III. 225-228. p.). Kaprinai gondolhatta azt, hogy Bonfini csak azért szerepeltetett Miklóst Sebestyén helyett, mert így tudta a forrásaiban talált kronológiai ellentmondást kiküszöbölni. Semmilyen más kútfő nem erősíti meg Kaprinai s *Reiszig* vélekedését. [A körmendi csata forrásainak kiadása (*Bonfini* művének kivételével): *Veszprémy – Kelenik – Hermann – Bencze*, *Körmend 29-36. p.*] Az ütközetről néhány nap

nagyobb veszélybe a király uralma.⁵¹ e fordulat egyik igen fontos eleme Kanizsai László és Miklós átállása volt közvetlenül a csata után. A számadásból kiderül,⁵² hogy László Esztergomba ment, ahol minden bizonnyal az érsek fogadta, ő fordulhatott az uralkodóhoz vagy a szintén Budán időző Rozgonyi Sebestyénhez a Kanizsaiak ügyében. Az itt közölt forrás első két sorából mindenesetre kiviláglik, hogy Rozgonyi vagy legalábbis familiárisai feltehetően április 17-én tárgyaltak Esztergomban Kanizsaival. Két nappal később, 19-én Szécsi, Rozgonyi és a két székelyispán is jelen volt a szűkebb királyi tanács⁵³ ülésén, amelynek fő témája az időközben meghalt Garai László király elött meghódoló özvegyével kötendő egyezség volt.⁵⁴ Bizonyára ekkor vitatták meg a Kanizsaiak dolgát is, Mátyás a „prelátusok és bárók” tanácsára megbocsátott nekik.⁵⁵ A számadásból kitűnik, hogy Rozgonyi ment ezután Esztergomba László elé a két székelyispán társaságában (bizonyára a király parancsára), még aznap, 19-én, a délelőtt második felében vagy kora délután, egészen pontosan ebéd (*prandium*) után,⁵⁶ s másnap, feltehetően ugyancsak ebéd után érkeztek Budára Kanizsaival együtt.⁵⁷ Miután az letette a hűségesküt testvére nevében is az uralkodónak s írásban is hitet tett az ő

múlva tudósító levelek – a leghitelesebb híradások ebben a tekintetben (uo. 29-30. p.) – Szentmártoni Nagy Simont nevezik meg Mátyás seregének vezéréként. Az, hogy az előző évben a csehek ellen szép sikerrel hadakozó, a Nagy Simonnál különben is sokkal előkelőbb származású és az egyik legtekintélyesebb bárói méltóságot betöltő Rozgonyi Sebestyén az ő alvezéréként küzdött volna s ezért nincs említve a levelekben, elképzelhetetlen. *Bonfini* munkájának modern, kritikai kiadásában a Rozgonyi Miklós név már nem található meg a körmendi csata leírásában (*A. de Bonfinis, Rerum Ung. decades. Tomus III. 228. p.*).

⁵¹ Az eseményekre ld.: *Engel – Kristó – Kubinyi, Magyaró. tört. 218-220. p. Veszprémy, A körmendi ütközetek 319-325. p.*

⁵² Az ebben a bekezdésben a számadásból idézett információk annak 1. v. - 3. r. oldalán találhatók.

⁵³ *Kubinyi, Bárók 197. p.*

⁵⁴ Az egyezmény szövegét ld.: *Teleki, Hunyadiak kora 10. köt. 616-618. p.* Szécsi prímás kiemelkedő szerepére az 1459. tavaszi főúri lázadás idején és az annak következtében kialakult válság megoldásában ld. bővebben: *Kubinyi, Szécsi Dénes – különös tekintettel Mátyás-kori szerepére 99., 102-105. p.*

⁵⁵ DL 15355.

⁵⁶ Ebből következik, hogy a királyi tanács ebéd előtt, azaz reggel vagy a délelőtt első felében ülésezett. (Ebédhez akkoriban tíz óra körül ültek, de igen valószínű, hogy korábbi időponttal is számolhatunk. *Kisbán, Étkezések 185. p.* Persze lehetséges, hogy jelen esetben a tanácskozás elhúzódása miatt a szokásosnál később került sor az ebédre.)

⁵⁷ A számadásból megtudjuk, hogy legalábbis a megérkezésük utáni napon biztosan vendégül látta Rozgonyi Kanizsait (2. v.).

követése mellett, Mátyás április 24-én felmentette őket, familiárisaikat s jobbágyaikat a László elpártolása óta öellene, a király és az országlakosok kárára elkövetett tetteik büntetése alól.⁵⁸ Ugyanezen a napon a két fivér megkapta az uralkodótól ideiglenesen, amíg az meg nem szerzi Frigyes császártól a kezén levő Kanizsai-birtokokat s vissza nem adja nekik őket, a Temes megyei Cseri várát tartozékaival s a Zala megyei kamarahasznót. Lászlót erdélyi vajdának is megtette a király (később Miklóst is mellé).⁵⁹ Ez a kinevezés s a tény, hogy Frigyes megválasztásának okmányán már vajdaként szerepel László, utalhat arra, hogy legalábbis az egyik, ha nem a fő okot az adta számára a lázadókhöz való csatlakozásra, hogy ezt a méltóságot szerette volna elnyerni.⁶⁰ Ami vasi és zalai ispáni tisztségeit illeti, visszakapta őket. Miután a testvérek helyzetét ezen igen jelentős engedmények árán rendezte, Mátyás jónak látta, ha gesztust tesz az újdonsült vajdatársával ellentétben mindvégig az ő oldalán álló Rozgonyinak. Április 30-án kelt, pecsétjével és saját kezű aláírásával megerősített okleveléből

⁵⁸ DL 15355. Az oklevél teljes szövegének kiadása: *Kaprinai*, Hungaria diplomatica 294-295. p.

⁵⁹ Cseri várának adományozásához ld.: *Reiszig*, A Kanizsaiak 31. p. Az adományozó okmány: DL 15352; rossz állapotú, ezért olvasásához felhasználtam részletes levéltári regesztáját, in: Adatbázis. A Cseri várához tartozó s a DL 15352 jelzetű oklevélben név szerint feltüntetett birtokokat ld.: *Csánki*, Történelmi földrajz 2. köt. 11. p. A kamarahaszna adományozásáról szóló oklevél: Zala vm. tört. Oklt. 574-575. p. A Kanizsai fivérek számára április 24-én kibocsátott három királyi oklevélben László vajdaként szerepel. Ekként tűnik fel 1459 augusztusában, 1460 novemberében és a következő év februárjában is, ez utóbbi időpontban Miklóssal együtt. A bárói méltóságok közül még a lovászmesterséget viselte Kanizsai László: 1458 áprilisából és júniusából van adat arra, hogy ő tölti be e hivatalt, majd 1464 májusában újra e tisztségben találjuk, júniusból és 1465 szeptemberéből van információ arról, hogy Ellerbach Bertolddal együtt tölti be e méltóságot, 1466 januárjából és augusztusából arról, hogy egyedül, a következő év márciusában pedig Maróti Mátyus a társa e tisztségben. 1458-tól 1461-ig, majd 1462-ben és 1464-ben, továbbá 1476-ban ismét kimutatható mint Vas megye ispánja, 1459-ben Gersei Pető Miklóssal, három évvel később testvérével, Miklóssal együtt viseli e tisztséget. 1458-1462-ből, 1464-1465-ből és 1468-ból Zala megyei ispánságára vannak adatok, 1459-ben Gersei Pető Miklóssal, 1460-1462-ben testvérével, Miklóssal közösen töltötte be ezt a funkciót. 1460-ból és 1462-ből arról értesülünk, hogy Sopron megye ispánja, utóbbi évben fivérével, Miklóssal együtt. 1467-ben lovászmesterként Békés és Zaránd megye ispánja, e méltóságokon osztozik Maróti Mátyussal, a másik lovászmesterrel. *Fügedi*, Mobilitás 109., 124. p., utóbbi oldalon névelírás, vö.: *Kubinyi*, Bárók 205. p. és: *Engel*, Genealógia. Gútkeled nem 2. Maróti. Zala m. arch. és gen. adattára. Világi archontológia. Nemesi genealógia, Kanizsai cs. *Holub*, Zala megye története 468. p. *Reiszig*, Vas vm. 19-20. p. *Reiszig*, A Kanizsaiak 71-73. p. *Csánki*, Történelmi földrajz 1. köt. 664., 756. p. *Pesty*, Recenzió 477. p. Kanizsai Lászlóról először 1431-ben szól forrás, 1478. december 9. előtt halt meg. *Engel*, Genealógia.

⁶⁰ *Pálosfalvi*, Vitovec János 450. p.

megtudjuk, hogy Rozgonyinak szolgálatai során, de különösen Hunyadi János idejében elszenvedett török fogsága alatt sok, név szerint említett birtoka idegen kézre került, mégis több szolgálatot tett neki, a királynak is, melyek közül kiemelkedik a Felső Részeken az előző évben a cseh rablók ellen vívott harca. Ezen oknál fogva megígéri, hogy említett javait amilyen hamar csak lehet, vissza fogja neki vagy utódainak adni, továbbá minden más dolog tekintetében is úgy kíván cselekedni, hogy őt és örököseit nagy hállára kötelezze.⁶¹ A jelentéktelen halászóhelytől a váruradalomig terjedően bizonyára minden igényelt birtok akkurátus felsorolása kétségtelenül arról árulkodik, hogy Rozgonyi kérésére állította ki az uralkodó ezt az iratot.

A következő napokban az a feladat várt rájuk, hogy a nyugati határvidéken megvédjék az országot az esetleges újabb nagy támadástól, ami végül nem következett be egyrészt a magyar főurak, elsősorban Újlaki Miklós, a lázadás legfőbb vezetőjének magatartása miatt, akinek csapatai a körmendi csata után már nem támogatták Frigyes törekvéseit, másrészt mert a császár saját országában is súlyos nehézségekkel küszködött.⁶² A körmendi csata utáni hetekben azonban a helyzet fenyegetőnek tűnt: Frigyes kisebb katonaságot rendelt az általa birtokolt Kőszegre koronázását előkészítendő,⁶³ április végén Carvajal pápai legátus és a kíséretében lévő velencei küldött hiába próbálta lebeszélni a magyar trónnal kapcsolatos ambícióiról a császárt.⁶⁴ Ezután a király is elküldte a maga követét,⁶⁵ körülbelül egy időben azzal, hogy Kanizsai és Rozgonyi útnak indult. Rendelkezésükre állt a császár ellen április 24-re pesti

⁶¹ DL 15356. Az igényelt, az oklevélben felsorolt birtokok a következők: minden valószínűség szerint Somorja mezőváros (Szentmária áll az iratban), továbbá Szenc, Cseklész mezővárosok, Vereknye pusztá, Csukárpaka és Béke falvak Pozsony megyében, Oroszvár Moson megyei mezőváros, Szepesvár (mindezek tartozékaikkal), továbbá egy jó dunai szégye (*unum bonum orificium vulgo zege per Danobium*). Engel, Térkép. Rozgonyi szolgálatai jutalmaként Debrő, Cserép és Balog várát kapta a királytól. Engel, A magyar világi nagybirtok 24. p.

⁶² Engel – Kristó – Kubinyi, Magyarok tört. 219. p.

⁶³ Veszprémy, A körmendi ütközetek 322. p.

⁶⁴ Fraknói, Carvajal követségei 59-60. p. Huber, Ausztria története 3. köt. 21. p.

⁶⁵ Tolnai (Sári) Péter székesfehérvári örkanonok személyében (1459 tavaszán lett a királyi különös jelenlét bíróságának vezetője). Iványi, Bártfa 174. p. 1110. sz.: Lőrinc pesti jegyző levele Bártfának, 1459. május 16., Pest. Tolnainak nem ez volt az első útja a császárhoz. A főbb adatokat róla ld.: Bónis, A jogtudó értelmiség 165-166., 222-223., 248-249., 444. p. Köblös, Az egyházi középréteg 363. p. Esetleg elképzelhető, hogy Vitéz János váradi püspökkel együtt ment Frigyeshez, Fraknói Vilmos szerint Vitéz 1459 májusában járt követségben a császárnál, *uő.*, Vitéz János 139. p. Vitéz követségéről ld. még: Teleki, Hunyadiak kora 3. köt. 158-159. p.

gyülekezőhellyel hirdetett hadfelkelésre összegyűlt sereg, amely bizonyára magába foglalta a Körmendnél megvert had egyes részeit is.⁶⁶ A lánzséri várnagy május 20-i levele szerint Kanizsai László és Rozgonyi Sebestyén körülbelül (vagy legfeljebb, vagy több mint) háromezer-ötszáz emberrel Kőszeg ellen készültek, a 19-re vagy 20-ra virradó éjjel útra kelve előretörték, míg a császárpárti sereg Újlaki váránál, Németújvárnál táborozott, Kőszegtől légvonalban 43 km-re délnyugatra, morálja igen gyenge volt, hiszen a katonák arra törekedtek, hogy semmiben ne szenvedjenek kárt.⁶⁷ Kanizsai és Rozgonyi a hadi feladatok teljesítése mellett bizonyára tárgyaltak is a Mátyás oldalára átállni akarókkal: talán ők is közvetítettek az Újlaki és az uralkodó közötti feltételezhető alkudozásokban, amire Rozgonyi esetében azért is gondolhatunk, mert Németújvár ura a sógora volt.⁶⁸ A csatározások — bizonyára kisebb-nagyobb megszakításokkal — mindenesetre elhúzódtak, a Kanizsai testvérek még augusztus második felében is harcoltak: a lánzséri várnagy augusztus 24-i levele szerint hatszáz emberrel felmentették lékai várakat az ellenség ostroma alól.⁶⁹

A számadás alapján úgy tűnik, Rozgonyi ténylegesen ellátta a vajdasággal járó feladatokat, nemcsak a címet viselte. Találkozunk ugyanis erdélyi követtel,⁷⁰ azonkívül az alvajda szolgáljával⁷¹ a kimutatásokban (a két személy lehet, hogy azonos), áttételesen erre utal a székelyispánok szereplése is.⁷² Ami az alvajdákat, Sártványi

⁶⁶ *Veszprémy*, A körmendi ütközetek 320. p. *Iványi*, Bártfa 174. p. 1110. sz.: Lőrinc pesti jegyző május 16-án azt írja, hogy „a király minden hadinépét az országlakosokkal egyetemben ... kellő felszereléssel” küldték Frigyes ellen.

⁶⁷ *Házi*, Sopron I/4. köt. 355-356. p.

⁶⁸ A király (illetve az ő képviselőjében kezdetben a körmendi csatát elvesztő hadvezére, Nagy Simon) és Újlaki között az alkudozások megindulhattak esetleg már közvetlenül az ütközet után: *Veszprémy*, A körmendi ütközetek 321. p. *Kubinyi*, Kaposújvár 28-29. p. Mátyás 1459. július 30-án békült ki Újlakival. Károlyi-oklevéltár 2. köt. 326-327. p.

⁶⁹ *Házi*, Sopron I/4. köt. 382. p.

⁷⁰ 6. r.

⁷¹ 6. v.

⁷² A számadás keletkezésének időszakából maradtak fenn más adatok is tevékenységükre. 1459. április 23-án az uralkodó a székelyispánok kérésére állít ki oklevelet igen fontos erdélyi ügyben. *Kordé*, A székely ispáni méltóság 134. p. Lábatlani János továbbra is Budán tartózkodik, május 31-én erdélyi, június 11-én dunántúli vonatkozású ügy relatoraként tűnik fel királyi oklevélen. *Teleki*, Hunyadiak kora 10. köt. 618-620. p., itt tévesen június 2. áll dátumfeloldásként május 31. helyett. *Zala vm. tört. Okl.* 575-576. p.

Zsigmondot és szerdahelyi Farkas Jánost illeti, ekkoriban Erdélyben tartózkodtak.⁷³ Sokszor előfordul a regisztrumban a semptei udvarbíró (*provisor*), Péter, aki szintén Rozgonyi-familiáris. Péter gyöngyösi bíróval ugyancsak találkozunk, aki nagy valószínűséggel mint a mezőváros egyik földesurához ment Rozgonyihoz Budára.⁷⁴ Ezeknek a személyeknek a felbukkanása döntő mértékben járul hozzá ahhoz, hogy meg lehessen állapítani, kinek a számadása ez a forrás. Sebestyénen kívül más nagykorú férfisarja a Rozgonyi család ezen ágának elvileg csak egy lehetett ekkor, Kristóf, a testvére, róla azonban csak 1441-ből van adatunk, nem biztos, hogy tizenhét évvel később életben volt.⁷⁵ Ha mégis, a regisztrum erdélyi vonatkozásai akkor is sokkal inkább Sebestyénhez kötik azt, aki maga szintén előfordul benne.⁷⁶ A *magnificus Emericus*ként minden bizonnyal április 29-re vonatkozó bejegyzésben említett úr⁷⁷ nagybirtokos arisztokrata, személyét kereshetjük az akkor bárói hivatalt betöltők és az azt soha nem viselők között egyaránt.⁷⁸ Elsősorban Hédervári Imre udvarmester (ajtonállómester) jöhet szóba, aki ezekben a napokban biztosan Budán volt, hiszen részt vett az április 19-i királyi tanácsi ülésen.⁷⁹ Gondolhatunk Szapolyai Imrére is, aki május 15-én kincstartóként tűnik fel,⁸⁰ de a fentebb már említett Kanizsai Imrére szintúgy, aki ekkor valószínűleg nem viselt köztisztséget.⁸¹

⁷³ *Janits*, Az erdélyi vajdák működése 108. p. DL 28520: 1459. április 28-án az alvajdák Kolozsváron vannak. DL 62875: 1459. május 25-én a Doboka megyei Harinán tartózkodnak.

⁷⁴ A semptei udvarbíró említése: 2. v., 3. v., 5. r., 6. r. Sempte birtoklására: *Pálosfalvi*, A pozsonyi vár elfoglalása 198-200. p. és *Kubinyi*, Nagybirtok és főúri rezidencia 226. p. 182. j. – A gyöngyösi bíró előfordulása: 3. v., 4. r. Gyöngyös birtoklására: *Draskóczy*, Gyöngyös 121-122. p. [Az itt olvashatók értelmezéséhez ld.: *Engel*, Genealógia. Básztyel nem, 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága).] A középkori gyöngyösi bíróról csak néhány adatot ismerünk, ezeket ld.: *E. Kovács*, Gyöngyös privilégiumlevele 15. p.

⁷⁵ *Engel*, Genealógia. Básztyel nem 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága). Rozgonyi Sebestyén fiáról, Lászlóról 1467-ből való az első adat. 1459-ben már élt (hiszen 1471-ben részt vett a királyi tanács ülésén, ld.: *Kubinyi*, Bárók 198., 207. p.), de minden valószínűség szerint kiskorú volt. *Engel*, Genealógia, uo.

⁷⁶ 8. r.

⁷⁷ 8. r.

⁷⁸ *Kubinyi*, Recenzió 754-755. p. *Fügedi*, *Mobilitás* 30. p. 39. j.

⁷⁹ *Teleki*, Hunyadiak kora 10. köt. 616. p. Hédervári május 20-án már Egerben van. *Iványi*, *Bártfa* 174. p. 1112. sz. Legkorábban 1459. március 12-én, utoljára 1462. május 6-án mutatható ki Hédervári ebben a tisztségben (amit Cudar Simonnal együtt viselt). *Fügedi*, *Mobilitás* 119. p.

⁸⁰ Ekkor Nagybányán van. *Iványi*, *Bártfa* 173-174. p. 1109. sz. Kincstartóként ekkor fordul elő első alkalommal. Utoljára 1464. február 16-án mutatható ki e tisztségben. *Soós*, *Kincstartók* 41. p. A

A levéltári nyilvántartás szerint az alább közölt 1459. évi számadás a Nádasdy-archivumban található,⁸² mely a Kanizsaiak iratait is tartalmazza.⁸³ A forrás mai levéltári lelőhelyét talán azzal lehet magyarázni, hogy az a Kanizsai-archivumba kerülhetett, mégpedig a következő módon: a fentebb említett Kanizsai Miklós fia, György feleségül vette alsólendvai Bánfi Erzsébetet, Rozgonyi Sebestyén fiának, Lászlónak az özvegyét; László fia, Ferenc, apjával körülbelül egy időben, 1492-ben, utód nélkül halt meg. Mindezek eredményeként Kanizsai György meg tudta szerezni László birtokainak jó részét a rájuk vonatkozó okmányokkal, továbbá egyéb Rozgonyi-iratokkal, köztük a jelen forrással együtt.⁸⁴

A másik két itt közölt regisztrum az elsővel ellentétben jó állapotú és jól olvasható. A kettő közül a régebbi 1516-ból való, a legkorábbi bejegyzés május 3-i, a legkésőbbi május 12-i. Ez a forrás nem más, mint két, külön számadók által egyidejűleg vezetett és egymás után ugyanazon kéz által lemásolt kiadási jegyzék,⁸⁵ a „nagyságos úr”⁸⁶ önmaga és familiája számára vásárolt mindenféle apróbb-nagyobb dolgairól összeállított kimutatás, melyben egyebek között szerepel luxusholmi, élelmiszer, lószerszám, azonkívül több kocsikhoz szükséges tárgy, de hajósoknak adott összeg is,

kincstartók, ha világi személyek voltak és ha más tisztséget nem viseltek, 1464-ig, majd ezután a Jagelló-korban *magnificus*nak, azaz nagyságosnak, tehát bárónak számítottak. A Szapolyaiakat Mátyás juttatta az arisztokrácia soraiba, bárói méltóságot (s vele *magnificus* címet) Imre kapott a családból először, kincstartóvá történő kinevezésével. Ha tehát az itt felbukkanó *magnificus Emericus*t vele azonosítjuk, akkor kincstartóként kell vele számolnunk már április 29-én. *Kubinyi, Bárók* 150., 207. p. *Uő.*, Mátyás király 17-18. p.

⁸¹ *Reiszig*, A Kanizsaiak 28. p. 1458 novemberében kapitányként bukkan fel Zala, Vas, Sopron és Veszprém megyékre kiterjedő hatáskörrel, viszont e cím nem szerepel az 1459. február 10-i oklevélben. *Uo. Kaprinai, Hungaria diplomatica* 246. p.

⁸² Adatbázis. A Nádasdyak archivuma a Magyar Kamara levéltárának részét képezi, ld. uo.

⁸³ A Kanizsaiak birtokait levéltárakkal, a javaikra vonatkozó iratokkal együtt Nádasdy Tamás örökölte felesége, Kanizsai Orsolya révén. *Reiszig*, A Kanizsaiak 80. p.

⁸⁴ *Reiszig*, A Kanizsaiak 75-76., 77., 79. p. *Engel*, Genealógia. Bástély nem 2. tábla: Rozgonyi (Miklós ága). Oslí nem 5. tábla: Kanizsai.

⁸⁵ Az első rész (2. r. - 4. r.) bejegyzései közül a legkorábbi május 3-i, a legkésőbbi május 12-i. A második rész (5. r. - 8. v.) dátumai közül a legkorábbi szintén május 3., a legkésőbbi május 9., de a 8. r. oldalon a lehúzott és itt lábjegyzetben közölt tételek között van 10-re keltezett is.

⁸⁶ 3. v. és 5. r. – A szövegben nem találjuk név előtt az *úr*, illetve az *úrnő* szót (egy kivétellel: *domino Emerico sartori*, 7. v.), így az (egy-egy számban) mindig a számadást készíttető főúrra – illetve az *úrnő* szó esetében az úr hozzátartozójára – értendő.

akik átvitték a Dunán a Budáról Pestre igyekvő urat május 4-én.⁸⁷ Ez a lajstrom egy Kanizsai pénzkadásait tartalmazhatja. Az érvek, melyek alapján hozzá kapcsolhatjuk a számadást, a következők: a forrás első részében Budától Sárvárig,⁸⁸ a család rezidenciájáig⁸⁹ tartó utazásra találunk adatokat (az úr maga is utazott, az indulásra a fővárosból május 10-én került sor); megtalálható a szövegben, még hozzá kétszer is Kanizsai János neve.⁹⁰

További érv, hogy a számadásban felbukkanó familiárisok között előfordulnak könnyen beazonosítható előkelő, illetve jómódú vagy legalábbis jobbagyartó köznemesi családok sarjai, olyan családoké, melyeknek a Kanizsaiakhoz fűződő kapcsolatát egyszerűen meg lehet magyarázni, de akad olyan familiáris, akit nemcsak rokonságán keresztül, hanem közvetlenül, személyében is tudunk hozzájuk kötni. A regisztrumban szerepel egy Sitkei és egy Rumi, utóbbi apród.⁹¹ A Sitkei és a Rumi családok birtokainak legnagyobb része Vasban és Zalában feküdt, két olyan megyében, ahol a Kanizsaiak nagybirtokosok voltak.⁹² Ekkori tekintélyüket mutatja, hogy alispánok kerültek ki közülük 1437 és 1526 között, mégpedig mindkét megyében: a Rumiakból Zalában és Vasban egy-egy — mindkettő várnagyi tisztséget is betöltött megyéjében —, a Sitkeiek közül az előbbiben egy és legalább kettő az utóbbiban. Sitkei Gergely egyike lett a királyi tanács köznemesi ülnökeinek mint Vas megye, pontosabban mint a budai kerület (melyhez e megye tartozott) delegáltja.⁹³ Lehetséges, hogy őt kell keresnünk a Sitkei név mögött. 1505-ben talán Kanizsai György vasi ispán familiárisaként alispán. Az 1510-es években, így 1516-ban is viselte e tisztséget, ekkor talán Kanizsai György fia, László ispán familiárisaként. Ha igaz, vele azonosíthatjuk a visegrádi várnagyot is 1525-ben. Másik Kanizsai-szolgalatban álló Sitkeiről is van tudomásunk: ugyanebből az évből arról értesülünk, hogy Sitkei Sebestyén, Kanizsai

⁸⁷ Ez utóbbit ld.: 5. r.

⁸⁸ 3. v. - 4. r.

⁸⁹ *Kubinyi*, Nagybirtok és főúri rezidencia 218. p. A főúri rezidencia kritériumai: uo. 216-220. p.

⁹⁰ 7. v. Az első alkalommal a neve le van húzva.

⁹¹ 2. r. és 5. v.

⁹² Zala m. arch. és gen. adattára. *Engel*, Térkép.

⁹³ Zala m. arch. és gen. adattára, Világi archontológia, Nemesi genealógia. Zala m. archontológiája 250. p. *Holub*, Zala megye története 467., 469. p. *Engel*, Archontológia 1. köt. 229., 238., 434. p. *Reiszig*, Vas vm. 24-26. p. *Kubinyi*, A királyi tanács köznemesi ülnökei 259., 262-263. p.

László servitora elkísérni készül urát zarándokútján Loretóba és Rómába.⁹⁴ Wathay Pállal is találkozunk a forrásban,⁹⁵ aki feltehetően rokona annak a Wathay Ferencnek, akit Kanizsai László négy várának is élére állított, azonfelül az 1520-as években a vasi alispánságot is betöltötte s 1529-ben vagy az utána következő néhány esztendő valamelyikében halt meg. Borsod megyéből származott, de sikerült Kanizsai-familiárisként birtokokat szereznie a Nyugat-Dunántúlon — legalábbis házassága révén Vas és Sopron megyében. Utóbbinak hatalmas része volt Kanizsai-kézen. Róla szintén tudjuk, hogy csatlakozni készült ura fentebb említett zarándoklatához.⁹⁶ A számadásban szintén előforduló Serédi Antal⁹⁷ talán a Fejérben lévő Sörédet birtokló család sarja; ebben a megyében szintén terjedelmes Kanizsai-birtokokat találunk. 1523-ban ki lehet mutatni egy Serédi Antalt minden valószínűség szerint Kanizsai László familiárisaként (János ekkor már nem élt). Serédi számadásából, melyben Fertő-tavi jövedelmek felhasználásáról is értesülünk (a tó környékének s így a tónak is egy része Kanizsai-birtok), kiderül, hogy a vélhetően a testvéréhez, Drágfi Annához és annak férjéhez, Kanizsai Lászlóhoz látogatóba érkező Drágfi János számára vásárolt élelmet például Sopronban. Megtudjuk azt is, hogy Serédi Cenken (Nagycenken) lakott, mely akkor szintén Kanizsai-kézen volt.⁹⁸ Az alább olvasható regisztrumban Szentersébetieket is találunk. Csak Zala megyéhez több ilyen nevű család köthető,⁹⁹ a számadásban Péter és Pál fordul elő. Vélhetően utóbbiban kereshetjük Kanizsai László semptei várnagyát, aki bizonyíthatóan 1519–1521-ben töltötte be ezt a tisztséget. Erről a várnagynak egy Szentersébeten kelt leveléből értesülünk, mely helységnek valószínűleg a földesura volt.¹⁰⁰ Ha azonosítani kívánjuk ezt a települést, talán három falu jöhet számításba, kettő

⁹⁴ *Reiszig*, Vas vm. 20., 21., 25., 26. p. Zala m. arch. és gen. adattára, Nemesi genealógia, Sitkei cs. *Csukovits*, Zarándokok 149. p.

⁹⁵ 3. v.

⁹⁶ *Reiszig*, Vas vm. 26. p. Wathay Ferenc énekes könyve 137., 138. p. *Engel*, Térkép. *Csukovits*, Zarándokok 149. p.

⁹⁷ 3. v., 7. r.

⁹⁸ *Engel*, Genealógia. Osli nem 5. tábla: Kanizsai. Osli nem 6. tábla: Kanizsai (folyt.). Drágfi (bélteki). *Engel*, Térkép. Az 1523. évi számadás: DL 26264 (Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Nádasdy).

⁹⁹ Zala m. arch. és gen. adattára. *Engel*, Térkép.

¹⁰⁰ DL 25627, dátuma 1521. július 7. Az érdekes forrásban a várnagy vélhetően nem először sürgeti Kanizsait, hogy küldje el az előző s az azt megelőző évi járandóságát, amiből módja lenne felkészülni a további szolgálatra. Megtudjuk, hogy semmiféleképpen nem képes megmoccanni sem, ugyanis nincs

Zalában, egy Somogyban. Az előbbi megye esetében a két Szentersébet birtokosa a szentersébeti Bors (Borsi), illetve az ugyanezzel az előnévvel illetett Terjék család (az ő helységük Kutas néven is előfordul), a Somogy megyei Szólátszentersébet földesurai pedig a szentersébeti Szólátok.¹⁰¹ A számadásban feltűnő Pál s Péter talán ezen három család valamelyikének sarja lehet. A rendelkezésre álló adatok szerint három Terjék töltött be zalai alispáni funkciót 1437 és 1526 között, ugyanebből az időszakból van információnk egy Terjék várnagyságáról és az egyik Szólát somogyi alispánságáról is.¹⁰² A Terjékeknek volt messze a legtöbb birtokuk, emellett viszont azért is kell elvileg a legnagyobb valószínűséggel köztük keresnünk a semptei várnagyot, mert azok Zala és Vas megyében feküdtek, mégpedig a Kanizsaiak számára indokolhatóan fontos területen, ami magyarázhatja Pál szolgálatba fogadását, míg a Szólátok falvai e főúri család birtokaitól, befolyási övezetétől némileg távol, Somogy és Baranya határvidékén voltak találhatóak. A Borsok szintén zalai földesurak, az, hogy közülük Kanizsai-familiáris kerül ki, megokolható beazonosítható birtokuk földrajzi helyzetével.¹⁰³

Azért van szükség az érvek felsorolására, mert nemcsak a Kanizsaiak, hanem elvileg más főurak is szóba jöhetnének, akiktől szintén található számadás a Nádasy-

semmi pénze, hiszen otthont is nyújt (nyilván várnagyként Semptén) urának (és – hozzátehetjük – ura népes kíséretének), akit végül megkér, hogy vizsgálta át a számadásokat s győződjön meg arról, hogy tartozik neki. A dátumból arra következtethetünk, hogy mindez esetleg (újabb) válasz lehet Kanizsai hadba szólító levelére, az említett további szolgálat az ő bandériumában való katonáskodást jelentheti (a török akkor már Nándorfehérvár alatt volt, miközben lassan megindult a magyar mozgósítás, ld.: Kronológia 341-342. p.). A várnagy talán azért tért haza Szentersébetre, hogy elrendezze dolgait, mielőtt táborba száll. Ha nem vonult hadba, aligha kapott pénzt, hiszen urának anyagi erejét bandériuma kiállítására kellett fordítania. (Kanizsai csatlakozását a királyi sereghez bizonyítják a mohácsi táborozás idején a minden valószínűség szerint az ő számára is beszerzett élelmiszerről készült, *Kubinyi András* által elemzett számadások, ld.: *uő.*, Főúri étrend 249-250. p. A középkori anyagi kultúra 57. p.)

¹⁰¹ *Engel*, Térkép. Zala m. arch. és gen. adattára. Nemesi genealógia, Birtokok. Szentersébeti Bors János 1531-ben nem kizárólagos birtokosa az egyik Zala megyei Szentersébetnek. Ld. *uo.*, Birtokok.

¹⁰² Zala m. arch. és gen. adattára, Világi archontológia, Nemesi genealógia. Zala m. archontológiája 250-251. p. *Holub*, Zala megye története 469., 471., 475. p. *Engel*, Archontológia 1. köt. 239., 337. p. [A mű digitális kiadásában (in: Arcanum DVD könyvtár IV., ld. a bibliográfiában *Engel* Genealógiájánál) szentersébeti Terjék Istvánra vonatkozóan téves adat szerepel, valójában kapuvári várnagy volt, mint ahogy a nyomtatott változatban az utóbbi helyen olvasható.] *Csánki*, Történelmi földrajz. 2. köt. 698. p. *Borsa*, Somogy alispánjai 13. p.

¹⁰³ *Engel*, Térkép. Zala m. arch. és gen. adattára, Nemesi genealógia, Birtokok.

levéltár középkori anyagában az 1510-es, 1520-as évekből.¹⁰⁴ Ebben az időben csak Kanizsai László¹⁰⁵ és János¹⁰⁶ volt a család nagykorú férfitagja, tehát ez a forrás egyikük pénzkidadásait tartalmazhatja, nagy valószínűséggel Lászlóét, mivel Kanizsai János neve szerepel a szövegben: a kocsisa (esetleg a hajósa), illetve talán az ő szakácsa tűnik fel május 9-én,¹⁰⁷ amiből arra következtethetünk — amennyiben valóban Lászlóhoz köthető a forrás —, hogy ő, János is Budán volt ekkoriban. Lászlóról

¹⁰⁴ Így Perényi Imre nádor [*Nógrády*, A paraszti napszámber 105. p. (téves levéltári jelzet található itt: DL 25193 helyett 26193 kellene, mely utóbbira történik is hivatkozás a 109. oldalon), 107., 110. p.; ld. még: Adatbázis], a Bátoriak (a Bátori István nádor részére vásárolt dolgokról készült számadás 1526-ból: DL 26351; ld. még: Adatbázis) és a Szapolyaiak is (*Nógrády*, A paraszti napszámber 109. p.; ld. még: Adatbázis). Ami a Bátoriakat illeti, szintén kötődtek Zala megyéhez ekkoriban: nagybirtokosok voltak ők is itt, viselték egy időben a megye ispáni tisztét is. Rumi Osvátot Bátori-familiárisként lehet kimutatni 1515-ben. *Engel*, Térkép. Zala m. arch. és gen. adattára, Világi archontológia, Nemesi genealógia. Zala m. archontológiája 246. p. *Holub*, Zala megye története 474. és 476. p. A Szapolyaiak nagybirtokosok voltak többek között Veszprém és Győr megyében is, Sitkei Gotthárd pápai várnagyként őket szolgálta, e tisztségére adat 1514-ből: *Horváth*, Veszprém megye 108. p.

¹⁰⁵ Mátyás király fentebb emlegetett azonos nevű erdélyi vajdája és lovászmestere testvérének, Miklósnak az unokája. Születését legkorábbra 1496-ra tehetjük. Vas megyei ispánságára 1513-ból, 1516-ból, 1517-ből, 1519-ből, 1520-1522-ből és 1524-ből vannak adatok, felsőlendvai Szécsi Tamással együtt töltötte be ezt a posztot (legalábbis egy ideig biztosan). 1515-ben királyi kamarás. Politikai pályája csúcspontját az jelentette, hogy az 1521. november 19-re összehívott országgyűlésen a rendek őt is országos kincstartóvá választották, így a központi adószedés egyik irányítója lett az 1522. évre (a rendi kincstartók – mellette Werbőczy István, Ráskai Gáspár és Essegvári Ferenc – valószínűleg az 1523. április 24-re összehívott diétán tették le megbízatásukat). Az 1525. évi hatvani országgyűlés királyi kincstartóvá választotta, II. Lajos azonban mást nevezett ki helyette e méltóságra. Ez év szeptember 21-i oklevél szerint ekkor már nem élt. *Engel*, Genealógia. Oslí nem 6. tábla: Kanizsai (folyt.). *Reiszig*, A Kanizsaiak 79-80. p. Adat Vas megyei ispánságára 1516-ból: DF 233265, és: *Fógel*, II. Lajos 34. p., adat ugyanarra 1521-ből: DL 25627, 1522-ből: *Kubinyi*, Főúri étrend 249. p. *Szabó*, Küzdelmeink 124-125. p. *Bónis*, Ständisches Finanzwesen 95-100. p.

¹⁰⁶ A fentebb emlegetett Kanizsai Lászlónak, Mátyás erdélyi vajdájának és lovászmesterének a fia. Az első adat róla 1468-ból maradt fenn. Az 1498. évi 22. tc. felsorolja a bandériumtartásra kötelezett bárók között. Valószínűleg 1504-1505-re dátumozható forrás szerint jajcai bán és Sopron megye ispánja. Ez utóbbi méltóságot viseli 1507-ben is. Jajcai bánágát még egy kútfő igazolja, amelyet vagy szintén 1504-1505-re keltezhetünk, vagy az 1509-1510-1511-es évekre. Megjegyzendő, hogy ausztriai alattvaló is lett, császári főkapitányságot is kapott. 1522. január 29. előtt halt meg. *Reiszig*, A Kanizsaiak 74-75. p. *Engel*, Genealógia. Oslí nem 5. tábla: Kanizsai. *Cukovits*, Zarándokok 155-156. p. *Kubinyi*, Ernusz Zsigmond 324. p.

¹⁰⁷ 7. v.

kimutatható, hogy ezekben a napokban a fővárosban tartózkodott, hiszen május 8-án itt adott ki oklevelet.¹⁰⁸ Minden bizonnyal részt vettek az április 24-re összehívott (de vélhetően néhány nappal később kezdődő), Budán és a Rákos-mezőn tartott országgyűlésen, mely május derekán ért véget.¹⁰⁹

A forrásban szintén név nélkül előforduló „kegyelmes (*gratiosa*)” vagy „nemzetes (*generosa*) asszony” — mindkét címzés lehetséges — ekkoriban nem tartózkodik Budán, amit onnan tudunk, hogy útiköltséggel ellátva Rumi apród megy a fővárosból hozzá.¹¹⁰ A „nagyságos úr” közvetlen, nagyon közeli rokona, hozzátartozója ő,¹¹¹ de olyan személy, akit a számadás készítője (mintegy) úrnőjének tekintett, ebből következően azokat a Kanizsai lányokat, akik ekkor férjnél voltak — Kanizsai László nagynénjei ők, legalábbis róluk van tudomásunk —, ki kell zárunk a szóba jöhető köréből: Katalint, Szentgyörgyi Ferenc hitvesét — akiről 1510. (gyermekükről 1509.¹¹²) évi forrás szól — és Dorottyát, Perényi Imre nádor házastársát — ő biztosan élt a közölt forrás keletkezésének idején, ellentétben leánytestvérével. Ha Kanizsai László számadásaival van dolgunk, akkor nem lehetetlen, hogy feleségére kell gondolnunk, hiszen nem kizárt, hogy Drágfi Anna már 1516-ban hitvese volt, mivel 1518 márciusában legidősebb gyermeküket, Farkast említi kútfő velük együtt. Amennyiben mégsem voltak ekkor házások, akkor igen nagy valószínűséggel Rozgonyi Klára, László özvegy édesanyja a keresett személy, akiről tudjuk, hogy élt 1516-ban. Esetleg

¹⁰⁸ DF 233265. Téves dátumnapot találunk itt: Adatbázis.

¹⁰⁹ Szabó, Országgyűlések 6. p. Kronológia 338. p.

¹¹⁰ 2. r. A *generosa* (*nemzetes*) jelzót általánosan alkalmazták főrangú, de gyakran előkelő köznemesi hölgyek esetében is. Kubinyi, Végrendelkezés 403. p. Gúti Ország Mihály nádor leánya, Zsófia mint *generosa domina*: ld. uo. és 401. p. Perényi Imre nádor özvegyét a *nemzetesség* (*generositas*) címmel illetik: Főgel, II. Lajos 109. p. A *gratiosus* (*gratiosa*) – *kegyelmes* – jelzőnek és felsőfokú alakjának nem volt rangjelölő szerepe (*Tringli*, Nagyságosok és vitézlők 30. p.), amit mutat, hogy használták főurak, az uralkodó, de főpapok s a pápa esetében is. (Ld.: Monumenta rusticorum 84. p. 39. sz., 142. p. 104. sz., 328. p. 235. sz., 329. p. 236. sz., 351. p. 251. sz., 424. p. 316. sz., 506. és 508. p. 385. sz.) Frangepán Beatrix, Corvin János özvegye mint *domina gratiosa*: Gyula oklevéltára 45. p. 69. sz. Beatrix királyné mint *domina gratiosissima*: Wagner, Petri de Warda (!) epistolae 47. p. XIX. sz., 50. p. XXI. sz.

¹¹¹ A túlságosan távoli rokonság okán kell kizárnunk a lehetséges személyek közül a Kanizsaiak másik ágához tartozó családtag ekkor talán életben levő feleségét, az 1459. évi események tárgyalásakor említett Kanizsai Imre fiának, Miklósnak a hitvesét, Katalint (róla 1493-ból maradt fenn adat). Engel, Genealógia. Osli nem 5. tábla: Kanizsai.

¹¹² E zárójeles adat: Engel, Genealógia. Hontpázmány nem 9., Szentgyörgyi-ág 3. tábla: Szentgyörgyi és Bazini (folyt.).

gyanakodhatunk László valószínű nagyanyjára, nagyapjának, Miklósnak nála jóval fiatalabb második feleségére, Krisztinára, aki 1513-ban még életben volt. Ha mégis Kanizsai Jánoshoz köthető a számadás — aminek kicsi a valószínűsége —, akkor a rendelkezésre álló adatokból azt állapíthatjuk meg, hogy szóba jöhető nő családtagjai közül egyikről sem lehet biztosan tudni, élt-e a forrás keletkezésekor. Hitveséről, gúti Ország Katalinról 1510-ből maradt fenn az utolsó adat, testvéréről, Kanizsai Dorottyáról és Katalinról, apjuk második feleségéről (aki lehetséges, hogy egyiküknek vagy mindkettejüknek anyja) 1489-ben szól kútfő. Év nélküli, de kimutathatóan leghamarabb 1501-ben keletkezett oklevél említi Erzsébetet, László nevű fivérük feleségét, mégpedig özvegyként, talán annak a legkisebb a valószínűsége, hogy rá kell itt gondolnunk.¹¹³

A harmadik lajstrom minden bizonnyal budai kereskedő kimutatása az általa Kanizsai László számára 1524. március 20. és vélhetően április 1. (esetleg március 28.) között szállított árukról. Arra, hogy a számadás készítője nem Kanizsai familiárisa volt, abból következtethetünk, hogy igen sokszor fordul elő a főúr teljes neve a szövegben, továbbá abból is, hogy Kanizsai írnoka nem a „mi urunk”, hanem az „ő ura” számára vett (*a me emit domino suo*) egy ízben cukrot.¹¹⁴ Ezen tétel alapján gondolhatunk arra, hogy kereskedőtől származik a forrás,¹¹⁵ így tudunk arra következtetni, hogy a számadás legutolsó tételében szereplő húsz forint, amihez nincs odaírva, hogy mit vásárolt Kanizsai belőle, nem más, mint kölcsön. Ez a legnagyobb összeg a listán. Ezenkívül főleg fűszer, szövet eladásáról értesülünk, de található a lajstromban más mellett narancs és cukor is. Arra, hogy fővárosi kalmár számlájával van dolgunk, abból következtethetünk, hogy Kanizsai az említett időben nagy valószínűséggel Budán tartózkodott, hiszen néhány nappal előbb, március 11-én kötött ott sógorával, bélteki Drágfi János temesi ispánnal és az Alsó Részek főkapitányával szerződést a király előtt, melyben egymást kölcsönösen örökösül és osztályos testvérekké fogadták. Az erről készült okmányt II. Lajos megerősítésképpen privilégiális formában március 16-án írta át.¹¹⁶ Az urak más miatt is időztek ezekben a napokban a fővárosban: márciusban a

¹¹³ Engel, Genealógia. Osli nem 5. tábla: Kanizsai. Osli nem 6. tábla: Kanizsai (folyt.). *Reiszig, A Kanizsaiak* 31., 73-74., 80. p. és *passim*.

¹¹⁴ 2. r.

¹¹⁵ Magyar szavaiból kétségtelen lejegyzőjének nemzetisége, persze nem biztos, hogy maga a kereskedő vetette papírra, hanem lehetséges, hogy íródeákja, gazdája nevében.

¹¹⁶ Károlyi-oklevéltár 3. köt. 150., 152. p. Nagy, Sopron vm. Oklt. 2. köt. 622. p. Uo. 620. p.: az oklevél magyar bevezetőjében téves dátum szerepel.

teljes királyi tanács ülésére került sor (vagy legalábbis ebben a hónapban kezdődött az eszmecsere), témája a török veszély, az ellene való védekezés volt.¹¹⁷

¹¹⁷ *Kubinyi, A magyar állam 64., 69. p.*

II. fejezet

Forrás a magyar királyi kincsek történetéhez 1521-ből¹¹⁸

A Nándorfehérvár visszavételére Mohácson összegyűlt hadsereg kényszerű feloszlata¹¹⁹ után II. Lajos király feltehetően 1521. november elején érkezett meg Budára. A táborban szerzett betegségéből ekkorra már úgy-ahogy felépült, de még igen gyenge volt.¹²⁰ Menyasszonya, Habsburg Mária koronázásának¹²¹ előkészületei mindenesetre megkezdődtek,¹²² feltételezhetően ezek során keletkezett az alább közölt irat, a budai királyi tárnoki házból¹²³ 1521. november 16-án kivett kincsek jegyzéke, amely talán Lajosnak a jövedöbelije számára előkészített drágaságait tartalmazza. Erre azért is gondolhatunk, mert a kincsek kivételénél jelen volt a királynéi kancellár, Gosztonyi János győri püspök is a két báró, berzencei (tolnai) Bornemissza János pozsonyi ispán, budai várnagy¹²⁴ és ákosházi Sárkány Ambrus Ónod bárója, zalai ispán

¹¹⁸ A fejezet ugyanezzel a címmel megjelent, ld.: *Czövek*, Királyi kincsek.

¹¹⁹ *Kronológia* 342. p.

¹²⁰ A velencei követ november 10-i tudósítása Budáról. *Óváry* 264. p. (1154. sz.).

¹²¹ Mária koronázása 1521. december 11-én ment végbe Székesfehérváron, az esküvőt Budán tartották 1522. január 13-án. (*Kronológia* 342. p.) A velencei követ október 26-i híradása szerint a koronázást Szent András napjára (november 30.) tervezték, ld. *Óváry* 264. p. (1153. sz.).

¹²² A velencei követ november 18-i tudósítása Budáról. *Wenzel*, Sanuto 253. p.

¹²³ A királyi palota legfelsőbb és legrégebb (az Anjou-korból származó) épülettömbjében volt, az oklevelek hol tárnoki háznak (*domus tavernicalis*), hol kincsháznak (*domus thesauraria*) nevezik, mert mind a királyi levéltárat, mind a kincstárat ott őrizték, ez utóbbi nemcsak ötvöstárgyakat, hanem drága ruhákat, kárpitokat, szőnyegeket is magában foglalt. A tárnoki ház több helyiségből állt. *Balogh*, Mátyás kir. és a művészet 109. p. A forrásadatokat a királyi tárnoki házról lásd *uő.*, A művészet Mátyás kir. udvarában 73–76. p. A magyar korona tárháza elnevezés alatt valószínűleg a koronának a visegrádi várban levő őrzőhelyét kell érteni, az tehát nem azonos a budai királyi tárnoki házzal. *Uo.* 73. p.

¹²⁴ 1440-1441 körül született tolnai szőlőkapás fiaként (*Kubinyi*, Habsburg Mária udvartartása 13. p.). Nagylucsei Orbán kincstartó (1479–1490) familiárisa, jegyzője (1481-ből van adat jegyzőségére), majd titkára, végül alkincstartója lesz. (*Kubinyi*, Kincstári személyzet 68. p. Ellentétéről Nagylucseivel, mint dominusával ld. *uo.* 63–64. p.). 1515-ben és 1517 novemberében kimutatható mint erdélyi sókamaraispán. [*Draskóczy*, Erdély sótermelése 26., 30. p. (Az adatot a szerzőnek köszönöm.) Az erdélyi sókamara-ispánság jelentőségéről *Kubinyi*, Szalkai László 150–151. p.] 1506-tól Mohácsig budai várnagy, 1525 februárjától 1526 februárjáig — de lehetséges, hogy gyakorlatilag Mohácsig — a király budai udvarbírája. (*Kubinyi*, Budai udvarbíró 94. p.) A mohácsi csataterőről sikerült megmenekülnie; 1527

mellett.¹²⁵ E két utóbbi is kapcsolatot, mégpedig jó viszonyt tartott fenn a Habsburgokkal, ami részben magyarázhatja szereplésüket. A negyedik jelenlévő a leltárt elkészítő Bácsi Miklós, az egri Boldogságos Szűzről elnevezett társaskáptalan prépostja, királyi titkár volt.¹²⁶ Négyükben közös az, hogy tagjai a szűkebb királyi tanácsnak.¹²⁷ Azt a feltételezést, hogy a lista Máriának ajándékba szánt tárgyakról készült, alátámasztani látszik, hogy aranytükröt és koronát is találunk közöttük, mindkettő sok drágakővel ékes.¹²⁸

Sárkány Ambrus ekkoriban nem számítható az országot legfelsőbb szinten irányítók szűk köréhez.¹²⁹ Királyi diplomatának tekinthető, többször képviselte Ulászlót és Lajost a császári ház tagjaival folytatott tárgyalásokon. 1501 februárjától 1510 szeptemberéig pozsonyi ispán, minden jel szerint zálogként is a kezén volt a pozsonyi

októberében halt meg Pozsonyban. (Új életrajzi lexikon 860. p.) Adatok Bornemisszáról: *Fógel*, II. Ulászló 42–43., 53–56., 58., 66. p.; *Fógel*, II. Lajos 10., 19–20., 25., 47–48. p.; *Kubinyi*, Budai udvarbíró 81., 83–84., 92. p.

¹²⁵ Életrajza: *Kubinyi*, Sárkány Ambrus. 1460 és 1470 között született, valószínűbb, hogy a hatvanas évek első felében. Először 1500-ban szól róla forrás. Királyi udvari familiáris lett, pozsonyi ispán (uo. 266. p.), közvetlenül ezután 1510–11-ben kevesebb, mint egy évig Máramaros megye ispánja, amely az ottani királyi sókamarák irányításával is együtt járt (uo. 271. p.). 1515-től (valószínűleg) haláláig Zala megye ispánja (uo. 265. p. és *Holub*, Zala megye története 476. p.: az utolsó adat, amely ispánságáról vall, 1526. július 7-i.). 1524–25-ben országbíró (*Kubinyi*, Sárkány Ambrus 282–283. p.). A mohácsi csatában elesett (uo. 283. p.).

¹²⁶ 1516 és 1526 között királyi titkár. (A Boldogságos Szűzről elnevezett társaskáptalant az egri várbeli székesegyház mellé épített kápolna számára alapította Rozgonyi Péter püspök 1430-ban, négy kanonokkal. *Csánki*, Történelmi földrajz 1. köt. 53. p. *Mályusz*, Egyházi társadalom 118. p.) Bácsi Miklós neve rajta van azon a listán, melyet a Mohács után életben maradt egyházi és világi méltóságokról állítottak össze Habsburg Ferdinánd számára. *Bónis*, A jogtudó értelmiség 326. p. Lehetséges, hogy járt a ferrarai egyetemre (adat 1500-ból, ha ez rá vonatkozik, akkor 18 éves ebben az évben). A róla fellelhető adatok összefoglalását lásd *Bónis*, A jogtudó értelmiség 322–323. p.; *Kovács*, *Studensek* 26., 34. p.; *Fógel*, II. Ulászló 25., 42. p.

¹²⁷ Sárkányt kivéve mindannyian akkor viselt méltóságuk, hivataluk alapján voltak tagjai a tanácsnak. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 278. p. A tanács tagjaira: *Kubinyi*, *Bárók* 149., 159., 195. p.; *uő.*, *A királyi udvar* 312. p.

¹²⁸ Fol. 5., verso. Az oklevélről szóló információkat ld. szövegének bevezetésében.

¹²⁹ Ennek a körnek országbíróvá történő kinevezésével lesz vitathatatlanul tagja, bár soha nem tartozott az ország legnagyobb birtokosai, leghatalmasabb nagyurai közé. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 277–278., 282. p.

vár és az ispánság.¹³⁰ 1500–1501 körül zálogba vette a legfontosabb nyugat-magyarországi harmincadokat, a pozsonyit és a sopronit, 1505–1506-ban pedig megszerezte s 1509-ig zálogként birtokolta a soproni ispánságot és városkapitányságot.¹³¹ A pozsonyi várban ülő, a vámokat ellenőrző Sárkány „mintegy osztrák politikai szakértője lett az országnak”,¹³² legalábbis erre következtethetünk későbbi tevékenységéből. 1510. október 2-án ő írta alá Beriszló Péter fehérvári préposttal együtt Miksa császárnál Konstanzban Magyarország csatlakozását a cambrai-i ligához, október 6-án Miksa birodalmi bárói címet adományozott neki ónodi uradalmára.¹³³ Ettől kezdve Sárkány a Habsburgok egyik legfőbb támasza lett Magyarországon, hírekkel látta el őket, illetve itteni követeiket.¹³⁴ 1513-ban a két évtizeddel korábban elhunyt III. Frigyes császár temetésén (akkor készült el a síremléke) ő képviselte királyát. 1514 szeptemberében tagja a Budán időző Cuspinianus császári követet felkereső küldöttségnek.¹³⁵ 1515-ben a magyar főurak és prelátusok többségével együtt részt vett a bécsi uralkodói csúcstalálkozón, ahol elhatározták a Miksa unokái és Ulászló gyermekei között kötendő keresztházasságot. Azt viszont, hogy ott lehetett az 1515. július 22-i szerződéskötésnél is, ahol a magyar nagybirtokosok közül vele együtt már csak nyolcan jelentek meg (mintegy a szűkebb királyi tanácsként¹³⁶), úgy értékelhetjük, hogy Sárkánynak nem egyszerűen nagy volt a tekintélye, hanem hogy bizalmasa királyának s a császár is megbízott benne.¹³⁷ 1520 októberében Balbi Jeromos pozsonyi préposttal együtt ő képviselte II. Lajost V. Károly koronázásán Aachenben. Hazafelé jövet november 7-én Kölnben megkötötték az új császárral a Habsburg–Jagelló keresztházasságot érintő újabb szerződést. A követek december 11-én részt vettek Anna és Ferdinánd innsbrucki házasságkötésén, ahol a vőlegény helyett egyelőre csak megbízott jelent meg.¹³⁸ A következő év elején Ónod

¹³⁰ Uo. 266., 271. p.

¹³¹ Uo. 268., 270. p.

¹³² Uo. 272. p.

¹³³ Ezt 1511. június 24-én Ulászló is megerősítette (a címet apjával és két fivérével együtt kapták). Örökös bárói kinevezésre Magyarországon ezen kívül csak három példa ismert Mohácsig, ezeknek a címeknek az adományozása II. Ulászló idején kezdődött. Uo. 272. p.

¹³⁴ Uo. 272. p.

¹³⁵ Uo. 273. p.

¹³⁶ *Kubinyi*, Bárók 201. p.

¹³⁷ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 277–278. p.

¹³⁸ Uo. 278. p.

bárója Brandenburgi György örgróffal és Frigyes liegnitzi herceggel Lengyelországba utazott, hogy a császári követekkel együtt megegyezést közvetítsen a Zsigmond lengyel király és Brandenburgi Albert, a Német Lovagrend nagymestere közötti háború lezárása érdekében. A négy évre szóló fegyverszünetet 1521. április 5-én kötötték meg Toruńban.¹³⁹ 1522 júliusában eredménytelenül végződtek Sárkány és társai tárgyalásai Bécsben a német rendek képviselőivel a török elleni segélyről. Az 1523. évi bécsújhelyi, illetve pozsonyi csúcstalálkozón ő is ott volt a többi magyar úrral, volt alkalma Habsburg-követekkel találkozni.¹⁴⁰ A nyugati kapcsolat feltehetően anyagilag is kedvező volt számára.¹⁴¹

A fentiekből kitűnik, hogy diplomáciai működése során kivette a részét Lajos király (és nővére) frigyének tető alá hozásából, nem csoda hát, hogy tagja lett a Linzbe, Ferdinánd és Anna esküvőjére küldött delegációnak, amelynek az is a feladata volt, hogy Máriát — aki természetesen szintén jelen volt az 1521. május 26-án tartott menyegzőn — Magyarországra kísérje.¹⁴² Lehetséges, hogy Ónod bárója úrnőjével tartott egészen Budáig, annyi biztos, hogy az utazás során vendégül látta őt nagyszarvai várkastélyában.¹⁴³ A magyar követeknek (ezúttal Sárkányon kívül Balbi Jeromosnak és Brandenburgi György örgrófnak) ez alkalommal is tárgyalniuk kellett — más, megbízólevelükben konkrétan nem említett ügyek mellett — a Habsburg- és a Jagellóház közötti házassági szerződés végrehajtásának részleteiről, továbbá biztosítaniuk

¹³⁹ Az események háttérére röviden *Kosáry*, Magyar külpolitika 40–42. p., illetve *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyaro. tört. 369. p. A fegyverszünet időpontjára és helyszínére *Voigt*, Handbuch der Geschichte Preussens 455–456. p. Toruń német neve Thorn. *Orbis Latinus* 3. köt. 484. p. II. Lajos követségének tagjaira és szerepükre: DF 288964.

¹⁴⁰ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 278. p. Október 16-án tagja volt a Bécsújhelyre érkező lengyel küldöttség, Krzysztof Szydłowiecki kancellárt fogadó magyar delegációnak, ami Ferdinánd üdvözlő küldöttségével együtt kísérte a követet a szállására. Október 26-án Pozsonyban Szydłowiecki ebéden (*prandium*) fogadta Ferdinánd tanácsosaival és másokkal együtt Ónod báróját is. Szydłowiecki naplója 16., 47., 114–115., 148., 276–277. p. A *prandium* szó jelentésére Régi magyar glosszárium 165. p.

¹⁴¹ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 273. p. Sárkány 1522-es végrendeletében említést tesz egy, a császár által neki ajándékozott nyakláncról: uo. 279. p.

¹⁴² *Ortvay*, Mária 93. p. 4. j.

¹⁴³ *Ortvay*, Mária 94. p. Nagyszarva (Rohovce, Szlovákia) a Csallóközben található, légvonalban 27 km-re délnyugatra Pozsonytól, akkoriban Pozsony megyéhez tartozott. *Engel*, Térkép. 1521. június 28-án Budán már tudják, hogy megérkezett a leendő királyné Pozsonyba, Budára július 11-én ért. *Wenzel*, Sanuto 219. és 226. p. Mária Pozsonyba, majd Budára érkezésére vonatkozóan téves időpontot ad meg *Tóth-Szabó*, Szatmári György 248–249. p.

kellett Ferdinándot királyuk jóváhagyásáról mindazzal kapcsolatban, amiben korábban a két frigyet illetően Kölnben, illetve Wormsban megegyezés született.¹⁴⁴ Ez utóbbi alkalommal, a wormsi birodalmi gyűlésen megjelenő magyar küldöttségben 1521 március–áprilisában¹⁴⁵ Balbi ott volt, Ónod bárója viszont nem,¹⁴⁶ ebből arra következtethetünk, hogy a házassági ügyekben a császári házzal folytatott megbeszéléseket valójában a pozsonyi prépost vezette, Sárkány legfeljebb másodlagos szerepet vitt mellette. A velencei követ, Lorenzo Orio budai tudósításából tudjuk, hogy a Linzbe induló delegáció aranyból, ezüstből készült, illetve drágakövekkel ékes ajándékokat vitt Annának és Ferdinándnak — lehetséges, hogy Mária is kapott belőlük. Ezeket a kincseket részben a király, részben — „magyar szokás szerint” — főurak és főpapok küldték. Az egyik legértékesebb tárgy lehetett Bakóc Tamás esztergomi érsek és Szatmári György pécsi püspök közös ajándéka, ami tízezer forintot ért.¹⁴⁷ A jövődő királyné nagyapja, Miksa császár második felesége, Bianca Maria Sforza (meghalt 1510-ben) hátrahagyott kincseinek felét kapta nászajándékba családjától, ezekkel a drágaságokkal érkezett Magyarországra.¹⁴⁸

Ami Ónod bárójának Máriával való kapcsolatát illeti, nem sorolhatjuk a királyné bizalmas hívei közé (mint ahogyan Bornemissza Jánost sem),¹⁴⁹ de a viszony közöttük jónak mondható. Ennek nyilvánvaló bizonyítéka II. Lajos 1524. augusztus 10-i oklevele, melyben először Sárkánynak elődei, különösképpen atyja uralkodása idején véghezvitt számos és sok köszönetet érdemlő szolgálatairól szól, általánosságban: kiemelkedő jelentőségű követségeiről, amelyek esetenként nagy költséggel jártak, majd az ország határainak védelmében szerzett érdemeiről: amikor kellett, bátran kockára tette életét, kész volt sebeket elszenvetni, vérért hullatni.¹⁵⁰ Áttérve saját országlásának időszakára elmondja a király, hogy Sárkány őt is rendíthetetlen hűséggel szolgálta, megemlíti házasságkötése körül kifejtett ténykedését, konkrétan nem nevezi meg

¹⁴⁴ A követi megbízólevél: DL 38070. Az oklevél jelzetét közli *Tóth-Szabó*, Szatmári György 244. p.

¹⁴⁵ *Török*, A mohácsi vész előzményei 152. és 154. p.

¹⁴⁶ Balbi követtársa Werbőczy István volt. *Berzeviczy*, Magyarok a wormsi bir. gyűlésen 452–456. p. II. Lajos Lengyelországba küldött delegációja, aminek Sárkány is tagja volt, még április 10-én is Toruńban tartózkodott: DF 288964.

¹⁴⁷ *Wenzel*, Sanuto 212. p.

¹⁴⁸ Habsburg lexikon 59–60., 271. p. Lásd az eredeti kiadást is: *Die Habsburger* 283. p. *Réthelyi*, A királyné kincsei 109. p.

¹⁴⁹ *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyarok tört. 384. p.

¹⁵⁰ Sárkány haditetteiről lásd *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 277. p.

egyetlen más tettét sem. Reméli, hogy sem kora, sem testi betegségei, sem az idők változása nem lesz képes eltéríteni az országért való cselekvés szándékától. Lajos az uralkodók és az ország érdekében tehát mintegy egész élete folyamán véghezvitt szolgálataiért a királyné személyes és kitartó kérésére — ő hívhatta fel férje figyelmét Sárkánynak a házasságkötésükben játszott szerepére — az akkor az országbírói tisztséget legfeljebb néhány hete¹⁵¹ betöltő idős főurat abban a kegyben részesíti, hogy fizetését, a mindenkori országbíróknak „régik szokás szerint” járó évi kétezer forint készpénzt és ezer forint értékű sőt¹⁵² hivatalából való távozására vagy elmozdítására után is, élete végéig megkaphassa. Egyúttal parancsot ad a kincstartónak, Várdai Pál választott egri püspöknek s a jövőbeni kincstartóknak is az összeg folyósítására.¹⁵³ Ez a királyi kegy annak is szólhatott, hogy országbíróként Ónod bárója immár az ország egyik meghatározó súlyú vezetője lett.¹⁵⁴ Ismerve a tényeket, hogy Sárkány a pénzvagyont többre tartotta váruradalmak birtoklásánál,¹⁵⁵ arra következtethetünk, hogy a gondolat, hogy egész élete szolgálatainak jutalmazása pénzben (illetve könnyen eladható sóban) történjen, tőle származhatott.

¹⁵¹ Országbíróóságának időhatárait lásd *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 282–283. p.

¹⁵² Az 1521-ben kiadott, a sóbányászat és a sókereskedelem megreformálását célul kitűző királyi rendelkezés, amiről a kutatás kimutatta, hogy csak részben valósult meg, megtiltotta, hogy sóban adjanak fizetést vagy jutalmat egyeseknek. *Draskóczy*, Erdély sótermelése 26. p.

¹⁵³ DL 103145. Az 1525-ből származó királyi számadáskönyvből kiderül, hogy Sárkánynak öt alkalommal (az először január 25-én, utoljára június 29-én) adott a kincstár országbírói fizetése címén összesen 2500 forintot készpénzben; sóról nincs adat. (A számadáskönyv kiadása: *Fraknói*, Számadási könyv. Megfelelő oldalait lásd: *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 289. p. 216. j.) Ez az összeg azonban csökkentett értékű ezüstpénzben, *nova moneta*ban értendő, ami jóval kevesebbet ért a régi, jó minőségű dénárnál. 1525 augusztusában a király elrendelte, hogy két új érme érjen egy régire, viszont ez a gyakorlatban nemigen valósult meg (csak a királyi kincstár elszámolásában), mert gyakran három-négy, sőt öt-hat új dénárt számítottak egy régiért, sokan egyáltalán nem fogadták el a rossz pénzt, az ország egy nagy részében pedig nem (legalábbis 1526-ban már semmiképpen sem) lehetett vele fizetni. *Kubinyi*, A mezőgazdaság történetéhez 376–378. p. *Hermann*, Államháztartás 320. p. *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyarok tört. 377. p. *Engel*, Monumenta Ungr. 218., 226., 231. p.

¹⁵⁴ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 282. p. Uo.: Burgio pápai követ egyenesen arról tudósít 1525 áprilisában, hogy Szalkai László prímás, főkancellár, Várdai Pál egri püspök és Sárkány kormányozzák „mintegy triumvirátusként” az országot.

¹⁵⁵ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 283. p.

A királyné minden bizonnyal Ónod bárójának érdemeire volt tekintettel akkor is, amikor rokonát,¹⁵⁶ Ákosházi Sárkány Bernátot familiájába fogadta, zászlótartójává tette meg.¹⁵⁷ Sárkány Bernát Ambrus familiárisaként, harmincadosaként tűnik fel utóbbinak a Szentgyörgyiekkel folytatott viszályában, mely 1508 elején zárult s amelyről alább még lesz szó.¹⁵⁸

A drágaságok kivételénél jelen lévő másik báró, Bornemissza János egyik legfőbb bizalmasa Ulászlónak,¹⁵⁹ az uralkodó gyermekei kormányzójává (gubernatorává) nevezte ki.¹⁶⁰ Mellette Brandenburgi György örgróf a másik, akit azzal bízott meg a király halála¹⁶¹ után, 1516. április 24-ére összehívott országgyűlés, hogy II. Lajos nevelését felügyelje, ellátását és személyének védelmét biztosítsa, továbbá mindenben gondját viselje. Ez a pozíció valószínűleg lehetőséget adott nekik, hogy az értékes uralkodói ingóságok, a kincsek egy része vagy egésze fölötti ellenőrzést a kezükbe vegyék. Az említett diétán a rendeknek tett ígéretük szerint addig tartoznak

¹⁵⁶ Kubinyi András szerint Sárkány Bernát Ambrus másodunokatestvérének, Engel Pál szerint unokatestvérének a fia volt. Ez utóbbi lehetőséget Kubinyi András kizártnak tartotta: uo. 264–265. p. *Engel*, Genealógia. Ákosházi Sárkány család.

¹⁵⁷ 1526. november 28-i adat: *Házi*, Sopron I/7. 227–228. p. Ha Sárkány Bernát már Mohács előtt is királynéi familiáris volt, akkor feltételezhetjük, hogy Ónod bárója ajánlotta rokonát a királyné figyelmébe.

¹⁵⁸ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 269–270. p. Megemlítendő még, hogy Ónod bárója beléptette egyik öccsét s két unokatestvérét az 1525 őszén Kecskeméten megalakított „kalandos szövetségbe”, amely Mária támogatását is élvezte más vezető politikusokén kívül s amelynek létrejötte úgy értékelhető, mint a központi hatalom megerősítésére irányuló királynéi próbálkozások egyik epizódja. Sárkány Ambrust bukott országbíróként az a törekvés vezethette erre a lépésre, hogy visszaszerezze ezt a méltóságot, amivel meg is próbálkozott az 1526. évi tavaszi országgyűlésen, hiába. *Kubinyi*, „Kalandos szövetség” 141., 146–147., 148–149. p. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 265–266., 283. p. *Fraknoi*, Magyarok a mohácsi vész előtt 236–237. p.

¹⁵⁹ *Istvánfi* I. köt. 49. p. *N. Istvánfi* 24–25. p.

¹⁶⁰ A DL 36870 jelzetű, 1511. márciusi oklevélre hivatkozik *Fógel*, II. Ulászló 42. p., regesztáját lásd: *Jakó*, Kolozsmonostor II. köt. 310. p. (3573. sz.) Istvánffy alapján valószínűsíthetjük, hogy a kormányzói cím azt jelentette, hogy a királyi gyermekeknek legalábbis a személyéért, ideértve nevelésüket is, a teljes felelősséget végső soron egyedül Bornemissza viselte. A történetíró szerint Lajos magyar királlyá koronázása (1508. június 4., *Kronológia* 330. p.) után bízta rá ezt Ulászló, akkor, amikor a gyermekek számára saját udvart állított fel, melynek élére — Bornemissza kormányzóságából következtethetően bizonyára az ő alárendeltjeként — külön vezető került Istvánffy István, a historikus nagyapja személyében. *Istvánfi* I. köt. 72. p. *N. Istvánfi* 36. p. *Fógel*, II. Ulászló 41. p.

¹⁶¹ 1516. március 13.: *Kronológia* 338. p.

felelősséggel a királyért, amíg törvényes korba nem lép.¹⁶² 1521 novemberéig Lajos nagyon nagy valószínűséggel már törvényes korúvá nyilvánított,¹⁶³ de talán nem kizárt, hogy a két főúr az ő jóváhagyásával valamilyen mértékben megőrizte a királyi ingóvagyon feletti hatalmát. Annyi biztosan állítható, hogy ők ketten azok közé tartoztak, akik a leginkább meghatározó befolyással bírtak Lajosra és az ország vezetésére.¹⁶⁴

Bornemissza számára is fontos volt a nyugati kapcsolat,¹⁶⁵ már csak pozsonyi ispánsága és ottani harmincadbélői tevékenysége miatt is. A kor talán legkétszínűbb politikusa. Képes volt valamennyi külföldi követtel elhitetni, hogy az általa képviselt ország híve, mégis leginkább a Habsburgok barátjának tartották.¹⁶⁶ A valóságban ő, Sárkány és a többi főúr is addig és annyiban mutatkozott egyik vagy másik külhatalom hívének, ameddig és amennyiben az érdekeinek megfelelt.¹⁶⁷ Úgy tűnik, ő az egyik legjelentősebb szorgalmazója a császári család s a Jagellók közti kettős házasságnak. Akár igaz ebben a formában Istvánffy híradása, akár nem, a róla kialakult korabeli közvélekedést, hogy a Habsburgok híve, mindenesetre tükrözheti, hogy a történetíró szerint 1514 októberében Bakóc érsekkel együtt arra ösztönzik az ellene elkövetett (teljességgel sikertelen) merénylet miatt felindult uralkodót, hogy mihamarabb lépjen rokoni szövetségre a császári házzal, mert így biztosíthatja gyermekei jövőjét és saját

¹⁶² Szabó, Országgyűlések 6–7. p. és 117–118. p. (III. sz.). A kincsekre vonatkozó rész az oklevélből (118. p.): az őrgrof és Bornemissza megígérték, hogy „suam Maiestatem... in hoc regno suae Maiestatis Hungaria... una cum universis rebus et thesauris suis, quae in potestate nostra essent... retinebimus et conservabimus”.

¹⁶³ A törvényes kor a magyar szokásjogban a XVI. század elejéig fiúknál a 14., lányoknál a 12. életév betöltésével, onnantól kezdve mindkét nemnél a 12. évvel vette kezdetét. Holub, Az életkor szerepe 39–40., 44–45. p.

¹⁶⁴ Fraknói, II. Lajos és udvara 130. p. Fógel, II. Lajos 20–21., 32. p.

¹⁶⁵ Adat arra, hogy a Habsburgok saját hívüknek tekintik: két forrás egybehangzóan arról tájékoztat (az egyik 1519 februárjából, a másik ugyanezen év márciusából való), hogy szerintük Magyarországon Bornemissza és Brandenburgi György azok, akikhez fordulni kell annak elérése érdekében, hogy a császárválasztáson II. Lajos Károlyra adja szavazatát. Szabó, Küzdelmeink 162., 164. p. A császárválasztás kérdése körül a magyar udvarban zajló hatalmi csatározásokban végül a király világi tanácsadói, talán György őrgrof kivételével, nem vettek részt. E. Kovács, Császárválasztás 68. p.

¹⁶⁶ Kubinyi, A magyar állam 79. p., főszöveg és 116. j.

¹⁶⁷ Uo. 79–80. p. Herberstein osztrák követ a Habsburgok igaz hívének véli Sárkányt: Kubinyi, Sárkány Ambrus 281–282. p.

öregségének nyugalmát.¹⁶⁸ Bornemissza is bekerült azon nyolc magyar vezető közé, akik jelen lehettek az 1515. július 22-i szerződéskötésnél.¹⁶⁹ Az ügyre gyakorolt befolyását talán az is mutatja, hogy Istvánffy egyedül őt említi meg név szerint a házassági szerződés végrehajtásába (a két frigy előkészítésébe, megkötésébe) beleegyezésüket adó vezetők közül.¹⁷⁰ 1521. május végén úgy tervezték az udvarban, hogy felesége¹⁷¹ ott lesz a Magyarországra érkező Máriát a határvidéken fogadó küldöttségben.¹⁷² A későbbiekben a királyné és Bornemissza között a viszony ellenségessé vált, aminek az oka lehetett súlyos érdekellentétük: az uralkodói hatalom megszilárdításán munkálkodó¹⁷³ Mária és hívei rossz szemmel nézték befolyását, különösen azt, hogy budai várnagyként kezében tartja a fővárost.¹⁷⁴ Ott volt a mohácsi vereség hírére Budáról Pozsonyba menekülő királyné kíséretében, de nem adta át a pozsonyi várat s a kezére került uralkodói kincseket sem Ferdinándnak, sem Máriának, utóbbi a városban volt kénytelen lakni.¹⁷⁵

¹⁶⁸ *Istvánfi* I. köt. 92–93. p., *N. Istvánfi* 48. p.

¹⁶⁹ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 277. p.

¹⁷⁰ *Istvánfi* I. köt. 108–109. p., *N. Istvánfi* 57. p. A történetíró szerint a lengyel király, II. Lajos nagybátyja érte el 1520-ban, hogy a magyar tanácsurak hozzájáruljanak a szerződés végrehajtásához, lásd uo.

¹⁷¹ Valószínűleg Csapi Ilona; 1493-ban Bornemissza felesége: ld. a Zala megyei Csapiak családfáját: *Engel*, Genealógia. 1517. szeptemberi adat szerint Bornemissza hitvesét Ilonának hívják: a DL 22815 regesztája: *Komjáthy*, A somogyi konvent II. Lajos-kori oklevelei 45–46. p. 51. és 52. sz. Bornemissza és Forster György, Csapi Ilona első férjének birtokügylete, továbbá Bornemissza dominusa, Nagylucsei kincstartó örökösödési szerződése Forsterrel és feleségével (ezek az egyezségek az 1480-as években kötöttek): *Csánki*, Történelmi földrajz 2. köt. 674. p. Berzence kimutathatóan 1486-ig Forsteré, 1488-tól Bornemisszáé. *Engel*, Térkép.

¹⁷² Batthyány Ferenc királyi pohárnokmester 1521. május 26-án Budán kelt levele: *Iványi*, Missilisek 29–30. p. (145. sz.). Mária rögtön Budára való megérkezésekor (1521. július 11.) összeütközésbe került Bornemissza feleségével, aki az udvarmestere akart lenni. *Heiss*, Politik und Ratgeber 120. p. 3. j. *Kubinyi*, Habsburg Mária udvartartása 13. p.

¹⁷³ Mária hatalomépítő politikájáról Magyarország esetében csak az 1523 április-májusában tartott országgyűlés után beszélhetünk, azután, hogy férjével visszatértek Csehországból, ahol 1522 márciusa óta tartózkodtak. *Kubinyi*, A magyar állam 86. p.; *Kronológia* 343–344. p. Bornemissza a királyné ellenségeként említve: *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyaro. tört. 381. p.

¹⁷⁴ *Kubinyi*, A magyar állam 98. p.

¹⁷⁵ *Ortvay*, Mária 208–209. p. *Siklóssy*, Műkincseink 68–69. p. A vár átadására csak 1527 júliusában került sor, amikor Ferdinánd hadai megindultak az ország meghódítására. *Fraknoi*, A Hunyadiak 197. p.

Sárkány és Bornemissza Habsburgokhoz fűződő viszonyán túl az sem kevésbé érdekes, hogy egymással milyen kapcsolatban álltak. Valószínűsíthetően régtől fogva barátok voltak.¹⁷⁶ Nyugati határszéli tevékenysége kezdetétől fogva intézkedett Sárkány Ambrus kincstári ügyekben,¹⁷⁷ 1500-tól 1504-ig¹⁷⁸ pedig Bornemissza volt a kincstartó.¹⁷⁹ A környék egyik leghatalmasabb családja, a Szentgyörgyi grófok és Sárkány viszályában a Pozsonyban 1508 elején összeülő választott bíróságot Bornemissza, akkor már budai várnagy vezette, az ügyet sikerült rendezni, a felek viszonya a továbbiakban igen jó volt.¹⁸⁰ Sárkány elveszítette ugyan a pozsonyi ispánságot, azonban a kezén lévő nyugat-magyarországi harmincadokat a jelek szerint — esetleg egy-két kisebb megszakítással — csaknem Mohácsig megtartotta,¹⁸¹ 1514-től 1526-ig pedig Bornemissza János viselte a pozsonyi ispáni tisztséget.¹⁸² Ez a helyzet újabb, ezúttal jövedelmező együttműködésre adott alkalmat: 1520-ból van adat arról, hogy Bornemissza Ónod bárójának pozsonyi harmincados társa,¹⁸³ együtt irányították a vámszedést, a saját hasznukra.¹⁸⁴ Sárkány Ambrus 1522-ben írt testamentumában többek között a budai várnagyra bízta az általa elhatározottak véghezvitelét. Arról is értesülünk az oklevélből, hogy két aranyozott ezüstkupát (tízmarkányi ezüsttartalommal) és két szőnyeget adott neki Bornemissza, ezeket, ha kívánja, vissza kell neki szolgáltatni.¹⁸⁵ 1523-ban másokkal együtt ismét bíraskodik Ónod báróját érintő ügyben. A per egyfelől Sárkány és Korlátkövi Péter királyi udvarmester, másfelől Batthyány Ferenc királyi pohárnokmester között folyt a Hédervári Ferenc nándorfehérvári bánnak a vár eleste miatt elkobzott birtokaiból nekik hármójuknak

¹⁷⁶ Erről van adatunk már 1501-ből: Bornemissza kincstartó a Sárkánynak küldött hivatalos parancsaiban legkedvesebb atyjafiának nevezi őt. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 266. p.

¹⁷⁷ Hitelez is a kincstárnak: adat erre vonatkozóan 1501-ből: uo. 266. p.

¹⁷⁸ *Fógel*, II. Ulászló 55–56. p.; *Kubinyi*, Budai udvarbíró 94. p.

¹⁷⁹ 1501 áprilisában Bornemissza naszádokat vásároltat vele Bécsben, ugyanezen év őszén Sárkány Pozsony és Nyitra megye adószedője. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 266. p.

¹⁸⁰ Uo. 269–270. p.

¹⁸¹ Uo. 275. p.

¹⁸² *Kubinyi*, Budai udvarbíró 94. p.

¹⁸³ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 274. p. 1522 júniusáig biztosan társak, de valószínű, hogy tovább is azok voltak: uo. 274–275. p.

¹⁸⁴ Uo. 275. p. *Kubinyi*, A magyar állam 79. p. 116. j.: Lajos király elmarasztaló jellemzése Bornemisszáról.

¹⁸⁵ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 279. p. *Füßy*, Sárkány Ambrus végrendelete 140. p.

(papíron) juttatott javak tárgyában. Az ítéletet a király is megerősítette szeptember 23-án, annak azonban nem lehetett érvényt szerezni, ezek az uralkodói adományok továbbra sem valósultak meg.¹⁸⁶

Gosztonyi János talán annak is köszönhette a királynéi kancellárságot, hogy már Anna,¹⁸⁷ II. Lajos anyja mellett is fontos szerepet töltött be familiárisként, titkárkodott és tolmácsolódott.¹⁸⁸ A püspök esetében azt megelőzően, hogy Mária egyik vezető

¹⁸⁶ Szydłowiecki naplója 312–313. p. *Wenzel*, Hédervári 8., 65–71. p. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 276. p. A Sárkány, Korlátkövi és Batthyány perében érintett birtokok (a Somogy megyei Lak kastély, a Tolna megyei Edelény és Móri birtokok) tulajdonosaira lásd még *Engel*, Térkép. E perre amiatt került sor, mert ugyanazokat a birtokokat a király egyrészt elzálogosította Batthyáynak tizenkétezer forintért, másrészt odaadományozta őket Ónod bárójának és Korlátkövinek, aki máskülönben Sárkány sógora feleségének a testvére volt (ez a családi kapcsolat: *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 267–268., 275. p.). A fogott bírák szeptember 22-én döntést hoztak, de feltételezhetően emiatt az ítélet miatt vádolta meg Batthyány Szalkai László egri püspököt és királyi kancellárt, a bíróság vezetőjét részrehajlással az uralkodó jelenlétében november 29-én. A szóváltásból napokig tartó viszálykodás lett, melyben a király kérésére a lengyel követ közvetített s amely a királyi tanácsot is megosztotta. Nem tudjuk, hogy ezalatt a pár nap alatt véglegesen elintéződött-e a dolog. Szydłowiecki naplója 311–313. p. Az viszont biztos, hogy a bírák mindegyikének esetében lehetett alapja a Sárkány iránti elfogultságnak: Szalkai és Várdai Pál veszprémi püspök, kincstartó korábban üzlettársa volt Ónod bárójának, akit kapcsolat fűzött a negyedik fogott bíróhoz, Szapolyai János erdélyi vajdához is. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 267–268., 271., 274., 279., 281–282. p. A perpatvar nem ásta alá végzetesen Batthyány viszonyát Sárkánnyal és Bornemisszával: 1525. évi végrendeletében a királyi pohárnokmester és horvát-szlavón bán többek között őket jelölte ki végrehajtóknak. Uo. 281. p.

¹⁸⁷ 1502 és 1506 között királyné. *Kronológia* 327., 329. p.

¹⁸⁸ 1460 körül született. 1489-ből van adat arra, hogy a bécsi egyetemre jár, 1493-ból arra, hogy a ferraraira. Pozsonyi kanonok 1491-ben, amikor bekerül a prímás udvarába; esztergomi kanonokként szerepel Ferrarában 1493-ban, majd 1501-től az esztergomi székeskáptalan örkanonoka [ez utóbbi évszámot ld. a következő forráskiadásban (az adatot a közrebocsátónak ezúton is köszönöm): *Solymosi*, Jegyzőkönyv 70. p.]. Bakóc Tamás érsek és Szatmári György váradi püspök egyengetik pályáját ezután. 1506-ban tűnik fel a királyné udvarában, szolgálatai jutalmául ebben az évben budai prépost lett. Anna halála után királyi titkár, ritkán alkancellárként is említik a források. 1506 végétől váci püspök, innen 1509-ben átmegy a győri egyházmegye élére. 1517-ben Csehországban, három évvel később Lengyelországban jár követségben. 1525-ben az erdélyi püspökségre cseréli el a győri egyházmegyét. A királyné megkedvelte, pártját fogta, amikor a királyi kancellárságra pályázott, azonban nem őt, hanem Brodarics Istvánt nevezte ki II. Lajos 1526 márciusában (a kinevezés előzményeire, a királyné támogatására: *Ortvay*, Mária 168–170. p.). Jó kapcsolatban volt Ferdinánddal is: a főherceg 1524 áprilisában írt levelében arra utasítja követét, hogy támogassa Gosztonyi esztergomi érsekké történő kinevezését, kivéve akkor, ha Szalkai László is fellépne igényével. *Szabó*, Küzdelmeink 189. p. [Szalkai

tisztségviselője lett, nem lehet nyilvánvaló és számottevő Habsburg-kapcsolatot kimutatni, kancellárjaként viszont a jegyzéket bevezető jelenléti névsorban feltüntetett három főrangú személy közül ő állott legközelebb a királynéhoz. Tagja az 1522 novemberében Nürnbergben megnyílt birodalmi gyűlés elé járuló magyar küldöttségnek.¹⁸⁹ Szydłowiecki kancellár naplójában találunk adatokat Gosztonyinak az 1523. évi bécsújhelyi és pozsonyi csúcstalálkozó idején a királyné érdekében kifejtett tevékenységéről. Jelentős politikai támogatást kaphatott tőle Mária a körmöci kamara pénzverésének hasznáról a közte és férje között Pozsonyban novemberben talán újólág kibontakozó vitában,¹⁹⁰ amely azzal kezdődött, hogy a győri püspök 12-én a királyi tanácsban beterjesztette Mária igényét. 18-án Gosztonyi is jelen volt az ez ügyben tartott hosszabb eszmecszerén a királynénál a lengyel követ, Schneitpöck (Ferdinánd és a császár küldötte), azonkívül Brandenburgi György társaságában, 20-án már úrnője végső válaszát ismertette a Lajost képviselő Szydłowieckivel, amivel ez a fontos dolog, legalábbis átmenetileg, nyugvópontra jutott.¹⁹¹ A csúcstalálkozó alkalmával Mária képviseletében protokollszerepet is játszott.¹⁹²

lett a prímás, 1524. május 6. előtt nevezte ki a király. (Elődje, Szatmári György április 7-én halt meg.) Kronológia 345. p.] 1527-ben János király hívei megölték. Életére lásd: *Sörös*, Gosztonyi 595–600., 612–614., 629–633., 644–646., 660–661. p.; *Köblös*, Az egyházi középréteg 293–295. p.; *Bónis*, A jogtudó értelmiség 317–318. p.; *Fógel*, II. Ulászló 38., 47., 84. p.; *uő.*, II. Lajos 24., 29., 68., 104., 106. p.; *Holl*, Jodocus Clichtoveus 53–55. p.; *Kollányi*, Esztergomi kanonokok 123–124. p.

¹⁸⁹ Kronológia 343. p.; *Fógel*, II. Ulászló 106. p.

¹⁹⁰ A királyné azt szerette volna elérni, hogy a körmöci kamara pénzverésének teljes haszna az övé legyen. A helyzet ugyanis az volt, hogy 1522-ben hivatalosan is megkapta Lajostól az uralkodó mindenkorai feleségét illető birtokokkal a körmöci kamarát is, amelyet azonban Thurzó Elek mint kamaraispán (azaz tulajdonképpen a Thurzó-Fugger cég) bérelt Máriától. A királynénak az újonnan bevezetett rossz minőségű ezüstpénz (*nova moneta*) verésének kezdetben óriási, ám évről évre tetemesen fogyatkozó hasznából, melynek nagy része az uralkodót illette, csak a bérleti díj járt. Máriának végül sikerült megvalósítania szándékát, 1524-ben már nem adta bérbe a kamarát Thurzónak, így Lajos elesett az onnan befolyó jelentős jövedelemtől. Szydłowiecki naplója 307–308. p. *Hermann*, Államháztartás 324–325., 328., 333. p.

¹⁹¹ Szydłowiecki naplója 66., 81–82., 168., 183–184., 307–308. p.

¹⁹² Október 16-án Bécsújhelyen ő válaszolt az aznap érkező lengyel követ Máriának és Annának szóló hivatalos üdvözlésére a fejedelemasszonyok nevében. Tagja volt a december 16-án Pozsonynál Szydłowieckit búcsúztató küldöttségnek. Szydłowiecki naplója 17., 115., 105., 207. p. — Az említett példákából világos, hogy a királynéi kancellárnak is el kellett látnia szóvivői feladatokat úrnője nevében, csakúgy, mint a királyi kancellárnak és a királyi udvarmesternek az uralkodó képviseletében. A lengyel követ naplójából olyan esetről is értesülünk, amikor Mária maga beszélt: személyesen ő búcsúztatta a

Sárkány fentebb idézett végakarata nem feledkezik meg róla sem: egyik poroszkáját (lovát) hagyja rá, azt, amelyiket majd kiválasztja magának. Rokonának nevezi, kéri, ne feledkezzen meg fivéreiről,¹⁹³ legyen jó uruk és kedves testvérük, ahogyan az övé is volt mindig, a legigazabb módon.¹⁹⁴ A végrendelet végrehajtói között a püspök nevét is megtaláljuk.¹⁹⁵ 1524 márciusában a nürnbergi birodalmi gyűlésen Sárkánnyal együtt terjesztik elő az ország segélykérelmét.¹⁹⁶ Mindez önmagáért beszél, szorosabb kapcsolatra vall.

Összefoglalva az elmondottakat: a három főúr a királyhoz, Máriához, továbbá egymáshoz fűződő bizalmas kapcsolatai miatt kaphatta elsősorban feladatul a kincsek kivételének felügyeletét.

A névsorban mind Bornemissza, mind Sárkány nagyságosként szerepel. A bárókat megillető címet az előbbi kincstartóként szerezhette,¹⁹⁷ az utóbbi pozsonyi ispánsága alatt jutott hozzá, de nem hivatalának velejárójaként,¹⁹⁸ hiszen mind őt, mind ispántársát vitézlőnek (egregius) írják az oklevelek, viszont amikor Sárkány már magnificus, társa akkor is csak az alacsonyabb rangot jelentő címet mondhatja magáénak.¹⁹⁹

Ami magát a jegyzéket illeti, rendkívül jól olvasható, szép külalakú, tiszta írás, egy kéztől származik, mindössze csak egyetlen apró lehúzás fordul elő benne,

hazainduló Szydłowieckit december 16-án. Szydłowiecki naplója 105., 207. p. A királyi kancellárra és udvarmesterre lásd: *Kubinyi*, A királyi udvar 317–318. p.

¹⁹³ Sárkány Jánosról és Ferencről. *Füssy*, Sárkány Ambrus végrendelete *passim*.

¹⁹⁴ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 279–280. p.; *Füssy*, Sárkány Ambrus végrendelete 142–143. p.

¹⁹⁵ *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 281. p.

¹⁹⁶ *Kronológia* 345. p.; *Fógel*, II. Ulászló 104. p.

¹⁹⁷ Hiszen a kincstartók, ha világi személyek voltak és ha más tisztséget nem viseltek, 1464-ig, majd ezután a Jagelló-korban *magnificus*nak, azaz nagyságosnak, tehát bárónak számítottak. *Kubinyi*, Bárók 150. p.

¹⁹⁸ Holott a pozsonyi ispánság bárói méltóság volt. Igaz viszont, hogy Sárkány két közvetlen elődjét szintén vitézlőnek nevezték, valószínűleg azért, mert a pozsonyi vár akkoriban el volt zálogosítva. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 266. p.

¹⁹⁹ Sárkány utoljára 1504. november 21-én fordul elő vitézlőként, nagyságosként pedig először 1505. október 12-én, a rákosi végzés oklevelén: ez utóbbi adat a tágabb királyi tanácsban való jelenlétére utal, itt legközelebb csak 1511-ben lehet őt kimutatni, ami azt jelzi, hogy feltehetően elég ritkán tűnt ott fel. *Kubinyi*, Sárkány Ambrus 271. p.

betoldásnak sincs nyoma. Mindez arra utal, hogy tisztázattal, másolattal van dolgunk;²⁰⁰ valószínűleg több is készült a leltárról,²⁰¹ ezt a példányt talán éppen Mária számára írták. Első helyen olyan arany nyaklánc²⁰² szerepel, amelyet A betű díszít (szintén aranyból), amiből arra következtethetünk, hogy Anna királynée vagy leányáé lehetett, illetve eredetileg közülük az egyiknek szánhatták, esetleg más, a jegyzékbe felvett tárggyal együtt.²⁰³ Találhatók még a lajstromban drágaköves aranygyűrűk, drágakövek (rubin, zafír, smaragd, egy kivételével ezek mindegyike aranyfoglatban, ezenkívül igazgyöngy), további arany nyakláncok (a leltárban szereplő összes nyaklánc az előbb felsorolt drágaköveken kívül gyémánttal van ékesítve), azonfelül egy vasból vagy gyöngyházból készült, arannyal díszített hattyúfigura.²⁰⁴ Négy kisebb-nagyobb „ládikában” (latinul: *ladula*) voltak ezek a tárgyak (háromban mindenféle drágaság vegyesen, egyben pedig csak a gyűrűk), ezenkívül külön tartója (*teca*) volt a tükörnek.²⁰⁵ Ha elfogadjuk, hogy a leltár Máriának szánt ékességeket tartalmaz,²⁰⁶ akkor

²⁰⁰ A levéltári nyilvántartás (ld.: Adatbázis) szerint ez 1521 és 1546 közötti másolat, ami azt jelenti, hogy az eredetivel azonos időben keletkezett vagy azzal közel egykorú írással állunk szemben. Valószínű azonban, hogy a tárnoki házban a kincsek kiválasztása közben felvett, írásképileg kevésbé megszerkesztett (esetleg lehúzásokkal, beszúrásokkal, tintafoltokkal stb. teli) eredeti leltárról közvetlenül a drágaságok kivétele után írott tisztázattal az itt közölt oklevél. Hasonló, tisztázott példányok a Jagelló-korból fennmaradt királyi számadáskönyvek is; ezeket bizonyára az elszámolás végett készítették. *Kubinyi, A királyi kincstartók oklevéladó működése* 48–49. p.

²⁰¹ Mint ahogy minden bizonnyal több példányban készült 1490-ben a visegrádi vár leltára is. *Nógrády, Mátyás kincsek* 177. p.

²⁰² Fol. 4., recto.

²⁰³ Anna, Ferdinánd király felesége kincseinek 1528-ban készült leltárában is találkozunk névkezdőbetűs drágaságokkal: a *W* és *A* betűvel díszített nagy gyöngyös zafír ékszert apjától kaphatta, az *F* és *A* monogrammal ékesített tárgyakat férjétől. (A jegyzék abból az alkalomból készült, hogy a királyné udvarhölgye, Pemflinger Dorottya tisztségéről való lemondása miatt átadta a rábízott ékszereket utódjának.) *Siklóssy, Műkincseink* 99–100. p.

²⁰⁴ A hattyú: fol. 4., verso. Az értékes állatszobrocskák, állat alakú edények és asztaldíszek kedveltek voltak a korban mint az udvari fényűzés kellékei. *Balogh, A művészet Mátyás kir. udvarában*. I. köt. 348. p.

²⁰⁵ Lásd a 682. számú lábjegyzetet is!

²⁰⁶ Felmerül a kérdés, nem lehetnek-e ezek a drágaságok az 1515. évi házassági szerződésben kikötött kétszázézer forint értékű királynéi hozomány darabjai? A válasz nemleges. Az 1515. július 22-én Bécsben aláírt házassági szerződésben az áll, hogy Ulászló király illő hozományt ad Annának kétszázézer forint értékben, Miksa császár is ugyanolyan összegűt ad Máriának: így a két érték kiegyenlíti egymást, ezért egyik uralkodóháza se fizesse ki a másiknak a kétszázézer forintot. (*Horváth, Brüsszeli okmánytár* I. köt.

abban az értelemben nem tekinthetjük azt minden kétséget kizáróan teljesnek, hogy elképzelhető, vettek ki még számára kincseket a királyi tárnoki házból koronázása s az esküvő alkalmából. Az viszont biztos, hogy a jegyzékben felsoroltakon kívül a király s

57. és 58–59. p.) Ebből a gyakorlatban az következett, amint az a velencei követ Budáról küldött 1521. évi jelentéseinek kivonataiból kitűnik — hiszen a lányok nem eshettek el hozományuktól —, hogy Miksa nem Máriára, hanem Annára hagyott kétszázezer forintot (*Wenzel*, Sanuto 197. és 212–213. p.), s persze az is, hogy Ulászlónak elvileg ugyanennyit — magyar király számára ekkoriban irreálisan nagy összeget — kellett volna hagynia Máriára. A lányok azonban nem kapták meg férjhezmenetelükkor saját maguk hozományukat, mert az hitvesüket illette: van arra adatunk, hogy Ferdinánd készült átvenni esküvője után Károly császártól a Miksa által Annára hagyott kétszázezer forintot (uo.). Az 1515. évi szerződés értelmében a házasság tényleges megkötése után a lányok akkor tarthattak igényt arra, hogy kifizessék nekik hozományukat, ha férjük halála esetén újabb házasságra kívántak lépni (*Horváth*, Brüsszeli okmánytár 61. p.). — Nem lehetséges-e az, hogy ezeket a kincseket a leltár bevezető jelenléti névsorában feltüntetett főrangú személyek (illetve közülük egy vagy kettő) kapták meg adósságtörlesztés címén az uralkodótól a kincstárnak adott kölcsöneik fejében? Nem azzal az esettel állunk-e szemben, hogy a három főúr avégett vette át a drágaságokat, hogy pénzzé veressék, eladják vagy elzálogosítsák őket, hogy az így befolyt összegből valamilyen királyi megbízást teljesíthessenek? Az ellenérv ezekkel a feltételezésekkel szemben az, hogy a listán sehol sem szerepel az egyes tárgyakat alkotó nemesfém súlya, illetve a felsorolt tárgyak becsült pénzbeli értéke, ami azt jelzi, hogy az nem volt a pillanatnyi anyagi helyzet szempontjából fontos, talán erre utal az is, hogy a királyi pénzügyek irányítóját, a kincstartót (ekkor Bátor András) nem találjuk a jelenlévők között. Ellenpéldaként említhető olyan forrás, amelyben feljegyeztek a nemesfém drágaságok értékére utaló adatokat, mivel ezek elsőrendű fontosságúak voltak: 1527 szeptemberében Ferdinánd király, meg akarván tudni, mennyi és milyen értékű kincshez jutott hozzá, az alsó-ausztriai kamara két tanácsstagját küldte ki, hogy leltárba vegyék a Budáról és Visegrádról a mohácsi vereség hírére a pozsonyi várba menekített s Bornemissza János által ott őrzött uralkodói drágaságokat. Három lajstromba csoportosítva írták össze őket, minden egyes tárgynak megállapították a súlyát, pénzben kifejezett nemesfémértékekkel is találkozunk. Ferdinánd a nemesfém kincsek jelentős részét pénzverés céljából beolvasztatta. *Siklóssy*, Műkincseink 67–89. p. 1522 februárjában Ráskai Gáspár és Werbőczy István országos kincstartók kötelezték magukat arra, hogy a királytól katonaállítás céljából kölcsönvett 3760 forint értékű, négyszázhet márká súlyú aranytárgyat, illetve azok pénzbeli értékét lehetőleg Pünkösdig visszaadják az 1521-ben a Szent Erzsébet-napi országgyűlésen megszavazott adóból. *Szabó*, Országgyűlések 177–178. p. (XLI. sz.). — Az, hogy a király értékei védelméért feltételezhetően felelős kamarások előljárója, a szintén bárói méltóságot viselő kamarásmester (ekkor Thurzó Elek) nincs jelen, jelezhet annyit, hogy az 1521. novemberi kincskivételre rendkívüli ok, a királyné koronázása, az uralkodói esküvő miatt került sor. Lehetséges, hogy olyan drágaságokkal állunk szemben, amelyeket régen félretettek Mária számára, s nem az urak válogatták össze őket a tárnoki házból történő kivételükkor. A kamarásmesterre s a kamarásokra ld.: *Kubinyi*, Bárók 202. p.; *Kubinyi*, A királyi udvar 317–318. p.; *Balogh*, A művészet Mátyás kir. udvarában. I. köt. 74. p. 1. j. Az ekkor hivatalban lévő kincstartó és kamarásmester személyére: *Hermann*, Államháztartás 312–313. p.

az ország további fejedelmi ajándékokkal tisztelte meg őt.²⁰⁷ Ezek közül a legértékesebb az erdélyi szászok (a „szász egyetem”) tizenkétezer forint értékű úgynevezett rendkívüli adója (subsidiama) lehetett, melyet a királyné s familiája méltó felruházása céljából „ajánlottak meg”, hogy a koronázás fényét emeljék.²⁰⁸

Az alább olvasható lista fontos kútfő, hiszen királyi kincsekről készült leltárt a középkor végéről szinte nem is ismerünk.²⁰⁹ Igaz, nem sokkal Mohács után a megmaradt uralkodói drágaságokról több összeírás is készült,²¹⁰ a keletkezését tekintve a Magyarország tragédiáját jelentő csatavesztéshez — az itt közöltet és egy 1526 augusztus elején készített²¹¹ nem számítva — időben legközelebb eső ismert középkori lajstrom, amely aránylag nagyobb mennyiségű, minden kétséget kizáróan királyi kincsről tesz említést, 1490-ből származik.²¹²

²⁰⁷ Lásd az Anna királynénak esküvője és koronázása alkalmából adott ajándékokat (1502.): *Wenzel*, II. Ulászló házas élete 751–753., 757. p.

²⁰⁸ *Teutsch*, Die Schässburger Gemeinderechnung 147–148. p. Az adatot idézi *Fógel*, II. Lajos 112. p. A szászok adóját is a kincstartó gyűjtette be. A szászok adózásáról: *Kubinyi*, A Mátyás-kori államszervezet 106–107. p.; *uő.*, A magyarországi városok országrendisége 17. p.; *Hermann*, Egy pénzügyi tervezettől a Hármaskönyvig 116–121. p. Az erdélyi szászokat meghívták 1521-ben a november 19-én kezdődő budai országgyűlésre (*Kubinyi*, A magyarországi városok országrendisége 18. és 40. p.), így valószínű, hogy Mária koronázásán is jelen voltak küldötteik.

²⁰⁹ Itt a leltár a szó szoros értelmében, hangsúlyozottan mint külön, önálló irattípus értendő. (Azaz nem veendő figyelembe uralkodói kincsekről az egyéb fajta okleveles, továbbá az elbeszélő forrásokból összeállítható listák.)

²¹⁰ Ezeket felsorolja *Balogh*, A művészet Mátyás kir. udvarában. I. köt. 383. p.: 1527-ben két különböző időpontban készítettek kimutatást, majd 1528-ból, 1530-ból, 1544-ből szintén ismeretes egy-egy összeírás.

²¹¹ *Réthelyi*, A királyné kincsei 110. p.

²¹² Ezt közölte *Nógrády*, Mátyás kincsek 179–180. p. A lajstrom forrásértékéről: 178. p. A Batthyányak levéltárában fennmaradt, 1523 decemberében Batthyány Ferenc közlő esküvőjével kapcsolatban keletkezett jegyzékről (DL 101575) — étkészletről készült listáról — csak feltételezhetjük, hogy királyi vagy királynéi drágaságokat tartalmaz (igaz, alapos okkal: Mária szerepéről Batthyány házasságkötésében lásd: *Szydłowiecki* naplója 313–314. p., *uő.* úgy véli, a királynéé voltak e tárgyak, ld. uo.), mivel nincs megemlítve benne, kinek a tárnoki házából vették ki ezeket a kincseket.

III. fejezet

Szentlászlói Túz Osvát zágrábi püspök végrendelete 1499-ből

1. Bevezetés

Bonfini idealizált, propagandisztikus jellemzést ad Túzról (talán abból az okból, hogy szerette volna elnyerni vagy meghálálni a jóindulatát): „Zágráb ... élén most a legnemesebb magyar nemzetségből származó Osvát főpap áll, oly mértékben kiegyensúlyozott, komoly és ékesszóló férfiú, hogy aligha találsz benne bármit is, ami ne lenne méltó a legnagyobb dicséretre; a beszédben választékos, sokkal többet tud, mint amennyit kimutat, alázatosságból eltitkolja bölcsességét, jó- és balsorsot képes egyformán viselni, és mert mindenben a legnagyobb buzgalommal a dicsőségesre törekszik, elméje, gondolatvilága becsületességgel tündököl, így inkább volna alkalmas komoly ügyek intézésére, mint szent csendességre.”²¹³ Az olasz történétíró lényegretörő bemutatásában kiváló diplomata- és politikusi képességeket tulajdonít a főpapnak, választ adva a magasabb rangú középkori klerikus esetében elsőrendű fontosságú kérdésre, arra, hogy a gyakorlatiasság, talpraesettség vagy a hitben való elmélyülés jellemezte-e őt inkább.

Túz Osvát jelentéktelen Somogy megyei nemesi család sarja, mely a Bő nemzetségből származott. Ha igaz, 1438. július elején született.²¹⁴ Egyházi pályára lépett. Püspöki székét kétségtelenül rokonának, a Hunyadiak szolgálatában az arisztokráciába emelkedő Túz Jánosnak köszönhette, aki Mátyás uralkodása idején több bárói méltóságot is betöltött.²¹⁵ Osvát zágrábi főpásztorkodása előtt a veszprémi egyházmegye klerikusa volt. II. Pál pápa 1466. április 16-án nevezte ki zágrábi püspöknek.²¹⁶ 1470-ből van adatunk arra, hogy a pécsváradi apátság kormányzója.²¹⁷

²¹³ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 34. p.

²¹⁴ *Razum*, Osvaldo Thuz 38. p.

²¹⁵ Ezeket ld.: *Kubinyi*, Bárók 208. p.

²¹⁶ *Razum*, Osvaldo Thuz 41., 43. p.

²¹⁷ DF 237554, kelt: 1470. május 29.

1490 és 1492 között királyi kincstartó.²¹⁸ 1490 és 1498 között budafelhévízi, 1495-től golgoncai prépost.²¹⁹

A kor egyik legjelentősebb főpapja. A magyar történetírás csak néhány olyan művet alkotott, melyben nagyobb mennyiségű adat található róla. A horvát Stjepan Razum azonban monográfiát írt a püspökről olaszul doktori disszertáció formájában, mely a mai napig kéziratban van s melynek csak egy igen nagy mértékben rövidített kivonata jelent meg.²²⁰ A disszertáció egyik legfőbb erénye, hogy teljességre törekszik, hatalmas anyaggyűjtésen alapul.²²¹ Az egyik legterjedelmesebb mű, amit középkori magyar egyházfejedelemtől valaha is írtak. A végrendeletet, mint a püspök életének egyik legfontosabb dokumentumát, a kivonat is ismerteti.²²² A horvát historikusok közül nem Razum az első, aki részletesen foglalkozott a testamentummal: 1942-ben megjelent már róla egy tanulmány, ám ebben sok a hiba.²²³

2. A végrendelet

A zágrábi főpásztor 1499. április 16-án, kedden reggel távozott el az élők sorából.²²⁴ Április 15-én császári palotájában kelt végrendeletét II. Ulászló május 12-i dátummal írta át Budán.²²⁵ A testamentum hat végrehajtót nevez meg, négy zágrábi kanonokot és két világi személyt, nyilvánvalóan Tűz leghűségesebb alárendeltjeit: Ivanicsi András kánonjogi doktor (*decretorum doctor*²²⁶), zágrábi vagy székesegyházi (*kathedralis*) főesperest,²²⁷ János gercsei főesperest, András kánonjogi doktor, kemléki főesperest

²¹⁸ Az 1490. szeptember 27. és 1492. március 7. közötti időszakból maradtak kincstartóságára adatok. Razum, Osvaldo Thuz 63. p.

²¹⁹ E méltóságaira lásd alább!

²²⁰ Razum, Osvaldo Thuz.

²²¹ A disszertációt magát nem használhattam, de tartalomjegyzéke megtalálható: Razum, Osvaldo Thuz 9-19. p.

²²² Razum, Osvaldo Thuz 64-69. p.

²²³ Razum, Osvaldo Thuz 64. p. 90. j.

²²⁴ Monumenta Zagrabiae 2. köt. 532. p.

²²⁵ A királyi oklevél kiadása (külön a végrendelet és az átíró rész): uo. 516-523. p., 394-395. sz. A közzétett szöveget összevettem az eredetivel: DF 256760.

²²⁶ E címre ld.: Kovács, Studensek 6. p.

²²⁷ Teljes neve így fordul elő (ablativusban): *Andrea doctore de Iwanych*, ld.: Monumenta Zagrabiae 3. köt. 8. p.

(nem azonos az előbbi Andrással), Jalsith János örkanonokot,²²⁸ továbbá Kerecsényi Györgyöt, a püspök helyettesét világi ügyekben és Radványi Kecser Ferencet. Két utóbbi vitézlő címmel szerepel, különleges, bizalmas familiárisainak (*familiares speciales*) nevezi őket a főpásztor.²²⁹ A végrehajtók nevében négyen járultak az uralkodó elé a testamentummal, kérve annak átírását és megerősítését: ők a zágrábi káptalan két tagja: az említett János gercsei főesperes, Miklós vaskai főesperes, azonkívül Tamás csázmái éneklőkanonok és Keglevics János, a hrasztovici alsóvárnak valószínűleg a várnagya (a Zágráb megyei Hrasztovicát a zágrábi püspökség birtokolta, az erődítményt a források kettős várként említik²³⁰). A király szóról szóra, kihagyás és hozzátoldás nélkül íratta át a végrendelet és a hozzá tartozó cédula szövegét, megfontolva az elhunyt a Szent Koronának és neki országlása kezdetétől mindig a legállhatatosabb hűséggel és becsületességgel egészen élete végéig véghezvitt szolgálatainak igen nagy hála méltó érdemeit, melyeket tekintetbe véve – mondja az oklevélben az uralkodó –, miként életében nem tagadta meg tőle kegyét és jóakarátát, úgy holtában sem akar végrendeletének mellőzésével ellenére tenni. A testamentum eredeti példányán három rányomott pecsét volt: a püspöké, azonkívül az egyházmegyéjében található mindkét hiteleshelyé, a zágrábi, illetve a csázmái káptalané.²³¹ A végrendeletet az alsó szélén

²²⁸ Az örkanonok teljes nevét ld.: Monumenta Zagrabiae 3. köt. 8. p.

²²⁹ Radványi Kecser Ferenc a későbbiekben is töltött be magas funkciót az egyházmegye vezetésében. 1512 novemberében Perényi Imre nádor és bán Batthyány Boldizsárhoz, Szlavónia vicebáncjához írott levelében meghagyja neki, hogy Kecser a zágrábi püspökség haderejét tartsa készenlétben. *Iványi*, Memorabiliák 35. p. 90. sz. 1514. április 24-én mint a püspökség adminisztrátora kap címet és pallosjogot a királytól. *Áldásy*, Czímereslevelek 27. p. *Nyulásziné Straub*, Címereslevelek jegyzéke 16. p. 102. sz. Egy alkalommal Bakóc érsek őt, az adminisztrátort bízta meg a vele – mármint a primással – ellentétbe került Beriszló Péter bán ellenőrzésével. *Kubinyi*, Beriszló Péter 129. p. – Kerecsényi György 1492-ben lett *vicarius in temporalibus*, 1499-ben vált meg e tisztségtől. *Razum*, Osvaldo Thuz 29. p. 1500-ban már legalábbis szoros kapcsolat van közöttük és Bakóc érsek között (*Fraknoi*, Bakocs Tamás birtokszerzeményei 116. p.), a primás monyorókeréki várnagyaként (kapitányaként) tűnik fel 1501-ben (*Erdélyi*, Kolostorper 94. p.), 1503-ban és 1505-ben, utóbbi évből van adatunk arra, hogy Zala megye országgyűlési követe. 1507-ből arról értesülünk, hogy a királyi tanács ülnöke. *Iványi*, Memorabiliák 30. p. 59. sz. *Kubinyi*, A királyi tanács köznemesi ülnökei 263. p. 1509-ben és 1510-ben az esztergomi érsekség adminisztrátora, 1516. április 1-jén már néhaiként említi forrás. Zala m. arch. és gen. adattára. Nemesi genealógia. Kerecsényi, másként palkonyai vagy kányaföldi Kerecsényi cs.

²³⁰ *Engel*, Térkép. *Uő.*, Archontológia 1. köt. 329. p.

²³¹ A hiteleshelyek felsorolása: *Engel*, Szent István bir. 107. p.

Tűz az aláírásával is megerősítette, a külön cédulát is aláírta. A privilégiális formában átírt testamentumra Ulászló magyar királyként használt titkos pecsétjét függesztették.

Végakarataról a püspök már gyenge testi, de teljesen ép szellemi állapotban intézkedett, lelkét Jézusnak, Szűz Máriának és minden szentnek ajánlva. Első rendelkezése, hogy a zágrábi székesegyházban a *venerabile sacramentum*, azaz az oltáriszentség, vagyis minden bizonnyal a főoltár előtt általa újonnan emelt kis oltár elé temessék. Pénzéről és vagyontárgyairól a következőképpen határoz. A királyra tízezer forintot hagy, emellett elengedi Kinizsi Pál (meghalt 1494-ben²³²) Ulászló által átvállalt háromezer-ötszáz forintos adósságát. Kinizsi nagy valószínűséggel uralkodói anyagi kötelezettségeknek tett eleget ennek az összegnek az elköltésével.²³³ Kap még ezenfelül a király két, boglárokkal díszített nagy aranyozott ezüstkupát, másik két újat Szent Kristóf képmásával, szintúgy másik két nagyot sárkányok és fegyveresek alakjával díszítve, ez utóbbi négy is aranyozott. A szövegben egy „fent(ebb)” (*superius*) szót is olvashatunk az utóbbi két tárgy leírásában, mely vagy a figurális díszítés, vagy az aranyozás helyére vonatkozik. A királyt illet még két nagy ezüstkanna (*cantharus*),²³⁴ egy mosdás céljára szolgáló kancsó (*amphora*)²³⁵ és ezüsttál, mindkettő (de legalábbis az utóbbi biztosan) aranyozott, egy kristálykancsó (*amphora*) zománccal,²³⁶ arannyal és ezüsttel, továbbá peremmel (peremdísszel) ékesítve. Ulászlóé mindezekon kívül egy nagy almásderes poroszka egy másik, fehér, „hungor”-nak nevezett lóval együtt, a velük járó aranyozott, úgynevezett kalmárkantárokkal vagy –zablákkal (*cum frenis kalmar deauratis*). Az elnevezés esetleg onnan származik,²³⁷ hogy kereskedőktől vásárolta ezeket a lószerszámokat a püspök s nem csináltatta őket, így talán egyszerűbb, kevésbé kidolgozott és igényes darabok lehettek. Ezután következik a végrendelet legnagyobb horderejű, sokat idézett intézkedése. Megtudjuk, hogy mivel az ország szülötte s az általa birtokolt javakat az országtól kapta, ezért amennyire lehetséges volt, nem akart

²³² Engel, Genealógia. Magyar cs.

²³³ Kubinyi, Az egyház szerepe 22. p.

²³⁴ Kubinyi, A középkori anyagi kultúra 59. p. Berrár – Károly, Régi magyar glosszárium 378. p.

²³⁵ Az *amphora* szó ezen értelmezését ld.: Kubinyi, A középkori anyagi kultúra 57. p.

²³⁶ A végrendelet kiadásának szövege e szónál javítandó: *smalez* helyett, ami értelmetlen, *smalcz* olvasandó, ami nem más, mint *zománc*. DF 256760. Monumenta Zagrabiae 2. köt. 517. p. Magyar oklevél-szótár 1113. hasáb.

²³⁷ A „kalmárkörtvély” (kalamár: kalmár) mintájára értelmezhetjük az elnevezést, ld.: Történeti-etimológiai szótár 2. köt. 328. p.

hálátlan lenni a hazához, és négy kulcsfontosságú végvár, – köztük a legfontosabb, Nándorfehérvár – javítási, felújítási munkálataira harminckétezer forintot hagy. A másik három kedvezményezett vár Jajca, Szabács és Szörény. Kiköti azonban a püspök, hogy ne a királyi kincstartó kezelje a pénzt, hanem a prelátusok, bárók, továbbá a nemes országlakosok, azaz a köznemesek²³⁸ – tehát az országgyűlés – jelöljenek ki erre a feladatra egy vagy több alkalmas személyt, akik becsületesen költik el az összeget. Nem biztos, hogy azért rendelkezett így a főpap, mert megromlott a viszonya a hivatalban lévő kincstartóval, Vémeri Zsigmonddal, lehet, hogy az volt intézkedésének oka, hogy jól ismerte a királyi pénzügyek természetét²³⁹ – hiszen maga is volt korábban kincstartó – s ezen a módon, felelős személy megbízásával kívánta megnehezíteni az uralkodó dolgát, hogy a hagyatékhoz vagy annak egy részéhez hozzájusson s azt azonnal másra, éppen esedékes kiadásainak fedezésére fordítsa, tehát így láthatta biztosítottnak a püspök, hogy a pénzt arra költsék halála után, amire szánta. Másrészt ez a megoldás nagyobb állandóságot, kiszámíthatóságot jelent az összeg felhasználása tekintetében a kincstartói pénzkezeléssel szemben, hiszen utóbbiak viszonylag gyakran cserélődtek. Vémerihez egyébként, úgy tűnik, barátság fűzte a főpapot, hiszen Vémeri évek múlva utóda lett a kincstartóságban, azonkívül közvetlenül követte őt a budafelhévízi préposti (1498) és a zágrábi püspöki méltóságban.²⁴⁰ E végrendelet kedvezményezettjei között viszont nem találjuk.

A következőkben a zágrábi egyházmegye két legfontosabb templomáról emlékezik meg Túz. Az „alapításától kezdve eléggé elhanyagolt” és „soha be nem fejezett”, de szavai szerint az általa a lehetőségekhez képest továbbépített (Szent István király tiszteletére szentelt) zágrábi székesegyház elkövetkezendő munkálataira, azok befejezésére tízezer forintot hagy. Több drágaságot szán még a katedrálisnak. Elsőként egy általa állandó jelleggel használt kancsót (*amphora*) és ezüstit. Nagycsütörtök napjára egy közepes méretű aranyozott ezüst „kettőskupát” (*cuppa dupplata*),²⁴¹ két kisméretű, kiemelkedő ágakat vagy bokrokat mintázó díszítésekkel ellátott aranyozott

²³⁸ Az országlakos fogalmához ld.: *Engel*, Szent István bir. 232., 270., 288. p.

²³⁹ *Kubinyi*, Az egyház szerepe 21-22. p.

²⁴⁰ *Kubinyi*, Vémeri 102. p. Viszonyuk megromlásáról: 105. p. Vémeri kincstartóságának időhatárai: 101. és 104. p. Az 1490-es években egymást váltó kincstartókra ld.: *Kubinyi*, Kincstári személyzet 68. p.

²⁴¹ Aranyozott és ezenfelül ezüstitel bevont kupa lehetett, ezért nevezhették kettősnek. *Razum*, Osvaldo Thuz 65. p.

ezüstkupával, továbbá tizenkét ezüstitányérral (*discus*)²⁴² együtt, mely utóbbiak közül négy aranyozott. Tizenkét nagy ezüstitálat (*scutella*)²⁴³ és (szertartás alatt) a szent olajok tartására való (*pro balsamentis*) három kicsit hagy a székesegyház számára az ereklyékkel kapcsolatos munkálatokra. Nem zárható ki, hogy ezen célok valamelyikére kap a templom két nagyobb aranyozott ezüst gyertya- vagy lámpatartót, egy arannyal és gyöngyökkel ékesített tartót több *corporale* számára (kendő, melyet a misében a kehely és az ostya alá helyeznek) és néhány más felszerelési tárgyat (*ornamenta*²⁴⁴), melyekről a végrehajtóknak van tudomásuk. A kezdettől fogva szintén eléggé elhanyagoltnak mondott császári káptalani Szentlélek-templom építési munkálataira ötszáz forintot hagy, melynek „becsületes elköltésével” a káptalant bízta meg, másik ötszáz forintot rendkívüli események, mint például a törökök gyűjtogatása vagy a túlságosan régi tetőzet megrongálódása, beomlása vagy bármi más katasztrófa következtében szükségessé váló kárelhárításra, javítási munkákra hagyott. Ugyanennek a templomnak szán még egy fehér, aranyos damasztból készült, drágakövekkel kirakott kereszttel és különféle virágokkal díszített miseruhát minden tartozékával együtt. Kap még a templom egy tartót, mely drágakövekkel és Jézus-képpel van díszítve, továbbá egy feszületet ábrázoló oltárelőt (*tabula*²⁴⁵).

A továbbiakban szinte kivétel nélkül főrangú személyeknek hagyományozott értéktárgyakról olvasunk. Bakóc Tamás esztergomi érsek és királyi kancellár²⁴⁶ egy nagy aranyozott kupát kap és hat olasz ezüstitálat (*scutella*), melyek közül három aranyozott volt. Kálmáncsehi Domonkos váradi püspök, királyi személynöknek²⁴⁷ egy új aranyozott kupa és egy kettős aranyozott sőtartó (*salserium ... dupplum*²⁴⁸) jár. Alsólendvai Bánfi Miklós királyi ajtónállómesternek,²⁴⁹ akit *compater*-jének,

²⁴² A *discus* jelentése: *Szende*, Otthon a városban 183. p.

²⁴³ A *scutella* jelentése *tálka* is lehet, ld.: *Szende*, Otthon a városban 182. p.

²⁴⁴ A szó fordítására ld. még alább, lábjegyzetben!

²⁴⁵ A szóra ld. még alább, lábjegyzetben!

²⁴⁶ 1497-től haláláig, 1521-ig volt esztergomi érsek. *Kronológia* 324., 341. p. A kancellária vezetését 1490 őszén vette át egy évtizedre, előbb mint titkos kancellár, 1491-től pedig mint fő –és titkos kancellár irányította azt, ezt a címet haláláig megtartotta. *Bónis*, A jogtudó értelmiség 311. p. Egyházi méltóságait ld.: *Fügedi*, Püspökök 486. p.

²⁴⁷ 1495-től 1501-ig viselte a váradi püspöki méltóságot. 1494 és 1501 között volt királyi személynök. *Köblös*, Az egyházi középréteg 352-353. p. *Bónis*, A jogtudó értelmiség 335. p. és VIII. tábla.

²⁴⁸ Lehetséges, hogy anyaga miatt „kettős”, mint a fentebb említett, a zágrábi katedrálisnak hagyott kupa.

²⁴⁹ E tisztséget 1490 és 1500 között töltötte be. *Kubinyi*, Bárók 203. p.

keresztkomájának nevez, egy aranyozott kupát, egy aranyozott kettős sótartót és egy poroszkát hagy. Somi Józsa temesi ispán, az Alsó Részek főkapitánya²⁵⁰ egy aranyozott kupát és egy *pazto*-nak nevezett lovat kap, Újlaki Lőrinc herceg egy poroszkát, két számszeríjat (*balista*), több tegezzel, felhúzó szerkezetekkel (*cum ... tractoriis*) és nyilakkal együtt. Kanizsai Györgynek, aki ekkoriban valószínűleg már nándorfehérvári bán volt²⁵¹ s akit szintén *compaterjének* nevez, egy poroszkát, feleségének, Rozgonyi Klárának²⁵² egy új, aranyozott kupát és három kisméretű, sózott halnak való aranyozott ezüsttálat (*scutella*) hagy. Szatmári György prépost, királyi titkár egy poroszkát és egy új, aranyozott kupát kap. A királyi titkári posztot 1494-től 1503-ig töltötte be, 1500-ig egyedülként.²⁵³ 1495-ben lesz a fehérvári Szent Miklós-társaskáptalan prépostja. 1497-ben erdélyi prépost, e méltóságáról valószínűleg már abban az évben lemondott. 1498-ban mislyei és minden jel szerint óbudai prépost, utóbbiként 1499-ben is kimutatható. Valószínűleg ennek az esztendőnek a végén (november 7. után) a király veszprémi püspökké nevezte ki, mellé megkapta a budafelhévízi prépostságot is, a többi prépostságáról viszont le kellett mondania. (Fehérvári prépostságára az utolsó adat 1500. április 3-i, e hónap 11-én már biztosan budafelhévízi prépost.)²⁵⁴ Somi Józsa és Szatmári jó barátok voltak, a temesi ispán megemlékezik róla 1502. évi végrendeletében.²⁵⁵ Ráskai Balázs tárnokmestert és budai várnagyot,²⁵⁶ a végrendelet következő kedvezményezettjét tizenkét nagy kanál – ebből hat aranyozott – illet,

²⁵⁰ 1494 és 1508 között viselte a temesi ispáni tisztséget, mely akkoriban együtt járt az Alsó Részek főkapitányának címével. *Kubinyi*, Bárók 207. p. *Uő.*, A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 122. p.

²⁵¹ E tisztségét 1499 februárja és 1507 júniusa között viselhette (utóbbi időhatár teljességgel bizonyos). *Simon*, A baricsi és kölpényi harmincadok 881. p.

²⁵² *Engel*, Genealógia. Osli nem 5. tábla: Kanizsai. Kanizsai Györgynek Rozgonyi Klára a második felesége volt, az első Alsólendvai Bánfi Erzsébet, ld. uo.

²⁵³ *Bónis*, A jogtudó értelmiség 312., 315., 316. p. és: VII. tábla.

²⁵⁴ *Köblös*, Az egyházi középréteg 330-331. p. Uo. a 330. oldalon olvashatjuk, hogy 1499-től királyi titkos kancellár is volt. Az adat először (minden bizonnyal) a Szatmári életéről szóló könyvben jelent meg (*Tóth-Szabó*, Szatmári György 40. p.), azonban a szerző nem árulja el forrását. Ugyanezen mű más helyen (3. p.), szintén kútfő említése nélkül úgy tájékoztat, hogy Szatmári már 1498-ban kancellár volt, *Bónis* viszont az uralkodó kinevező okmányával bizonyítja, hogy Szatmári 1503-ban lett (titkos) kancellár, ld.: *A jogtudó értelmiség* 312. p.

²⁵⁵ *Mályusz*, Egyházi társadalom 195. p.

²⁵⁶ A tárnokmesterséget 1498 és 1518, a budai várnagyságot 1490 és 1505 között töltötte be. *Kubinyi*, Bárók 206-207. p.

továbbá két kis, szózott hálnak való aranyozott ezüsttál (*scutella*). Csebi Pogány Péter pozsonyi ispánra²⁵⁷ egy poroszkát hagy.

Ezután szerzetesrendeknek adandó összegekről esik szó. A karthauziak számára magyarországi kolostoraik szükségleteire ezer forintot hagy, melyet lövöldi²⁵⁸ (Veszprém megye) rendházuk őrizetére bíz. A pálosoknak és az obszerváns ferenceseknek ugyanazon célra ezer-ezer forintot szán, az előbbieket esetében mondja csak meg, hogy hol kívánja a pénzt őriztetni: a rendnek a budai Szentpéter külvárosban levő, Remete Szent Pálról nevezett kolostorában.²⁵⁹

A továbbiakban egyes kolostoroknak, templomoknak, ispotályoknak adományozott pénzekről olvashatunk a végrendeletben. Az *Nova Villán*ak nevezett zágrábi városrészben (horvátul: *Novaves*²⁶⁰) levő Szent János-templom újjáépítésére, befedésére vagy vakolására, meszelésére és egyéb szükségleteire száz forintot, a zágrábi piactéren álló Szent Erzsébet-ispotály felújítására ugyanannyit hagy, a Zágráb Olaszutca (*Vicus Latinorum*) nevű városrészében²⁶¹ található Szent Antal-ispotályra pedig ötven forintot. A Zágráb latinul *Abbatian*ak nevezett városnegyedében vagy (csak) utcájában álló ciszterci kolostor Szűz Mária tiszteletére szentelt templomának²⁶² felújítására vagy befedésére, vakolására ugyanannyit, a Szent Lénárd-templom szükségleteire feleannyit adományoz. Ugyancsak huszonöt forintot kap a zágrábi Szent Imre-templom, ötven forint jut a dominikánus rend zágrábi Szent Miklós-kolostorának és templomának²⁶³

²⁵⁷ E tisztséget 1495 és 1501 között viselte, ekként azonban nem számított bárónak. *Kubinyi*, Bárók 210-211. p.

²⁵⁸ Ma Városlőd.

²⁵⁹ *Csánki*, Történelmi földrajz 1. köt. 8. p.

²⁶⁰ *Engel*, Térkép. Zágráb legészakibb városrésze, a zágrábi káptalan birtoka. Ld. uo.

²⁶¹ A zágrábi püspökség birtoka. *Engel*, Térkép.

²⁶² *Hervay*, Repertorium 203. p. *Brigljević*, The Cistercian monastery 105., 107. p. Az *Abbatia* negyed (utca) a horvátul *Kapto*lnak nevezett, a káptalan birtokát képező városrészben volt [*Engel*, Térkép; *Grothusen*, Entstehung und Geschichte Zagrebs, 176. és 177. p. közötti várostérkép (mellékletként csatolom a disszertációhoz)], tévesen írja *Brigljević*, hogy a püspöki városrészben: The Cistercian monastery 102. p. (ez véletlen elírás lehet).

²⁶³ 1474-ben a kolostor a Gréc- vagy Grics-hegyre költözött a káptalani városrészből. Kolostorok és társaskáptalanok, Adattár, Zágráb. A Gréc-hegy elnevezéseit ld.: KMTL 738. p. Káptalani városrészen itt a horvátul *Kapto*lnak nevezett részt kell érteni. *Engel*, Térkép. *Grothusen*, Entstehung und Geschichte Zagrebs, 176. és 177. p. közötti várostérkép.

meg nem nevezett munkálataira. A Szent Ferenc-templomot²⁶⁴ huszonöt forint illeti. A pálosok Zágráb közelében, attól északra található remetei Szűz Mária-templomának és -kolostorának²⁶⁵ munkálataira és más szükségleteire ötven forintot hagy, ugyanezen célokra a domonkosok csázmai Mária Magdolna-templomára és -kolostorára kétszáz forintot, az ugyanott lévő Szent Kozma és Damján-ispotályra harminckettőt. A Csázma melletti mezőn álló Szűz Mária-templom egy jó papi ornátus rendelésére, készíttetésére és oltárterítőre huszonöt forintot kap. A pálosoknak a garicsi (garigi) vár (Körös megye) közelében, attól délre álló Szűz Mária-kolostorán és -templomán végzendő munkálatokra és ezek más szükségleteire ötven forintot rendel, ugyanennyit szán a Golgonca (Glogonca) mezővárosban lévő Szűz Mária-templomnak, mely az ottani prépostsághoz tartozott (ennek élén állott Túz püspök egy időben).²⁶⁶ A csázmai provinciában (püspöki birtoktartományban²⁶⁷) található egyházaknak juttatandó összegekről szól a továbbiakban a testamentum. A rakitnicai Szent István vértanú-templom²⁶⁸ tizenkét forintot, a Nart mezővárosban levő Mindenszentek-templom és a szerdahelyi²⁶⁹ (mezőváros) Szent Erzsébet-templom tizenöt-tizenöt forintot kap, az ócsázmai (*Vetus Chasma*)²⁷⁰ Keresztelő Szent János-templom huszonöt, a Hejmóc (Hemovc)²⁷¹ melletti Szent György-templom tizenkét, a petreci Szent Péter-templom tíz, a gracsinai²⁷² Szent Katalin-egyház szintén tizenkét forintot. Talán a csázmai éneklőkanonok birtokolta azt a latinul *Cantoratus*nak nevezett helységet, melynek Szent Kereszt-temploma tizenkét forintban részesült. A podgorjai²⁷³ Szent Miklós-templom tíz, a csázmai halastó fölött levő Szent András-templom szintén tíz, a csázmai

²⁶⁴ Talán a Szent Ferenc tiszteletére alapított zágrábi ferences kolostor temploma. Kolostorok és társaskáptalanok, Adattár, Zágráb.

²⁶⁵ Kolostorok és társaskáptalanok, Adattár, Remete 5. (Promontorium Zagrabiense).

²⁶⁶ Kolostorok és társaskáptalanok, Adattár, Glogonca. A plébániatemplomnak más a titulusa. *Engel*, Térkép.

²⁶⁷ *Razum*, Osvaldo Thuz 67. p.

²⁶⁸ Rakitnicát Szentistván néven is emlegették, Csázmától 11 km-re északkeletre, Sziscsan és az itt szintén megemlített Nart között található. *Engel*, Térkép.

²⁶⁹ Narttól 10 km-re délkeletre. *Engel*, Térkép.

²⁷⁰ Csázma része. *Csánki*, Körösmegye 71. p.

²⁷¹ Azonosításához ld.: *Csánki*, Körösmegye 71-72. p. Nart és Szerdahely között található, Szentgyörgynek is nevezték. *Engel*, Térkép.

²⁷² Gračinaként szerepel Engel térképén, Körös városától mintegy 6 km-re délre található. *Engel*, Térkép.

²⁷³ Narttól mintegy 28 km-re északkeletre. *Engel*, Térkép.

külvárosban (*in suburbio*) található Szent János-templom hat, a Szentlélek-templom alatt lévő plébániatemplom ugyancsak tíz forinthez jut. A következőkben a dombrói provincia egyházairól esik szó. A Dombró mezővárosban található Szent Margit-templom legfontosabb szükségleteire huszonöt forintot kap, az ugyanott levő Szent Márton-templom szintén, míg a Kapelában²⁷⁴ található filia-egyház (talán a Szent Márton-templom leányegyháza) tizenöt forintot. A bontosovci²⁷⁵ Szent György-templom húsz, a lemesi²⁷⁶ Szent György-templom tizenhat, az ugyancsak a dombrói provinciában, a Körös felé vezető út mellett levő Szent Miklós-templom szintén tizenhat forinthez jut. Az alábbiakban az ivanicsi provincia egyházai következnek. Az ivanicsi (ivánci)²⁷⁷ Szűz Mária-plébániatemplom munkálataira és más szükségleteire huszonöt forintot hagy a püspök.

Ezután a ciszterci rend ivanicsi Szűz Mária-apáca kolostoráról szól, amiben, mint megtudjuk, annyira megfogyatkozott a létszám, hogy egy öreg és egy fiatalabb szerzetesen kívül többen nem lakták, s ez utóbbi nem volt képes a rendházhoz tartozó templomban ellátandó feladatokat teljesíteni, ezért nagy erőfeszítések történtek a zárdának ciszterci apácákkal történő betelepítése érdekében a környező vidékekről mindenünnen, mivel, amint írja, Magyarországon egy kolostorban sincsenek, de máshonnan sem sikerült odavinni őket. Ezt látva szükséges volt a Szentszékhez folyamodni azzal a kérelemmel, hogy világi papok láthassák el a szolgálatot a rendházban, amit az oklevél által engedélyezett is, attól kezdve ott mindig ilyenek (*presbiteri*) dolgoztak. A kolostor birtokait, melyeket a püspökség javaiból kapott, ő, a főpásztor jogosan tartotta kezében, a zárdában szolgálatot teljesítő papoknak pedig fizetséget biztosított. Ha mégis utóda vallásos buzgalomból vagy bárki más, aki a lelke üdvéért kívánna cselekedni, ciszterci apácákkal népesítené be a rendházat, helyesli Túz, hogy pápai engedéllyel visszakapja birtokait a kolostor, melynek alapítólevele, illetve kiváltságlevele (vagy –levelei) Csázmán, az egyik – valószínűleg a káptalani – templom sekrestyéjében (levéltárában) található. A rendház nagy oltárához oltárelőre (*pro*

²⁷⁴ Minden bizonnyal a Dombrótól 6 km-re északkeletre levő helység. *Engel*, Térkép.

²⁷⁵ Csázmától észak-északnyugatra. *Csánki*, Körömszék 76. p.

²⁷⁶ Körös városától 4 km-re délkeletre, Szentgyörgynek is hívták, *Engel* Térképén ezen a néven szerepel.

²⁷⁷ Mezőváros. *Engel*, Térkép.

tabula),²⁷⁸ különféle felszerelésekre (*pro ... ornamentis*²⁷⁹) – melyeken érthetünk papi és oltárfelszerelést is, – továbbá más szükséges dolgokra száz forintot hagy Túz.

Az ugyancsak az ivanicsi provinciában levő Mindenszentek-templom számára mindarra, amire leginkább szüksége van, huszonöt forintot ad. A Szalatnok (Zalatnok) mezővárosban (Kőrös megyében, a zágrábi püspökség birtoka)²⁸⁰ található Mindenszentek-templom szükségleteire ugyanannyit szán, továbbá elrendeli, hogy a testamentum végrehajtói az ugyanott levő, talán a templomhoz tartozó kápolnát fejeztessék be, és gondoskodjanak számára papi felszerelésekről (*ornamenta sacerdotalia*), terítőkről [vagy szövetekről – *mappas* (plur. acc.)] és más szükséges dolgokról. Hasonlóképpen a Zala megyei Szentlászló templomát is fejeztessék be, szerezzenek be kelyheket, papi felszereléseket, oltárterítőket és mást is, ami szükséges. Nem tudni, mennyit hagy ez utóbbi egyházra, talán erről már külön, korábban rendelkezett.

Utóbbi esetben az azonosítás szempontjából elvileg négy helység is szóba jöhet: a mai Bucsuszentlászló (Szentlászlóegyháza néven is emlegették), a mai Szécsiszentlászló vagy Motvarjevci, a mai Pusztaszentlászló és a mai Zalaszentlászló, akkoriban ez utóbbi mezőváros volt, a többi falu. A mai Szécsiszentlászló a zágrábi egyházmegye területén, a bekcsényi főesperességben feküdt. Igen nagy valószínűséggel a mai Pusztaszentlászló a keresett helység (Lentitől keletre található). A többi település közül egyikről sem tudjuk kimutatni, hogy a zágrábi püspökségé vagy Túz Osváté (illetve a Túz családé) mint magánföldesúré lett volna, a mai Pusztaszentlászló esetében sem számolhatunk az első lehetőséggel, utóbbi viszont felmerül, kérdés, valóban így volt-e. Annyi biztos, hogy ugyanazon oklevél alapján kapcsolatba hozhatók ugyanazon helységekkel, köztük Szentlászlóval a Túz család (illetve a püspök) és a Szentlászlóiak. Ez a Szentlászlói család a mai Pusztaszentlászló egy részének birtokosaként 1390 és 1549 között adatolható. (A XV. században a fentebb felsorolt négy helység közül egy másikat is birtokolt egy másik Szentlászlói család: a mai Zalaszentlászló uraiként 1426-ban mutathatók ki, e települést magszakadásuk után, 1442-ben már a Marcaliak, a

²⁷⁸ Ismertebb nevén *antipendium*, ld.: *Solymosi*, Két testamentum 213. p. Az adatot a szerzőnek köszönöm.

²⁷⁹ E szó fordítását ld.: *Mályusz*, Egyházi társadalom 242. p. *Solymosi*, Két testamentum uo.

²⁸⁰ *Engel*, Térkép.

püspök végrendekezése idején pedig a Bátoriak kezén találjuk.)²⁸¹ Igen valószínű, hogy valamilyen összefüggés van a testamentum ezen rendelkezése és a püspök előneve (vezetékeve) között.²⁸² Túz Osvát anyja nevét vehette föl, aki a mai Pusztaszentlászlót is birtokló Szentlászlóiak sarja lehetett.

A következőkben a püspök családtagjaira vonatkozó rendelkezéseket olvashatjuk. Rokona, a néhai Túz János fiának, Alfonznak²⁸³ ezer forintot szán, a továbbiakat illetően a végrehajtóknak adott felvilágosítást. A főpásztor egyik utolsó intézkedése volt Túz Alfonz zágrábi préposttá történő kinevezése. Vitéz Mihály prépost 1499. április 7-én bekövetkezett halála²⁸⁴ után két nappal, 9-én Csázmáról írt levelet Ivanicsi András zágrábi és János gercsei főespereseknek, továbbá Jalsith János zágrábi örkanonoknak. Ebben tudatja, hogy a zágrábi egyház préposti méltóságát a kanonoksággal együtt a nevezetnek adományozta, a kinevező okiratot mellékelten küldi. Utasítja a címzetteket, hogy az ez utóbbi okmányban kijelöltek valamelyikével végeztessék el a beiktatást, az ezért járó pénz kifizetése pedig – a szövegből kikövetkeztethetően – csak akkor fog megtörténni, ha a címzettek tájékoztatást adtak annak végbementéről. Megtudjuk még, hogy a püspök a kifizetés ügyében írt már az egyik udvarnokának, általa megbízást adott rá valakinek. Nem derül ki, hogy a pénzt a fentebb felsorolt három káptalani úr kapja vagy az, aki elvégzi a beiktatást, esetleg mind a négyen. Amint láttuk, e levél mindhárom címzettjét végrendeleti végrehajtójának jelölte ki Túz.²⁸⁵

Nincs kizárva, hogy Alfonznak ez már a második préposti méltósága volt. Ugyanis II. Ulászló, mivel Túz Osvát 1492-ben kérte, 1495. március 25-én oda is

²⁸¹ Engel, Térkép. Zala m. arch. és gen. adattára. Nemesi genealógia. Laki Thúz cs. a Bő nemzetségből. és a két Szentlászlói cs.

²⁸² A király 1465-ben a pápának írt leveleiben Szentlászlói Osvátnak (*O. de Szentlaszlo*, illetve: *Szentlaszlo*) nevezi: *Fraknói*, Mátyás levelei 1. köt. 94., 102. p.

²⁸³ Végrendeletében (1500. április 5.) és egy királyi iktatóparancsban (1500. szeptember 11.) az Alfonz András nevet olvashatjuk, mindkét helyen zágrábi és golgoncai (glogovnicai) prépostként szerepel. *Monumenta Zagrabiae* 3. köt. 2. p. *Borsa*, A Somogy Megyei Levéltár oklevelei 73. p. 152. sz.

²⁸⁴ *Monumenta Zagrabiae* 2. köt. 533. p. 5. sz.

²⁸⁵ E levél regesztáját ld.: *Monumenta Zagrabiae* 2. köt. 516. p., javítandó és kiegészítendő az eredeti alapján: DF 256913.

adományozta a püspöknek a golgoncai (glogovnicai) prépostságot,²⁸⁶ ő viszont valamikor Alfonznak adathatta azt. Ez a prépostság a Szent Sír-kanonokrend kolostora volt 1489-ig, amikor a pápa a johannitákkal egyesítette e rendet.²⁸⁷ A kolostor birtokában ekkoriban maga Golgonca mezőváros és két-három falu volt (mindezek Kőrös megyében).²⁸⁸ Az uralkodói adományt megerősítő papát úgy tájékoztatták, hogy a rendház évi negyven forint jövedelemmel rendelkezik.²⁸⁹ Tíz Alfonz kinevezése vagy hosszú idővel (több hónappal, évvel) a püspök halála előtt történt, vagy a zágrábi préposti méltóságra való emelésével egy időben, vagy csak a főpásztor elhunytja után.

A néhai Dersfi István fiát, Miklóst és kicsiny leányát, Zsófiát, akik árvák, „minden reménytől elhagyottak”, javaikkal, birtokaikkal együtt a király oltalmába és kegyébe ajánlja, alázatosan kérve Ulászlót, hogy az urak közül valakit, aki vállalja, jelöljön ki vagyonuk védelmezésére. Dersfi István 1492 utolsó vagy 1493 első negyedévében halt meg.²⁹⁰ A két gyermek a Győr nemből származó Szerdahelyi Dersfi család sarja, Miklós születését 1485-re, Zsófiáét 1487-re tehetjük. Előbbi 1501-ben már nős, felesége Katalin, Alsólendvai Bánfi Jakab leánya.²⁹¹ Bánfi Jakab a jelen végrendeletben szintén kedvezményezettként szereplő Bánfi Miklós testvére.²⁹² Zsófia is házasságot kötött, azonban hamar meghalt, 1505-ben néhaiként említik. Dersfi Miklósról 1536-ig terjedően maradtak fenn adatok.²⁹³ 1519 júliusában Beriszló Péter dalmát-horvát-szlavón bán vicebánjaként és Kőrös megyei ispánjaként szerepel.²⁹⁴ Tíz Osvát Miklóstra háromszáz, Zsófiára ötszáz forintot hagy. Amennyiben elfogadjuk a

²⁸⁶ *Margalits*, Horvát repertorium 1. köt. 651. p. *Kercselich*, Hist. cath. eccl. Zagr. 190. p. *Razum*, Osvaldo Thuz 63. p. Igényét a püspök akkor nyújtotta be a kolostorra Ulászlónak, amikor az addigi házfönök meghalt. *Margalits*, uo.

²⁸⁷ KMTL 635. p.

²⁸⁸ *Engel*, Térkép.

²⁸⁹ *Margalits*, Horvát repertorium 1. köt. 651. p. A pápai megerősítés 1495. szeptember 8-án kelt. *Kercselich*, Hist. cath. eccl. Zagr. 190. p.

²⁹⁰ 1492. szeptember 20-án kelt oklevél szerint még él, 1493. április 9-én kiállított okmány viszont feleségét már özvegynek mondja. *Komjáthy*, A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei. 1. közlemény 51-52. p. 8. sz. 2. közlemény 9. p. 13. sz.

²⁹¹ *Engel*, Genealógia. Győr nem 2. Szerdahelyi-ág, 1. tábla. *Komjáthy*, A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei. 7. közlemény, 52-53. p. 76. sz.

²⁹² *Engel*, Genealógia. Hahót nem 4. tábla: Bánfi (alsólendvai, folyt.).

²⁹³ Ld. a fentebb említett családfát!

²⁹⁴ Balassa-levéltár 188. p. 520. sz. Ispán- és vicebántársa: Ladomerci Bradács Imre, ld. uo.

fentebb említett születési éveket, mindkét gyermek éppen 1499-ben léphetett törvényes korba, azaz Miklós ez évben tölthette be tizenegyedik, Zsófia a tizenkettedik életévét.²⁹⁵ A püspöknek az a királyhoz intézett kérése, hogy jelöljön ki valakit az árvák javainak védelmezésére, valószínűleg úgy értelmezhető, hogy gondnokot (*curator*) szeretett volna kineveztetni a vagyon kezelése céljából. A jog szerint a törvényes korú személy követelhetette gyámjától (*tutor*) javai átadását, de ha akarta, azok gondozására kérhetett magának gondnokot.²⁹⁶ Az árvák gyámja a püspök volt, talán özvegy anyjuk halála óta.²⁹⁷ A testamentum megfogalmazásakor Zsófia talán, Miklós viszont bizonyíthatóan törvényes korú volt.²⁹⁸ Elképzelhető, hogy kezdetben maga Túz Osvát volt a gondnok, de lehetséges, hogy csak a végrendeletében történt intézkedés annak kijelölésére. A Dersfiekéről alább még lesz szó.

A testamentum következő pontja szerint saját három nőrokonának mindegyike: Petkai László, illetve FánCSI Gáspár özvegye, továbbá Gyulai Gáspár felesége egyaránt száz forintot kap a püspöktől, a nevüket nem említi. A szintén a Győr nemből származó Gyulaiak Gáspár nevű családtagjára vagy –tagjaira az 1480 és 1506 közötti időszakból van adatunk.²⁹⁹ A család több ágra oszlott, az az ág, amelyhez Gáspár vagy a Gáspárok tartozott vagy tartoztak, az egész Gyulai - Geszti atyafiságnak a Baranya megyei Siklós várának környékén birtokolt legalább húsz falujából tartotta kezén a rá eső részt, néhány helységet (részben vagy egészben). Az erről valló forrásunk 1481-ből származik. Ez az ág, ha önmagában nézzük, vagyona alapján a középnemességhez tartozott, viszont az egész Gyulai - Geszti rokonságról együttvéve elmondható, hogy igen befolyásos volt, megyei alispánokat, várnagyokat és más magas tisztséget betöltő családtagokat találunk soraiban a XV. század folyamán. Gyulai Jánosnak (és testvéreinek) a XV-XVI. század fordulója körüli években sikerült a köznemesi előkelők vezető rétegébe emelkednie,

²⁹⁵ A törvényes kor a XVI. század elejéig a fiúknál a 14., a lányoknál a 12. év betöltésével, onnantól kezdve mindkét nemnél a 12. évvel vette kezdetét. *Holub*, Az életkor szerepe 44. p.

²⁹⁶ *Holub*, Az életkor szerepe 47-50. p. *Eckhart*, Alkotmány- és jogtörténet 274-275., 278. p.

²⁹⁷ Anyjuk özvegyiségére ld. fentebb, lábjegyzetben. A jog szerint a gyám lehetett az anya. *Eckhart*, Alkotmány- és jogtörténet 274., 278. p. A püspök 1496-ban már gyám, ld.: *Komjáthy*, A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei. 5. közlemény 8. p. 58. sz.

²⁹⁸ Miklós 1501. február 15-én birtokokat ad zálogba, erre pedig csak a 16. év betöltésével nyílt módja a jog szerint (*Eckhart*, Alkotmány- és jogtörténet 274-275. p.), tehát két évvel azelőtt már törvényes korú volt. *Komjáthy*, A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei. 7. közlemény 52-53. p. 76. sz.

²⁹⁹ *Kubinyi*, Ernuszt Zsigmond 328-330. p., 334. p. 238. j. *Engel*, Genealógia. Győr nem 1. Óvári ág 2. tábla: Gyulai.

várúrrá válnia,³⁰⁰ de a Gesztieknek szintén volt váruk.³⁰¹ A Gordovai Fáncsiak valószínűleg a XV. század legvégén is ugyanezen az említett társadalmi szinten állottak, birtokaik szinte kivétel nélkül Somogy és Kőrös megyében terültek el, váruk (kastélyuk) is volt. Fáncsi Gáspárról 1455-től kezdve szólnak a források, egy időben vicebánként szolgált, 1490-ben még élt.³⁰² A Dersfiek, Gyulaiak és a Fáncsiak felmenői között is találunk főméltóságot (bárót), tekintélyüknek tehát nem kizárólag gazdagságuk volt az alapja.³⁰³ Petkai nevű családról nem tudunk, Petkeiről vagy Petykeiről viszont igen. Névadó birtokuk, Petke (Petyke, Peggyke) falu Valkó megyében.³⁰⁴ Van adatunk a XV. század első feléből is magas familiárisi tisztségeket (várnagyságot, megyei alispánságot, macsói vicebánságot stb.) betöltő Petkeiekre, 1493-tól pedig Mihály, az egyik Gyulai apósa Batthyány Boldizsárral együtt jajcai bán volt.³⁰⁵ A püspök Petkai László gyermekkorú fiának, Ferencnek ötven forintot ad, Inárcsi Miklós mesternek³⁰⁶ pedig százötvenet.

Gondolhatnánk arra, hogy Inárcsi a családhoz tartozott a neki szánt összeg nagysága alapján (nem kölcsön törlesztéséről van szó), vélhetnénk úgy, hogy talán a két özvegyasszony-rokon valamelyikének jövedőbelije, esetleg az egyik nőrokonnak előző házasságából származó gyermeke lehetett, ez azonban kevésbé valószínű. Inárcsi ugyanis, úgy tűnik, nem volt elég előkelő ahhoz, hogy egy ilyen magas társadalmi rangú

³⁰⁰ *Kubinyi*, Ernuszt Zsigmond 327-339. p. A birtokállományra utaló 1481. évi forrásra: uo. 329-330. p. Ami a birtokvagyon *méretét* illeti, *Engel Pál* Térképének adataiból nagyjából hasonló következtetést lehet levonni, mint amilyenre ezen 1481. évi forrás alapján *Kubinyi András* jutott. A Gáspár vagy Gáspárok ága és János ága (családja) között a feltehetően közeli rokoni kapcsolatot egyelőre nem lehet a családfán megrajzolni. *Kubinyi*, Ernuszt Zsigmond 328-329., 335. p. A középnemességre: *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyaro. tört. 312. p.

³⁰¹ *Engel*, Térkép.

³⁰² *Engel*, Térkép. *Uő.*, Archontológia 1. köt. 319. p. (Gordova). *C. Tóth*, A Gordovai család 279-280., 286., 289. p.

³⁰³ *Engel*, Genealógia, a megfelelő i. helyek és: Győr nem 1. Óvári ág 1. tábla. *Kubinyi*, Kaposújvár 35. p. 10. j. *Uő.*, Ernuszt Zsigmond 327-328. p. *C. Tóth*, A Gordovai család 274., 289. p.

³⁰⁴ *Engel*, Térkép. A *Kubinyi András* által idézett adatot, mely szerint a Petkeiek a Valkó megyei Kalatinc kastélyának birtokosai voltak (Ernuszt Zsigmond 339. p.), *Engel Pál* Térképe nem erősíti meg.

³⁰⁵ *Engel*, Archontológia 2. köt. 194-195. p. (és az ott feltüntetett helyek az 1. kötetben). *Kubinyi*, Ernuszt Zsigmond 339., 360. p.

³⁰⁶ A végrendelet kiadásából sajtóhiba folytán kimaradt a Miklós név (Monumenta Zagrabiae 2. köt. 520. p.), helyesen: *magistro Nicolao de Inarch*, ld.: DF 256760. – A XV. század első feléből ismerünk *Petkei* (Petykei) Lászlót (*Engel*, Archontológia 2. köt. 194. p.), aki biztosan nem *Petkai* Ferenc apja.

család tagja lehessen. „Kisnemes volt és maradt”, aki nagy vagyonát saját maga szerezte kereskedőként. Háza volt Pest Szentfalva nevű külvárosában, Budafelhévizen, de a budai belvárosban is. Van adatunk arról, hogy 1499-ben a Gyulaiaktól vett át hitelbe harminc hordó bort 313½ forint értékben, ugyanebben az évben a pécsi püspök egyik familiárisától vásárolt hús hordónyt százhatvan forintért. Vagyona a jelek szerint főleg üzletéből (azaz például az árukészletéből) állt (épületfával, szarvasmarhával, lóval, posztóval stb. is kereskedett). Vállalkozását valószínűleg kölcsönökből alapozta meg, ezekhez pedig mindenekelőtt főúri familiárisként, a Losonciak beszerzőjeként, üzleti megbízottjaként juthatott. Az ő szolgálatukban állott már 1490-ben, de 1498 és 1503 között is, miközben hasonló feladatokat elvállalva más urak familiájába is belépett, így 1498-ban a szentesi Tornaiakéba. A századfordulón képviselte az országgyűlésen Pest megyét.³⁰⁷ Előfordulását Túz püspök végrendeletében inkább azzal magyarázhatjuk, hogy a főpap barátja volt, bizonyára fontos szolgálatokat is teljesített neki, megbízottja, szállítója, még familiárisa is lehetett. A kedvezményezettek a végrendeletben a társadalmi ranglétrán elfoglalt helyük szerint követik egymást, Inárcsi azért kerülhetett az utolsó helyre, mert a legalacsonyabb helyen áll ebben a sorban. *Magister* címmel való említése érdekesnek tűnhet, hiszen *litteratus*ként, deákként ismert.³⁰⁸

A következő rendelkezés szerint a lőfegyvereket (*ingenia*), melyek alatt minden bizonnyal az értékes ágyúkat, puskákat kell értenünk, kiközösítés terhe alatt tilos elvinni az egyház váraiból, erődített helyeiről, mivel az egyház bevételeiből kerültek oda, illő, hogy annak birtokában maradjanak. Ezután megtudjuk, hogy a püspök azon javairól, amelyekről nem szólt végrendeletében, a végrehajtók feladata intézkedni megfontolásuk, belátásuk és lelkiismeretük szerint a tőle kapott utasítás alapján, a familiárisoknak kell azokat megkapniuk mintegy végkielégítésként. Ezek között már bizonyosan nem voltak értékes tárgyak. A továbbiakban felsorolja a végrehajtókat, akiknek előírja, hogy minél nagyobb figyelmességgel, ernyedetlen gondossággal járjanak el, a dolgokat a maguk helyén és idejében intézzék. Ha a végrendeletben foglaltak összességét vagy egyik-másik pontját valamilyen ésszerű oknál fogva nem

³⁰⁷ Inárcsira ld.: *Kubinyi*, A középbirtokos nemesség 23. p. Inárcsi Miklósról az első adat 1479-ből maradt fenn, legkésőbb 1511-ben halhatott meg, mivel 1512 januárjában néhaiként említi forrás, özvegye (aki ekkor már más felesége) Margit. *Bártfai Szabó*, Pest megye 279. p. 1068. sz. 332. p. 1288., 1289. sz. Ld. az Inárcsiak családfáját is, 504. és 505. p. között.

³⁰⁸ *Kubinyi*, Jagelló-kori ért. 13. p., 17. p. 36. j. – A *magisterekre* ld.: KMTL 422. p. *Mályusz*, Egyházi társadalom 103. p. *Kovács*, *Studensek* 5-7. p., 39. p. 7 j. A *litteratusokra* ld.: *Kubinyi*, uo. 8., 10-11. p.

lehetne megvalósítani, akkor a végrehajtók szándéka, belátása, bölcsessége szerint történjenek a dolgok, aszerint, hogy mi látszik jobbnak az adott helyzetben a kinyilvánított szándék gyakorlatba való átültetése szempontjából. A végrehajtóknak munkájukért egyenként ötven forintot ad a püspök. Ha valamelyikük a végakarát teljesítésének idején meghalna, a többi végrehajtónak kell helyette eljárnia.

Testamentuma védnökeinek (*tutores et defensores*) két egyházi és két világi főurat választott Túz: Bakóc Tamás esztergomi érseket, Kálmáncsehi Domonkos váradi püspököt, Bánfi Miklóst (akit itt újra *compaterjének* nevez) és Somi Józsa temesi ispánt. Mindezek után következik az oklevél kelte helyének és napjának megadása. A püspök az eredeti okmányban saját kezűleg írt záradékában egyrészt megerősíti, hogy valóban az ő végrendelete az irat, másrészt arra kéri még a királyt és az urakat, hogy a benne foglaltakat Istenre és az ő véghezvitt szolgálataira tekintettel tartsák meg és védelmezzék.

Úgy látszik, a végrendeletből egy pontot kifelejtett a püspök, ez egy külön (fentebb már említett) cédulára került és saját kezével alá is írta azt: pénzen vett budai, a Mindszent utcában lévő házát, melyben fővárosi tartózkodása idején lakni szokott, rokona, Túz János gyermekeinek, Alfonznak és Zsófiának szánja. A ház feltehetően a mostani Úri utca déli, a (mai) Szentháromság utcáig terjedő szakaszában volt, a tanácsháza és a Szent György kápolna (templom) vonala között, melyet akkoriban a Mindszenten kívül (a mai Úri utcának a Szentháromság utcától északra húzódó részét is így hívták) többféle más névvel is illettek, például Nyíró (Posztómető) utcának, Hátsó utcának is hívták. Egykor az utca területe a várnegyed központját jelentő piactér részét képezte. A végrendeletben említett épület vélhetően azonos azzal a házzal, amely a házsor közepén helyezkedhetett el, s amelyről már 1469-ből s utána további évekből is tudjuk, hogy Túz Jánosé. A szomszédos ház (legalábbis az egyik, a dél felőli) ebben az időben az esztergomi Szent Margit oltáré volt. Nagyon valószínű, hogy mielőtt az épület a zágrábi püspök kezére került, Jánossal és esetleg a Túz család más tagjaival együtt birtokolta azt. A testamentum nyilván azért említi vásároltként az építményt, hogy hangsúlyozza, nem a zágrábi egyházmegye tulajdonáról van szó (melynek szintén állott

háza a budai várnegyedben). Túz Alfonz 1500. évi végrendeletében az általa örökölt házrész (az épület felét) a zágrábi káptalanra hagyta.³⁰⁹

Feltűnő, hogy a püspök testamentumában egyáltalán nincs szó – ezen budai házon kívül – olyan ingatlanról, birtokról, amelyet magánföldesúrként birtokolt. Nem zárható ki, hogy ezekről a főpásztor egy másik (esetleg korábbi) okmányban rendelkezett. Azon birtokok esetében feltételezhetjük, hogy valószínűleg ténylegesen a családé voltak, amelyekről Túz Alfonz tesz említést végrendeletében. A fentebb említett budai házon kívül előkelő úrhoz méltó birtokról csak egyről szól ez az okirat, a Zágráb megye déli részében található pécsi, más néven péci, kladusapéci vagy egyszerűen csak kladusai várról, pontosabban várrésről.³¹⁰ Lehetséges, hogy ez már a püspök halála előtt Túz Alfonzé lett, ugyanis testamentuma nem említi, hogy Osváttól örökölte volna, míg a budai ház esetében olvashatjuk, hogy végrendeletileg maradt rá az egyházfőtől.³¹¹ Egyéb magánbirtokait – ha voltak ilyenek – a főpásztor nem kis részben talán a zágrábi egyházmegyére vagy a káptalanra hagyta. Mindenesetre vannak adataink a püspök birtokszerző kísérleteire, kérdés, hogy ezek mennyiben jártak sikerrel. Például 1491 júliusában állított ki a király adománylevelet számára.³¹² 1496-ban a Zágráb megyei Gora várát és tartozékait adta neki (legalábbis papíron), mely a vránai perjelségé volt.³¹³ Az uralkodó jóindulatát mutatja a golgoncai prépostság kegyuraságának fentebb említett adományozása is.

Az igazi nagy vállalkozásnak azonban az a per bizonyult, amelyet a család a Mátyás király által 1481-ben jogtalanul³¹⁴ elkobzott birtokok visszaszerzése céljából indított. Az uralkodó ekkor az újonnan, (nagyjából) egy időben szerzett szlavóniai

³⁰⁹ Végh, Buda helyrajza 156., 195., 198-200. p. Kubinyi, A várnegyed és környéke 13-14. p. Mályusz, Egyházi társadalom 174. p. Engel, Szent István bir., Buda és Pest a középkor végén c. térkép, a kötet legvégén.

³¹⁰ Mályusz, Egyházi társadalom 174. p. A vár helyét, elnevezéseit, birtokosait lásd: Engel, Térkép. Találunk itt említést a Túzok birtoklásáról az 1500-as évszámmal, bizonyára Túz Alfonz végrendelete alapján (Monumenta Zagrabiae 3. köt. 2. p.).

³¹¹ Monumenta Zagrabiae 3. köt. 2-3. p.

³¹² Szabó, A pozsonyi béke 396-397. p.

³¹³ Margalits, Horvát repertorium 1. köt. 652. p. A várra ld.: Engel, Archontológia 1. köt. 319. p. Uő., Térkép. Ez utóbbi helyen nem találunk arra adatot, hogy a Túzok kezén lett volna valaha is e birtok (a vár nincs jelölve, csak a falu).

³¹⁴ Tringli, Szlavóniai közgyűlés 309. p.

javaikat vette el, Medvevárt, Lukavecet és Rakonokot.³¹⁵ A Somogy megyei Lakkal³¹⁶, mely már jóval korábban a Túzoké volt, némileg később tette ugyanezt. 1484. november 11-én kelt adománylevele, mellyel Corvin Jánosnak juttatta ez utóbbi birtokot, mely – amint az az okmányból kikövetkeztethető – Túz János 1481. évi száműzetése után annak rokona – valószínűleg unokatestvére –, az itt vitéz (egregius) címmel illetett Laki Túz Miklós kezén maradt.³¹⁷ Az oklevél szerint ő (mármint Miklós) utód nélküli halála után szállt Lak tartozékaival együtt a koronára. 1483. október 5-én Miklós még életben volt. Az ő birtoklását tehát Mátyás János száműzetése után is jogosnak ismerte el. A gyakorlatban talán az történt, hogy nemcsak a saját, hanem a számkivetett János nevében is birtokolta ezt az uradalmat. Annak ellenére így lehetett ez tehát, hogy a király – az idézett adománylevél szerint – a hűtlenül, áruló módjára a német császárhoz és a velenceiekhez távozott Jánostól elvette a birtokot. Azért gondolhatunk arra, hogy esetleg János nevében is birtokolta Miklós Lakot, mert Miklós az ő nevében a szintén Somogy megyei szenyéri tartományt is a kezén tartotta – és kizárólag a János nevében tette ezt, neki magának, Miklósnak nem volt jogcíme hozzá.³¹⁸ Szenyért illetően ugyanaz volt a jogi helyzet, mint Lak esetében, abból a szempontból, hogy elvileg azt sem birtokolhatta volna Túz János, ugyanis a király már 1471-ben elrendelte, hogy vegyék el tőle, erről lásd még alább.

A Túzok szlavóniai javai is Corvin János kezére kerültek még Mátyás halála előtt.³¹⁹ A király nem tartotta be az ezen utóbbiak elkobzását szentesítő „egyezményt”,

³¹⁵ Medvevárt és Rakonokot 1465-ben váltotta ki Túz János az osztrák Weisspriachoktól 12 ezer aranyért. *Engel*, A magyar világi nagybirtok 44., 65. p. Más értesülés szerint ugyanennyiért került Túz Osvát zágrábi püspök és Túz János kezére a királytól zálogként mindhárom birtok. *Margalits*, Horvát repertorium 1. köt. 32. p. (Évszámot ez utóbbi helyen nem találunk.) *Tringli* szerint (Szlavóniai közgyűlés 307. p.) Túz János vette zálogba a királytól mindhárom birtokot tizenkétezer forintért. *Engel* Térképe szerint Rakonok csak 1469-től kezdve a Túzoké.

³¹⁶ Ezeknek a birtoktesteknek a központjairól megjegyzendő a következő. Medvevár igazi vár volt, míg Lukavecet és Rakonokot forrásaink kastélynak nevezik. *Tringli*, Szlavóniai közgyűlés 307. p. *Engel*, Archontológia 1. köt. 398. p. Károlyi-oklevéltár III. köt. 1. p. *Engel* Térképén Lukavec viszont várként szerepel. Rakonok (Rakovec) máskülönben mezőváros volt, Lak, ahol ugyancsak kastély állt (bár várként is említik), szintén. *Engel*, Archontológia 1. köt. 356. p. *Uő.*, Térkép. *Csánki*, Történelmi földrajz 2. köt. 574. p.

³¹⁷ A Laki Túz János és Miklós közötti rokoni viszonyról lásd alább, lábjegyzetben.

³¹⁸ *Borsa*, A Somogy Megyei Levéltár oklevelei 67. p. 139. sz. *Borsa*, A szenyéri uradalom oklevelei 116. p. 252. sz.

³¹⁹ *Engel*, Térkép. *Tringli*, Szlavóniai közgyűlés 308. p.

melynek értelmében öt év múlva, 1486-ban vissza kellett volna adnia a Túzoknak az uradalmakat, hogy azokat zálogjogon kiváltásukig birtokolhassák. Az uralkodó nem folyósította az ezen „szerződéssel” egyidejűleg általa hivatalosan megígért évi hatszáz forintot sem.³²⁰ Nyilvánvaló volt számukra, hogy javaik visszaszerzését csak Mátyás halála után kísérelhetik meg a siker reményében, ám az ország egyik leghatalmasabb főúrával,³²¹ Corvinnal szemben nehéz küzdelemre számíthattak. A Velencében száműzetésben élő Túz János minden bizonnyal amilyen hamar csak lehetett, 1491 nyarán a csázmái káptalan előtt ügyvéde útján előadta a történeteket. Ugyanezen év decemberében az országos hatásköre révén nagyobb tekintélyt élvező budai káptalan előtt is megtette ezt, mégpedig – nem meglepő módon – az egyik budafelhévízi kanonok közvetítésével.³²² A per 1492 őszén kezdődött azzal, hogy Túz János fiai³²³ (ő maga ekkor valószínűleg már nem élt), Alfonz és Mátyás, továbbá a főpásztor a király ítélőszéke elé idézték Corvint.³²⁴ A bírák előtt folyó küzdelem 1494. május elején erőszakba torkollott: Túz Osvát és Alfonz a herceg számára meglepetésszerűen elfoglalta Rakonokot. Corvin erélyesen lépett fel, mások mellett Kinizsi és a végrendelet kedvezményezettjei között szereplő Újlaki Lőrinc segítségével visszaszerezte, amit elvettek tőle, a Túzok seregét legyőzte, a zágrábi egyházmegye Kőrös megyei birtokain nagy pusztítást vitt véghez. Kanizsai László bánnak kellett megbékítenie őket, a püspök és családja számára teljes kudarccal végződött a dolog.³²⁵ A következő évben az okozott károkért Corvin huszonötezer forintra perelte őket.³²⁶

³²⁰ *Tringli*, Szlavóniai közgyűlés 307-308. p. Károlyi-oklevéltár III. köt. 1-2. p.

³²¹ 1490-ben neki volt a zászlósurak közül messze a legtöbb birtoka. *Engel*, A magyar világi nagybirtok 52-53. p. Apja halála után sokat elveszített ezek közül.

³²² *Tringli*, Szlavóniai közgyűlés 307-308. p. 1491. dec.: Károlyi-oklevéltár III. köt. 1-2. p. Ez utóbbi helyen csak a fentebb említett évi hatszáz forint elmaradásáról értesülünk (Túz János valahányszor érte küldte embereit, a király mindig megtagadta a kifizetést, a követeket gyalázatos szavak és kegyetlen fenyegetések közepette elzavarta), viszont bizonyosra vehető, hogy a birtokok át nem adása miatt is kiállítottak ehhez hasonló tiltakozó okleveleket.

³²³ A családra legújabban ld.: *Kubinyi*, Vitéz János és Janus Pannonius 11. p.

³²⁴ *Schönherr*, Corvin 187., 204-205. p.

³²⁵ *Schönherr*, Corvin 207-209. p. *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 981. p. Utóbbi helyen tévesen szerepel Rohonc Rakonok helyett, a fordító itt nem a helyes latin szöveget vette alapul, ld.: *A. de Bonfinis*, *Rerum Ung. decades* IV. tom. 248., 299. p.

³²⁶ *Schönherr*, Corvin 220. p.

Az 1498. április 24-re összehívott országgyűlés alkalmával a herceg az országtanácshoz intézett vádiratban összegezte mindazt a jogtalanságot, amit ellene apja halála óta elkövettek, nagy erővel támadva Bakóc érseket, aki, mint láttuk, egyik kedvezményezettje volt a testamentumnak, de nem felejtette ki a Túz Osváttól elszenvedett sérelmeket sem. Corvin a csontmezei csatában elveszett iratai helyett új adományleveleket kért a királytól összes birtokaira. Ha ezeket megkapta volna Ulászlótól, akkor az igen hátrányosan érintette volna a Túzokat. A rendek felszólítására az uralkodó külön bíróságot jelölt ki az ügy eldöntésére, melynek tagja lett többek között a végrendelet két további kedvezményezettje, Kálmáncsehi Domonkos váradi püspök, királyi személynök és Somi Józsa is, előbbi vezette a testületet. Nem tudjuk, hogyan fejeződött be a dolog.³²⁷ Tény azonban, hogy valamikor ugyanebben az évben a király visszaítélte a Túz-javakat egykori uraiknak, továbbá tizenkétezer forint kártérítés fizetésére kötelezte a herceget.³²⁸ Hiába volt azonban az ítélet, azt nem lehetett végrehajtani, az uradalmak Corvin kezén maradtak. Főpásztor rokonának elhunytá után Túz Alfonz nem látott reményt arra, hogy atyai örökségét ténylegesen visszaszerezze, ezért 1499. október 3-án a birtokokat negyvenezer forintért átengedte az uralkodónak.³²⁹ A vásárlás ténye önmagában mutatja Ulászló jóindulatát, annak értéke, mely többszöröse a tizenkétezer forintos zálogösszegnek (amennyiért a javak a Túzok kezére kerültek³³⁰), még inkább. Persze ha ahhoz a summához, amennyiért negyedszázaddal később elkelt e három birtok (lehet, hogy 1499-ben is nagyjából ennyi volt a valós érték),³³¹ hozzászámítjuk a király által 1498-ban ítéletileg megállapított tizenkétezer forintos kártérítést, sokkal közelebb jutunk a negyvenezerhez. Aligha fizette ki az uralkodó ezt a hatalmas mennyiségű pénzt, legfeljebb talán csak elenyésző töredékét.

³²⁷ *Schönherr*, Corvin 237-240. p.

³²⁸ *Tringli*, Szlavóniai közgyűlés 308. p.

³²⁹ *Schönherr*, Corvin 248-249. p.

³³⁰ Ld. fentebb, lábjegyzetben!

³³¹ A jól gazdálkodó Mária királyné 1524 őszén Brandenburgi György örgróftól huszonkétezer aranyforintért vásárolta meg e három birtokot. (Megvette még Varasd mezővárost is tartozékaival együtt tizenegyezer forintért.) A szerződés megkötésekor csak tízezret tudott kifizetni, a vételár többi részét az alsó- és felső-lausitzi városok adójából kívánta törleszteni. Habsburg Mária 217. p. V-34. sz. tétel, írta: Fazekas István.

1500-ból arról értesülünk, hogy Túz Alfonz bevallást tett Corvin János és enyingi Török Imre javára olyan Somogy megyei birtokokról,³³² amelyek valószínűleg mind a herceg laki uradalmához tartoztak (maga a laki kastély Lak birtok egy részével együtt szintén fel van sorolva az átengedett javak között), és kimutathatóan túlnyomó többségükben a Bő nemből származó családok, így a Túzok vagyonát képezték korábban.³³³ A bevallás azt jelentette, hogy Túz lemondott ezekről a birtokokról, melyekért talán ugyancsak pereskedett püspök rokona segítségével. Valószínűleg azért kényszerült ekkor a tényleges állapot hivatalos elismerésére, mégpedig vélhetően Corvin nyomására, mert a laki tartomány gazdát cserélt 1500-ban, Török Imréé lett (lehet, hogy csak részben).³³⁴

Az 1501. június 12-én a Corvin és Ulászló által kötött egyezségben, mely többek között a troppai hercegségnek az uralkodó részére történő átengedéséről szólt, a király új adomány címén megerősítette a herceget Medvevár, Lukavec és Rakonok birtokában, elismerve a tényleges helyzetet és befejezve a nagy pert, mint a Túzok jogutódja.³³⁵ Ulászló ezt az adományt 1502. augusztus 24-én megújította.³³⁶ A következő év március 7-én hiába tiltakozott vitéz Szomszédvári Henning András és felesége, Túz Zsófia a császári káptalan előtt többek között az említett javak jogtalan birtoklása ellen is.³³⁷ Előzőleg Henning hitvesére íratta e fekvőségeket, amelyekért így ő pereskedhetett tovább, teljességgel hiába.³³⁸

Túz Alfonzról és Zsófiáról azt is tudjuk, hogy ugyanaz volt az anyjuk.³³⁹ Utóbbiról 1517-ből való az utolsó adatunk. 1507 decemberében már özvegy, második férje Modrusi Frangepán Mátyás.³⁴⁰ Alfonzt először 1482 márciusi oklevél említi.³⁴¹

³³² A bevallás alapján parancsolta meg a király 1500. szeptember 11-én a fehérvári káptalannak, hogy iktassa be a birtokokba Corvin Jánost és enyingi Török Imrét. Az aktus ellentmondás nélkül ment végbe, melyről a káptalan október 6-án tett jelentést. *Borsa*, A Somogy Megyei Levéltár oklevelei 73-74. p. 152-153. sz.

³³³ *Engel*, Térkép.

³³⁴ *Engel*, Térkép, Lak adatai között.

³³⁵ *Schönherr*, Corvin 252-253. p.

³³⁶ *Schönherr*, Corvin 289-290. p.

³³⁷ Károlyi-oklevéltár 3. köt. 54-55. p.

³³⁸ *Margalits*, Horvát repertorium 2. köt. 727-728. p. *Tringli*, Szlavóniai közgyűlés 308. p.

³³⁹ Ld. Alfonz végrendeletét: *Monumenta Zagrabiae* 3. köt. 2. p.

³⁴⁰ *Engel*, Genealógia. Bő nem 1. Somogyi ág 2. tábla: Tuz (laki).

³⁴¹ *Borsa*, A szenyéri uradalom oklevelei 110. p. 236. sz.

1500. április 5-én kelt végrendeletét³⁴² Mályusz elemezte:³⁴³ a hagyományozott dolgok némelyikét nem vette figyelembe (a ruhatár például kiegészítendő egy negyedik *subával*) és az említett pénzek végösszegét is tévesen adta meg – a valódi végösszeg 855 forint, amiben a király háromszáz forintos tartozása is benne van, – mindez azonban semmit sem von le összefoglaló megállapításainak helyességéből. A hagyatékot csekély értékűnek találja, arra, hogy mire költhette zágrábi prépostként élvezett hatalmas jövedelmét Túz, nem tud jobb magyarázatot, mint hogy felélte azt, valószínűleg udvartartására költve. Elkerülte Mályusz figyelmét viszont, hogy Túz Alfonz ezt a méltóságot csak egy éve viselte testamentuma megírásakor, így igazán nagy vagyont nem halmozhatott fel. Lehetséges, hogy a végakarát megfogalmazásakor még nem jutott hozzá a zágrábi püspök rokona által ráhagyott ezer forinthez. A testamentumból az is világos, hogy Túz Osvát aligha örökített rá számunkra ismeretlen módon jelentős értéket. Az okmányból persze az is nyilvánvaló, hogy Ulászló nemigen fizetett ki nagyobb összeget a birtokokért ígért negyvenezer forintból, hiszen éppen ő tartozott Túz Alfonznak.

Feltűnő, hogy a főpásztor végrendeletében sokkal több pénzt hagy gyámfiára és gyámleányára, mint nőrokonaira. A Dersfi család a köznemesség legfelsőbb, várúri rétegéhez tartozott, birtokai szinte kivétel nélkül Somogy és Kőrös megyében terültek el, előbbiben ekkoriban övék volt többek között a báti (bati) kastély, utóbbiban pedig például Velikakeresztúr és Rojcsa mezővárosa, továbbá Tapalóc vára. Ez a négy a legfontosabb azon fekvőségek közül, amelyek ténylegesen a kezükön lehettek,³⁴⁴ pontosabban attól kezdve, hogy Túz püspök a Dersfi árvák gyámja lett, az ő kezén. Ellentétben a Somogy megyei Kaposújvárral és uradalmával, melynek felerészben a Dersfiek társbirtokosai voltak, de Újlaki Miklós 1445 után – ebben az évben szerezte meg e vártartomány másik felét – kiszorította őket belőle. Újlakinak a Dersfiek ellen elkövetett tetteiből évtizedekig tartó ellentétek támadtak.³⁴⁵ A Túzokat, illetve Osvát püspököt és a Dersfieket a családi kapcsolaton kívül (tehát azon kívül, hogy az egyházfő a Dersfi árvák gyámja lett) az Újlaki-ellenesség is összekötötte. A Túz család bizonyára szorongatva érezte magát Újlaki Miklós Somogy megyei terjeszkedésétől, hasonlóképpen, mint a Dersfiek. Ennek igazolásául elég csak Lak helyzetét

³⁴² Monumenta Zagrabiae 3. köt. 2-5. p.

³⁴³ *Mályusz*, Egyházi társadalom 174. p.

³⁴⁴ *Engel*, Térkép. Bára ld.: *Kubinyi*, Kaposújvár 31. p., 40. p. 128. j. és *Komjáthy*, Kaposvár 81-85. p.

³⁴⁵ *Kubinyi*, Kaposújvár 3-4., 23., 31. p. *Komjáthy*, Kaposvár 77-85. p.

megvizsgálunk, láthatjuk, hogy Újlaki, illetve familiárisai birtokainak fenyegető közelségében feküdt.³⁴⁶ A Dersfi-javak irányítása Túz püspök számára nemcsak Újlaki Lőrinc herceggel jelentette a konfliktusok lehetséges forrását, hanem viszályba sodorta a Szerdahelyiek másik ágával, a Dancsokkal, továbbá az ő révükön a későbbi királyi kincstartóval, Bornemissza Jánossal is.³⁴⁷

Az Újlakiak és a Túzek viszonyának megítélését árnyalja a tény, hogy a Hunyadiak szolgálatában igen szép karriert befutó Túz János apja, Péter Újlaki Miklós egyik vezető familiárisa, Somogy megyei alispánja volt 1444-1446-ban.³⁴⁸ A Túzek somogyi birtokait talán akkor fenyegethette igazán veszély Újlaki részéről, amikor Hunyadi János halála után megromlott az 1441 óta meglévő szövetségi viszony közte és a Hunyadiak között, s ellentétek odáig fajultak, hogy 1457 folyamán Újlaki a király táborát erősítette ellenükben, az V. László elhunytáig tartó polgárháború során is.³⁴⁹ Különösen kritikus időszak lehettek elvileg a Túzek számára az 1459. évi, Újlaki vezette királyellenes főúri lázadás hónapjai is, már csak azért is, mert Túz János is hűségesküt tett Mátyásnak Budán február 10-én.³⁵⁰ Az ellentétekre viszont tompítóan hathatott, hogy ebben az időben Túz Miklós, Jánosnak valószínűleg nagybátyja somogyi alispán volt (1458. márciusi adat szerint), míg Újlaki Miklós a megye ispánja, igaz, utóbbi ekkoriban nem egyedül viselte e tisztséget, ezért lehetséges, hogy nem az ő familiárisaként tevékenykedett Túz.³⁵¹ Az persze nem biztos, hogy Túz Péter és később

³⁴⁶ *Kubinyi*, Kaposújvár 16. p. *Engel*, Térkép.

³⁴⁷ *Timár*, A Szerdahelyiek birtokai 59-62. p. Bornemisszára: *Kubinyi*, Kincstári személyzet 68. p.

³⁴⁸ *Engel*, Hunyadi pályakezdése 514. p. *Engel*, Genealógia. Bö nem 1. Somogyi ág 2. tábla: Tuz (laki). *Engel*, Archontológia 1. köt. 178. p.

³⁴⁹ *Kubinyi*, Újlaki 48-49. p. *Engel*, Szent István bir. 248. p.

³⁵⁰ *Kubinyi*, Újlaki 50. p. *Uő.*, Bárók 201., 208. p.

³⁵¹ *Borsa*, Somogy alispánjai 13. p. Újlaki Miklós 1444-től legalább 1474-ig, de valószínűleg 1477-ben bekövetkezett haláláig töltötte be a főispáni tisztséget. *Kubinyi*, Kaposújvár 3. p., 35. p. 4. j. *Engel*, Archontológia 1. köt. 177. p. – Túz Miklós *Engel* Genealógiája szerint János nagybátyja (Szövecsi és Laki Túz Miklós néven egyaránt előfordul), viszont egy 1482. márciusi oklevélben szintén találkozunk egy Laki Túz Miklóssal, aki János unokatestvére (*frater patruelis*). Valószínű, hogy a két Miklós esetében apáról és fiáról van szó. *Engel*, Genealógia. Bö nem 1. Somogyi ág 2. tábla: Tuz (laki). *Borsa*, A szenyéri uradalom oklevelei 110. p. 236. sz. *Engelnél* azt találjuk (ld. uo.), hogy Túz Miklósnak, János nagybátyjának kobozta el Mátyás király minden birtokát, azonban a konfiskálásra bizonyítékul idézett forráshely (*Wenzel*, Hédervári 47-48. p.) nem szól arról, hogyan voltak rokonok János és Miklós, így lehet, hogy nem János nagybátyjának, Miklósnak, hanem ezen Miklós fiának – akit szintén Miklósnak

Miklós önszántából lépett Újlaki szolgálatába – már ha utóbbi lépett egyáltalán. Mindenesetre a Hunyadiakhoz fűződő kapcsolat bizonyos védelmet jelenthetett a Túz család számára Újlaki ellenében, míg nem zárható ki, hogy az utóbbival fenntartott viszonyukra támaszkodhattak a Hunyadiakkal szemben.

Mátyás nem bízott Újlakiban a lázadást követő kibékülésük után sem. Politikája arra irányult, hogy amennyire lehet, visszaszorítsa a nagyúr hatalmát. Ennek egyik eszköze az volt, hogy Újlaki befolyási körzetében híveit, familiárisait tette nagybirtokossá, illetve báróvá, püspökké. Így lett a Túz család várúr Szlavóniában, így kapta meg Osvát a zágrábi egyházmegyét és lett ezzel szinte egy időben János szlavón bán (Újlaki leváltása után), mely méltóságot az uralkodó a dalmát-horvát bánssággal és más tisztségekkel egészített ki.³⁵² Így lett a Túzok barátja, Janus Pannonius (Csezmicei János), a költő, már korábban pécsi püspök. Hármójukon kívül több olyan urat említhetnénk, akinek a királytól újonnan kapott hatalmát és tekintélyét Újlakival szemben kellett érvényesítenie.³⁵³ Az 1471. évi összeesküvés után viszont a boszniai királysággal jutalmazott nagyúr Mátyás uralmának egyik támasza lett. Új helyzet állt elő ugyanis, 1471 után a király éppen Újlakira számíthatott a Túzok ellenében, valószínűleg azért is adta vissza neki a szlavón bánsságot, hogy őket ellenőrizni tudja, ezt a méltóságot azonban csak 1473 novemberében történt leváltásáig, alig két évig viselhette.³⁵⁴ Úgy tűnik azonban, hogy megnövekedett hatalma ellenére óvatos volt a Túz családdal szemben. Miután ő is kinyilvánította hűségét uralkodója iránt 1471. szeptember 21-én Budán a főrendek igen nagy részével egyetemben (ez jelentette az összeesküvés összeomlását),³⁵⁵ 23-án parancsot kapott Mátyástól, hogy adassa vissza a Túz János és Miklós kezén lévő somogyi Szenyér kastélyt és tartozékait a megye nemeseivel Antimus Lászlónak. Újlaki azonban ezt nem tette meg, a szenyéri uradalom még 1483-ban is Túz Jánosé volt. Ha igaz, királyi adomány erejénél fogva birtokolta, viszont az uradalomra vonatkozó okleveleket nem sikerült megszereznie. Az uralkodó

hívtak [amennyiben tényleg létezett (ez valószínű)] – a javait vette el a király. Máskülönb *Engelnél* (uo.) az életben levő Miklósról az utolsó adat 1469-ből való.

³⁵² Túz János méltóságaira: *Pálosfalvi*, Vitovec János 469. p.

³⁵³ *Kubinyi*, Kaposújvár 33. p. *Kubinyi*, Újlaki 50. p. Janus Pannonius 1459-től 1472-ig volt pécsi püspök. *Kristóf*, A váradi káptalan 12. p. *Fügedi*, Püspökök 487. p. *Kubinyi*, Vitéz János és Janus Pannonius 10. p.

³⁵⁴ *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyaro. tört. 235. p. *Kubinyi*, Vitéz János és Janus Pannonius 26. p. *Uő.*, Újlaki 50. p. Újlakit 1472 májusában koronázták Bosznia királyává. Ld. uo.

³⁵⁵ *Kubinyi*, Bárók 198., 208. p. *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyaro. tört. 235. p.

1471. szeptember 23-i parancsa a büntetés szándékával született, ám az azért is érdekes, mert néhány nappal korábban, 18-án az országgyűlés még a szenyéri kastély (attól a naptól számított) huszonöt napon belül történő lerombolását rendelte el örökös hűtlenség büntetéseként. Talán Antimus László kérésére másította meg a király a dekrétumában foglaltakat.³⁵⁶ Mindenesetre Szenyér és tartozékai Túz János valószínű unokatestvérének, Túz Miklósnak a halála után az olasz Perotus Vesachi (eredetileg Beatrix királyné egyik kísérője) birtokába kerültek, akinek Antimus János, az uradalom örököse időközben (1482-ben) eladta azt. Máskülönben Szenyért Túz János az 1460-as évek második felében szerezte.³⁵⁷

A kilencvenes évek közepén különösen rossz volt a viszony Újlaki Lőrinc herceg és Túz Osvát között. 1494 februárjából való az a Kanizsai László bánnak szóló panaszirat, amelyből arról értesülünk, hogy Újlaki csatlakozott a püspök másik ellenfele, Beriszló Bertalan vránai perjel (és mások) akciójához, melynek során a zágrábi püspökség birtokait pusztították. Túz erre bevádolta őket Ulászlónál.³⁵⁸ Nem sokkal később, 1494 májusában viszont a püspök indított támadást a Corvin János kezén lévő Túz-javak visszaszerzése érdekében – amint arról fentebb már volt szó, – a megtorlásban Újlaki segítségére volt a királyfinak. A király 1494 végén, 1495 elején háborút viselt Újlaki ellen,³⁵⁹ ebben nem kizárt, hogy a püspök csapatai is részt vettek, adatunk arról van az Ernuszt-féle számadáskönyvből, hogy az uralkodótól Túzhoz katonaság kérése végett küldött követ pénzt kap 1495. január 12-én.³⁶⁰ Ezek után meglepőnek tűnik, hogy Újlaki a püspök végrendeletének egyik kedvezményezettje. Talán arról lehet szó, hogy Túz gesztust tett irányába azzal, hogy megemlékezett róla végakarataiban, arról az előzmények ismeretében aligha beszélhetünk, hogy összebarátkoztak. A főpásztor valószínűleg semlegesíteni akarta hatalmas ellenfelei egyikét, ha már Corvinnal nem békülhetett ki a fentebb bemutatott per miatt, ezt a Túz és a Dersfi sarjak érdekében is meg kellett tennie. Egyáltalán nem biztos, hogy a testamentumában Újlakinak tett gesztus az első lépés volt viszonyuk javításának útján.

³⁵⁶ *Borsa*, Antimus cs. 6-7. p. Magyar törvénytár 370-371. p. A szenyéri kastély lebontásáról rendelkező cikkely nem említi név szerint sem a Túzokat, sem az Antimusokat.

³⁵⁷ *Borsa*, Antimus cs. 11. p. Perotus Vesachi legkésőbb 1485-ben vette ténylegesen birtokba a szenyéri uradalmat. Ld. uo.

³⁵⁸ *Margalits*, Horvát repertorium 1. köt. 651. p.

³⁵⁹ *Kronológia* 322-323. p.

³⁶⁰ *Engel*, *Geschichte* 65. p. A számadáskönyv felépítésére ld.: *Kubinyi*, A királyi udvar 312. p. 22. j.

Azt, hogy a herceget a kedvezményezettek között találjuk, arra figyelmeztet, hogy nem szabad magától értetődően mind a püspök barátainak tekintenünk azokat, akikről megemlékezik, közöttük lehetnek olyanok, akikhez szorosabb kapcsolat nem fűzte Túzt, de valamiért, valamilyen érdekből mégis fontosak voltak a számára.

Akiket *compaterjeinek* mond, azokról joggal gondolhatjuk persze, hogy szorosabb viszony fűzte hozzájuk. Bánfi Miklós az egyik ilyen, aki Túz Jánoshoz hasonlóan Mátyás legbizalmasabb hívei közé tartozott egy időben, 1459-ben ezen bizalmi kör néhány tagja, köztük ők ketten engedélyt kaptak a pápától együttesen, ugyanazon oklevél által arra, hogy napfelkelte előtt misén vegyenek részt.³⁶¹

Ráskai Balázssal II. Ulászló hatalomátvételének egyik kulcsfontosságú mozzanatában működött együtt feltételezhetően a zágrábi főpásztor. Ráskai akkor mint budai udvarbíró és várnagy³⁶² adta át ugyanis ura, Corvin János tudtával és beleegyezésével a visegrádi várat az ott őrzött Szent Koronával együtt Ulászlónak 1490. augusztus 7-én. Ezt megelőzte Corvin behódolása az új királynak július közepén. Ulászló serege egy részét Visegrád ellen küldte, hogy ha kell, ostrommal vegye be, azonban jelentősebb harci cselekményre nem került sor, mert az őrség élén álló Ráskai hamar engedett a rábeszélésnek és átadta a várat. A király a fővárosba augusztus 9-én vonult be, Ráskai a budai várat is átadta neki. Visegrád és Buda mihamarabbi megszállására, a korona gyors megszerzésére azért is szükség volt, mert az egyik trónkövetelő, János Albert, Ulászló öccse Lengyelországból ekkor seregével Pest mellett állt.³⁶³ Bonfinitól tudjuk, hogy a főváros felé közeledő király elé járuló küldöttségben a zágrábi püspök is ott volt, üdvözlő beszédet mondott az uralkodó tiszteletére.³⁶⁴ Szintén az olasz történetíró említi, hogy augusztus 29-én a koronát Túz vitette Visegrádról a budai Nagyboldogasszony-templomba.³⁶⁵ Ez az egyik adat, amely alapján feltételezhetjük, hogy a visegrádi várat Ráskaitól a zágrábi püspök vette át. A másik dolog, ami miatt ezt gondolhatjuk, pedig az, hogy a visegrádi alsó- és felsővár augusztus 7-én, tehát az átvétel napján keletkezett leltára a zágrábi káptalan levéltárában

³⁶¹ *Kubinyi*, Bárók 192. p. 217. j. (Itt nyomdahibát találunk: természetesen nem az engedélyt elnyerő urak celebrálták a misét, hanem pap.)

³⁶² *Kubinyi*, Budai udvarbíró 94. p. *Uő.*, Két sorsdöntő esztendő 5. p.

³⁶³ *Kubinyi*, Két sorsdöntő esztendő 26-27. p. *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 923. p. *Nógrády*, Mátyás kincsek 177. p.

³⁶⁴ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 923-924. p.

³⁶⁵ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 927. p.

található. Nem derül ki e forrásból, hogy ki és kinek a parancsára készítette,³⁶⁶ de lelőhelye alapján feltételezhetjük, hogy a püspök utasítására egy zágrábi kanonok. Ráskai, mint ahogy arról fentebb már szó volt, kezdetben vonakodott, csak rábeszélésre engedte át a várat (Nagylucsei Orbán egri püspök, királyi kincstartó és Ernuszt Zsigmond pécsi püspök győzték meg Bonfini szerint).³⁶⁷ Engednie kellett, már csak azért is, mert a II. Ulászló által Farkashidán július 31-én elfogadott választási feltételek között szerepelt, hogy a koronát a főpapok és bárók közül általuk megválasztandó koronaőrök fogják őrizni, mely célra utóbbiak Visegrád várát kapják.³⁶⁸ Bonfini szerint a koronaőrök, Nagylucsei és Bátori István erdélyi vajda, országbíró már a korona Budára Túz Osvát által történt átszállítása után szerepet játszottak az ünnepségek során.³⁶⁹ Okleveles adattal azonban bizonyítani lehet, hogy a nem sokkal később, szeptemberben Székesfehérváron a koronázás alkalmával tartott országgyűlés választotta meg a fent említett koronaőröket, akiknek a személyébe a király is beleegyezett s akik annak rendje és módja szerint át is vették a koronát és a visegrádi várat.³⁷⁰ Megjegyzendő, hogy Bátori nem tűnt teljes mértékben megbízhatónak a király szemében, azért, mert eleinte rokonszenvezett a trónkövetelő János Albert törekvéseivel. Az uralkodó, hogy lekenyerezze, október 2-án zálogba adta neki Déva várát az Erdély védelmére fordított költségei megtérítésének címén.³⁷¹ Visszatérve Túz Osvát szerepére, lehetséges, hogy nem egyedül, hanem II. Ulászló pártján álló nagyurakkal együtt vette át és tartotta kezén átmenetileg Visegrád várát és a koronát. Erre azért gondolhatunk, mert egy olasz követjelentés alapján talán arra következtethetünk, hogy a koronázásra Fehérvárra ilyen, őt a hatalomba emelő főurak őrizetében (a forrás többségüket név szerint is megemlíti) érkezett korona.³⁷²

³⁶⁶ *Nógrády*, Mátyás kincsek 177-180. p.

³⁶⁷ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 923. p. A döntő érv, amellyel Ráskaira hatni lehetett, valószínűleg az volt, hogy Corvin és hívei nem fogják csapataikkal felmenteni a várat Ulászló seregének ostroma alól. Ld. uo.

³⁶⁸ Magyar törvénytár 474-475. p.

³⁶⁹ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 927. p. *Fraknoi*, II. Ulászló választása 209. p.

³⁷⁰ *Neumann*, II. Ulászló koronázása 332-333. p.

³⁷¹ *Kubinyi*, Két sorsdöntő esztendő 19-20., 34-35. p. A vajda a szászok – máskülönben a királyi kincstárat illető – adóját is megszerezte magának. Uo. 35. p. Bátori jelen volt október 4-én Ulászló és Beatrix „esküvőjén”. Uo. 33. p.

³⁷² *Neumann*, II. Ulászló koronázása 333-334. p. Tubero hasonlót állít a korona Fehérvárra szállításával kapcsolatban. Uo. 334. p. 97. j.

Azt, hogy Szatmári Györggyel, végrendeletének egy másik kedvezményezettjével jó kapcsolatot ápolt Túz, oklevelekkel tudjuk bizonyítani. 1496 decemberében az uralkodó utasítja a zágrábi királyi város vezetőit és polgárait, hogy róják le továbbra is a zágrábi püspöknek úgymond emberemlékezetnél is régibb idő óta járó vámokat, ne tagadják meg a fizetést, ha volna valamilyen, addig soha nem érvényesített jogalapjuk a vámmentességre, azt a nyolcados törvényszék tárgyalásán ismertessék – annak rendje és módja szerint. Megemlíti az oklevél, melynek referense Szatmári volt, hogy az ügyet Túz püspök tárta a király elé.³⁷³ Relatorként szerepel azon az 1497 októberében kelt uralkodói parancslevélen is, melyben Ulászló utasítja Somogy megyét, hogy tartson vizsgálatot Dersfi Miklósnak a zselicszentjakabi bencés apátság felett birtokolt kegyúri joga bizonyítása céljából, ugyanis ifjabb Vitéz János veszprémi püspök nem tudni, milyen jogcímen, elfoglalta az apátságot, mely jelentékeny birtokokkal rendelkezett s melynek patronátusi jogát a Szerdahelyi család különböző ágai, így mások mellett a Dersfiek mondhatták magukénak.³⁷⁴ A parancs értelmében Somogy megye nemeseinek a rövidesen összehívandó megyei széken, a somogyi konvent küldötte (vagy küldöttei) és egy vagy két szolgabíró előtt kellett feszületet érintve vallani arról, hogy Dersfi Miklós felmenői rendelkeztek-e a kegyúri joggal vagy sem. A vallomásokról (az azokat tevők és birtokaik nevével) a konvent feladata volt Dersfi részére oklevelet adni. A parancslevél nem említi, hogy a zágrábi püspök, mint a kiskorú Dersfi gyámja kérésére rendelte el a király a vizsgálatot, csak annyit tudunk meg belőle, hogy az ügygel a kiskorú Dersfi nevében fordultak az uralkodóhoz.³⁷⁵

A kedvezményezettek között találjuk Kálmáncsehi Domonkost is, aki a Túz család jó barátja volt.³⁷⁶ Bakóc érsek szintén kedvezményezett, akit Fraknói Túz püspök barátjának mond, csakúgy, mint Váradi Péter kalocsai érseket, akiről azonban nem szól a testamentum.³⁷⁷ Filipec Jánost sem említi, bár lehet, hogy vele már nem tartotta fenn a barátságot Túz, mivel ekkor egy morvaországi kolostorban élt (ami azonban nem jelentette azt, hogy ne vállalt volna – igaz, ritkán – közéleti szerepet Ulászló képviselőjeként). Ő engedte át Túzknak 1490-ben, amikor minden méltóságáról – köztük a királyi kancellárságról – lemondott, a budafelhévi prépostságot. 1488. januárjában ő

³⁷³ Monumenta Zagrabiae 2. köt. 509-510. p. 386. sz.

³⁷⁴ A kegyúri jogra: *Komjáthy*, Kaposvár 75., 84. p. A birtokokra ld.: *Engel*, Térkép.

³⁷⁵ Az oklevelet ld.: *Károlyi-oklevéltár* 3. köt. 26-27. p.

³⁷⁶ *Kubinyi*, Kincstári személyzet 66-67. p.

³⁷⁷ *Fraknói*, Bakócz élete 63. p.

békítette ki Zágrábban Túzt és Blagai István grófot. Ekkor párizsi és milánói követségéből volt hazatérőben Filipec.³⁷⁸

3. A végrendelet végrehajtása

A főpásztor utódának kijelölése nem volt egyszerű feladat,³⁷⁹ mindenesetre valószínűleg hamar kinevezte a király Túz halála után a kormányzókat Butkai Péter és podmanini Podmanicki János személyében a püspökség élére, igaz, egy hozzájuk intézett 1499. május 12-én kelt uralkodói parancs még csak a zágrábi püspökség várai és minden vagyona lefoglalóinak nevezi őket, azt az utasítást adva, hogy a püspökség egyházi (*praedialis*) nemeseinek jogait, szabadságát tartsák tiszteletben.³⁸⁰ A parancs dátuma megegyezik Túz végrendelete királyi átírásának napjával, bizonyára a testamentummal Ulászló elé járuló küldöttség eszközölte ki. Az egyházfői javaknak a kincstár számára való lefoglalása minden valószínűség szerint Túz halála után néhány nappal már meg is történt. Ami Butkait illeti, ebben az időben, 1498 és 1504 között Somogy megye ispánja is volt.³⁸¹ A kettejük kormányzóságát bizonyító források közül érdekes az 1500. február 12-éről származó, nekik szóló királyi utasítás³⁸² és egy 1500. február 25-én kelt oklevél is,³⁸³ melyek arra vallanak, hogy Vémeri Zsigmond királyi kincstartó és újonnan kinevezett zágrábi püspök 1500. február 9-én bekövetkezett halála³⁸⁴ után is ők maradtak a püspökség kormányzói. Vémeri főpásztorságára a legelső adatunk 1500. január 26-áról származik: Budáról írt ezen a napon levelet,³⁸⁵ az, hogy ekkor a fővárosban tartózkodott, s nem Szlavóniában, valószínűleg azt bizonyítja, hogy nem maradt ideje a püspökség átvételére. Utóda az egyházfőiségben Szegedi

³⁷⁸ *Bonfini*, A magyar történelem tizedei 936. p. *Bunyitay*, A váradi püspökség 319-322. p.

³⁷⁹ *Kubinyi*, Vémeri 105. p.

³⁸⁰ DF 252025.

³⁸¹ *Kubinyi*, Bárók 209. p. 1500. május 15-én és 1502. május 12-én királyi tárnokként is előfordul az alább ismertetett, ezeken a napokon kelt oklevelekben (ezt szintén említi: *Kubinyi*, Bárók uo.). A fentebb említett parancslevél (DF 252025) címzéséből az is kiderül, hogy Butkai és Podmanicki királyi kamarások (*cubiculariusok*) is voltak.

³⁸² *Kubinyi*, Vémeri 104-105. p.

³⁸³ *Lukinich*, Podmaniczky I. köt. 343-344. p. 180. sz.

³⁸⁴ *Kubinyi*, Vémeri 104. p.

³⁸⁵ *Iványi*, Bártfa 516. p. 3494. sz. Említi: *Kubinyi*, Vémeri 104. p.

Lukács lett, aki 1500. április 15-én már viselte méltóságát, ekkor kelt (Budán) első ismert oklevele.³⁸⁶

A kormányzóknak egészen biztosan nehézségekkel kellett megbirkózniuk, ahogyan a testamentum végrehajtóinak is. 1499. június 18-án kelt Budán a királynak a zágrábi püspökség mindegyik főespereséhez szóló körlevele,³⁸⁷ melyből arról értesülünk, hogy emezek anyagi követeléssel léptek fel a végrehajtókkal szemben, különféle úton-módon háborgatva és akadályozva őket. Arra hivatkozva, hogy az elhunyt püspök megakadályozta őket abban, hogy bizonyos negyed (*quarta*) nevű jövedelmükhöz hozzájussanak, káruknak minden bizonnyal a főpap hagyatékából való megtérítésére akarták kényszeríteni a végrehajtókat. A király levelében nyomatékosan megparancsolja a főespereseknek, hogy ilyen igénnyel semmi szín alatt ne zaklassák a végrehajtókat, mivel ha a püspök valóban megfosztotta volna őket egyes bevételeiktől, akkor még az ő életében kellett volna azokat visszakérni, nem pedig halála után tenni ezt, azaz arra utal a király, hogy a főespereseknek meglett volna a lehetőségük pert indítani a főpásztor ellen. A levélből kiderül, hogy az uralkodó a végrehajtóktól értesült a főesperesek követelkezéséről.³⁸⁸ Az ügy azért különösen érdekes, mert a végrendelet hat végrehajtójából három főesperes volt. Valószínűleg nem közöttük kell keresnünk azt, aki panaszt tett Ulászlónak. Bár egyáltalán nem elképzelhetetlen a püspökről, hogy jogtalanul foglalt le magának jövedelmeket, úgy tűnik, a főesperes-végrehajtóktól mint bennfentesektől kiinduló, a főpapi hagyaték megdézsmálására irányuló kísérlettel állunk szemben, Tűz elleni hamis váddal, hiszen miért jelölt volna ki a főpásztor olyan végrehajtókat, akikkel anyagi vitája van. Kérdés, hogy a másik három végrehajtónak, illetve a püspökség kormányzóinak, végső soron az uralkodónak sikerült-e megakadályoznia ezeket a törekvéseket. Más káptalanok – és így főesperes tagjaik – jövedelme is nagyon sokféle forrásból származott,³⁸⁹ mégis, ami a negyed nevű bevételt illeti, azon valószínűleg tizednegyedet kell értenünk. A bekcsényi főesperest, a zágrábi

³⁸⁶ Lásd a DF 256841 jelzetű oklevél adatait in: Adatbázis. Az oklevél kiadása: Monumenta Zagrabiae 3. köt. 5. p.

³⁸⁷ A levél végén, a dátum előtt azt az utasítást találjuk, hogy elolvasása után vissza kell adni bemutatójának (azaz a kézbesítő futárnak).

³⁸⁸ Monumenta Zagrabiae 2. köt. 523. p.

³⁸⁹ *Mályusz*, Egyházi társadalom 81. p.

káptalan kanonokát például a Muraközben szedett tized negyede illetve (a többi háromnegyed a káptalané volt).³⁹⁰

A Túz püspök testamentumában a végvárak tatarozására, javítására hagyott pénz sorsáról legelső adatunk még 1499-ből való. Október 20-án a király megparancsolta kincstartójának, Vémeri Zsigmondnak, hogy legkésőbb húsz nap múlva fizesse vissza Somi Józsnak a szászok éppen akkor befolyó adójából azt a négyezer forintot, amelyet ő, Ulászló a Túz által a végvárakra szánt összegből kölcsönvett. Amennyiben ezt nem teszi meg, Sominak jogában áll Vémeri egyházi javadalmait és összes többi birtokát lefoglalni, melyeket addig tarthat kezén, amíg azok jövedelmeiből a négyezer forint meg nem térül.³⁹¹

Az összeg felhasználásáról legközelebb 1500-ból értesülünk. Május 15-én, egy héttel a Rákos mezején tartott országgyűlésen elfogadott törvények királyi szentesítése után³⁹² II. Ulászló oklevelet állított ki Budán, melyből megtudjuk, hogy Jajca várát, mely nem csekély mértékben leromlott állapotban van, továbbá katonasággal, hadiszerekkel és a védelemhez kellő egyéb dolgokkal sincs rendesen ellátva, a török nagyszámú hadsereggel fenyegeti, erről értesülve ő, a király, más forrásból nem tudva ily nagy, a vár, de Magyarország, sőt az egész kereszténység számára is végveszedelmet jelentő baj ellen a szorongató szükség közepette a kellő gyorsasággal cselekedni, ötvenöt név szerint felsorolt úr: tizenkét főpap, negyvenhárom báró és consiliarius³⁹³ tanácsára és kezességére Bakóc Tamás esztergomi érsektől a Túz püspök által a végvárakra hagyott pénzből kétezer aranyforintot kölcsönvett. A fentebb nevezett urakkal egyetemben megígérte Bakócnak, hogy ezt az összeget a megelőző napokban a főpapok, a bárók és az egyéb országlakosok (azaz a köznemesek) által megajánlott segélyből (*subsidium*) vagy más jövedelmeiből visszafizeti. Ez a segély bizonyára nem más, mint a nem sokkal korábban (a törvények szentesítése után) feloszló országgyűlés által megszavazott „rendkívüli” adó. Tipikus eljárás ekkoriban az adóból ígérni az

³⁹⁰ Holub, Zala megye története 416., 423., 436-437. p.

³⁹¹ Kubinyi, Vémeri 105. p. Az eredeti oklevelet is használtam: DL 88843; ebben nem szerepel, hogy Somi Túz végrendeletének végrehajtója, mint ahogyan Kubinyi András fogalmazásából esetleg következtetni lehet (Vémeri uo.).

³⁹² Kronológia 326. p.

³⁹³ A felsorolt személyek csoportosítása: Kubinyi, Bárók 200. p. Tanácsosokon (consiliariusokon) királyi kapitányokat, aulicusokat, választott tanácsi ülnököket, továbbá Werbőczy kúriai jegyzőt érti az okirat. Lásd uo.

uralkodói tartozás kiegyenlítését.³⁹⁴ A továbbiakban a király ígéretet tesz, hogy a főpapokkal, bárókkal és tanácsosokkal, azonkívül minden más országlakossal együtt el fogja ismerni az összeg felvételét az érseknek, fivéreinek és azok fiainak, és – ami feltűnő – azt mondja, bizonyos országlakosokkal együtt az országgyűlés színe előtt (*in prima regni nostri congregatione*) is így fog tenni. Végül kijelenti, hogy a pénzt a felsorolt főpapok, bárók és consiliariusok tanácsára Jajca védelmére és egyéb szükségleteire fordította. Ezt úgy lehet érteni, hogy az összeget átvétele után azonnal, még a szóban forgó oklevél kiállítása előtt el is juttatta Corvin János dalmát-horvát-szlavón bánnak, aki ezen méltóságánál fogva felelős volt Jajca védelméért³⁹⁵ s aki szerepel is a felsorolt tanácsadó és kezességvállaló urak között. Az okmányt az uralkodó saját aláírásával és titkos pecsétjével erősítette meg.³⁹⁶

Két évvel később, 1502. május 12-én az április 24-én kezdődő budai országgyűlésre összegyűlt urak közül harmincnégy báró és előkelő (*proceres*)³⁹⁷ oklevelet³⁹⁸ adott ki, melyben hasonlóképpen nyugtatják, ami igen érdekes: az egész ország nevében is, Bakóc érseket, minden rokonát és familiárisát ezeröttszáz aranyforint felvételéről a folyamatos török támadásnak kitett Jajca veszedelmének elhárítása céljából a Túz püspök végvárakra szánt hagyatékából Bakócra bízott hétezer-nyolcszázhetvenöt forintos összegből. Ezenkívül (újra) nyugtatják őket arról a kétezer forintról is, melyet a hagyatékából Bakóc az előző évben adott Jajca és más, horvát végvárak építésére, javítására. Utóbbi lehet, hogy azonos a két évvel korábban a király által kölcsönvett összeggel, melyről fentebb volt szó, felvételének időpontját talán tévesen adja meg az oklevél. Figyelemre méltó, hogy az oklevelet kiállító urak ígérik, hogy a király és az egész ország előtt is el fogják ismerni az összegek felvételét. Az ország nem jelent mást, mint a köznemességet,³⁹⁹ azaz gyakorlatilag az ígéret azt takarja, hogy az országgyűlés előtt is el fogják ismerni ezt a dolgot. Az iratot harminc pecsét hitelesítette.

³⁹⁴ *Thallóczy – Horváth*, Jajca 166. p.

³⁹⁵ *Kubinyi*, A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 122. p.

³⁹⁶ Az oklevelet lásd: *Lukinich*, Podmaniczky I. köt. 345-350. p. és: *Thallóczy – Horváth*, Jajca 145-147. p.

³⁹⁷ A név szerint felsorolt személyek csoportosítása: *Kubinyi*, Bárók 200. p. Az előkelőkön királyi tisztségviselőket, aulicusokat, választott tanácsi ülnököket és ítélmestereket ért az okmány. Lásd uo.

³⁹⁸ *Thallóczy – Horváth*, Jajca 159-160. p.

³⁹⁹ *Kubinyi*, A magyar országgyűlések 7. p.

Szintén 1502. május 12-én pontosan ugyanazok a bárók és előkelők egy másik, hasonló, harmincegy pecséttel megerősített oklevelet is kibocsátottak. Ebből arról értesülünk, hogy az iratot kiállító urak azon személyek közül, akikre a zágrábi egyházfő által a végvárakra hagyott összeg megőrzése volt bízva, mások mellett a néhai lindvai Bánfi Miklós királyi ajtónállómester feleségéhez, Margithoz, akkor már csáktornyai Ernuszt János királyi lovászmester hitveséhez is kéréssel fordultak, és el is érték, hogy elhunyt férje által a Túz Osvát püspök hagyatékából megkapott ugyancsak hétezer-nyolcszázhetvenöt forint minden maradékát, ami nála, a feleségnél maradt, a Jajcát fenyegető végveszély elhárítására, a vár fenntartására, élelmezésére átadta, azzal az ötszáz aranyforinttal együtt, amit Bánfi Miklós ugyanebből a majdnem nyolcezer forintból önkényesen magához vett és, tegyük hozzá, elköltött a saját céljaira. Ezekről az összegekről az okirat kiállítói az egész ország nevében is nyugtatják a továbbiakban Margit asszonyt, fiát, a nagyságosnak címzett Bánfi Jánost, azonkívül összes fivérét, rokonát, örökösét és familiárisát, ígérve nekik, hogy azok felvételét a király és az egész ország előtt is el fogják ismerni.⁴⁰⁰

Kérdés, hogy a Túz testamentumában a végvárakra hagyott pénz őrzésére, felhasználásának ellenőrzésére a végakarathoz megfelelően valóban az országgyűlés választott-e alkalmas személyeket, vagy a királyi tanács jelölte-e ki őket. Talán a diétának volt valami köze a hatalmas összeg elköltéséhez, miként azt a fentebb ismertetett 1500. és 1502. évi oklevelek alapján gondolhatjuk, melyekben a király, illetve a bárók és előkelők ígérik, hogy el fogják ismerni a pénzek felvételét az országgyűlés előtt is. Diétát a püspök halála után legközelebb 1499 április végén – május elején tarthattak, annyi biztos, hogy május 3-án zajlott az országgyűlés (Pesten), időtartama két hét és néhány nap volt. Végzései nem maradtak fenn, a fő- és a köznemesek között szinte a végletekig kiéleződött ellentétek jegyében zajlott, míg utóbbiak nagy része el nem távozott, miután a király és tanácsa is csatlakozott a gyűléshez.⁴⁰¹ A zavaros körülmények ellenére lehetséges, hogy döntést hozott a diéta a hagyaték kezelésének ügyében, mivel rendkívül fontos és sürgős dolgról volt szó. Ha az országgyűlés határozott e kérdésben, akkor ez csak ekkor történhetett, hiszen 1499.

⁴⁰⁰ Az oklevelet ld.: *Thallóczy – Horváth*, Jajcza 161-163. p. Az okmányból csak kibocsátóinak névsorát közli: *Kovachich*, Supplementum 2. köt. 301-302. p.

⁴⁰¹ Károlyi-oklevéltár 3. köt. 35. p. Óváry 201. p. 854. sz. *Engel – Kristó – Kubinyi*, Magyarok tört. 350. p. Utóbbi helyen rosszul van megadva az országgyűlés időpontja.

októberéből már a pénz felhasználásáról értesülünk,⁴⁰² addig pedig nem tartottak másik diétát. Mindenesetre az 1500. és 1502. évi okmányokban foglaltakról a teljes királyi tanács hozott döntést,⁴⁰³ 1500-ban biztosan a diéta feloszlása után, két évvel később talán még az országgyűlés idején⁴⁰⁴ (diéta alkalmával a tágabb királyi tanács mindig összeült, nem tanácskozott együtt a köznemességgel). Alapvető különbség van az 1500. és az 1502. évi iratok által dokumentált pénzfelvétel között: 1500-ban a király csak kölcsönhöz jutott a hagyaték terhére (kérdés, visszaadta-e valaha), míg két évvel később már nincs szó a felvett összegek visszafizetéséről. A püspök halála után vagy – nagyobb valószínűséggel – a teljes királyi tanács,⁴⁰⁵ vagy az országgyűlés az ismertetett 1502. évi források alapján feltételezhetően úgy rendelkezett, hogy a végváraakra hagyott (mintegy) harminckétezer forintot egyenlő részletekben kapja meg négy főrangú úr, közülük kettőt ismerünk biztosan, Bakóc érseket és alsólendvai Bánfi Miklóst. Ők viszont csak hétezer-nyolcszázhetvenöt forinthez jutottak fejenként, amit ha néggyel szorzunk, harmincegyezer-ötszáz forintot kapunk, tehát a végrendeletben említett összegből ötszáz forint hiányzik, talán azt is a király költötte el, még mielőtt döntés született volna a pénz szétosztásáról.

A testamentum Bakócot és Bánfit is mint annak védnökeit nevezi meg, csak találgathatunk, hogy a másik két védnök, Kálmáncsehi Domonkos váradi püspök és Somi Józsa temesi ispán kapott-e egy-egy részt a hagyatékból. Utóbbi esetében ennek nem kicsi a valószínűsége a fentebb ismertetett 1499. évi királyi parancslevélből kikövetkeztethetően. Az azonban nem derül ki ebből a forrásból, hogy Somi a pénz választott kezelőjeként tartott magánál nagy összeget a hagyatékból, vagy végvári főparancsnokként (temesi ispánként és az Alsó Részek főkapitányaként) kapott a kezelők egyikétől vagy közülük többektől pénzt három vár, Nándorfehérvár, Szabács és Szörény szükségleteire (a végrendeletben kedvezményezettként megjelölt négy végvár közül e három az ő felügyelete alá tartozott⁴⁰⁶). Mindenesetre feltételezhetjük, hogy Somi kénytelen volt viszonylag hamar elkölteni a rábízott részt az általa felügyelt váraakra.

⁴⁰² Lásd fentebb!

⁴⁰³ *Kubinyi, Bárók* 200. p.

⁴⁰⁴ Az 1502. április 24-re összehívott országgyűlés végzéseit nem ismerjük. *Kronológia* 327. p.

⁴⁰⁵ Azért nagyobb valószínűséggel, mert figyelembe kell vennünk, hogy a hagyatékból a teljes királyi tanács döntése nyomán jutottak pénzhez az ismertetett esetekben.

⁴⁰⁶ *Kubinyi, A szávaszentdemeter-nagylaszti győzelem* 122. p.

A másodikként ismertetett 1502. évi oklevél úgy fogalmaz, hogy *mások mellett* fordultak az irat kiállítói Bánfi özvegyéhez, amiből arra következtethetünk, hogy ekkor rajta kívül nemcsak Bakóctól, hanem mástól vagy másoktól is vettek még fel pénzt a hagyaték terhére (ugyanis a prímás és övéi részére kiállított oklevélben azt olvashatjuk, hogy hozzá, Bakóchoz fordultak az urak kérésükkel, arról nem találunk említést, hogy rajta kívül valamely rokonához is, familiárisokról nem is beszélve⁴⁰⁷). Abból ítélve, hogy nem említi az okmány, mennyi volt, jelentéktelennek gondolhatjuk azt az összeget, ami az ötszáz forinton kívül maradt a Bánfi részből (még az ötszázhoz képest is elhanyagolhatóan kevés), aki 1500-ban halt meg ajtónállómesterként. A közállapotokat mutatja, hogy volt hitvese csak 1502-ben szolgáltatta ki a kis híján nyolcezer forint csekély maradványát. Az asszony apja egyébként János, a sziléziai Glogau és Sagan hercege, akinek másik három leánya a münsterbergi hercegek felesége lett, akik „nagy befolyással rendelkeztek Csehországban és II. Ulászló udvarában is”. Margit fia, Bánfi János 1491 körül születhetett, tehát 1502-ben kiskorú volt, gyámja a mostohaapja lett.⁴⁰⁸ Érdekes, hogy a pénzt nem ő, Ernuszt János adta át.

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a harminckétezer forintos összeg csak egy kis részének felhasználásáról van tudomásunk, de – a Bánfi által önkényesen felhasznált ötszáz forintot kivéve – nincs információnk arról, hogy azt a testamentum szellemével ellentétesen költötték volna el. Ha Túz püspök abból a reményből zárta ki a kincstartót a pénz kezeléséből, hogy így majd a király nem tudja majd saját esedékes napi fizetnivalóra költeni azt (vagy annak egy részét), ez az elvárása, mint ahogyan a Vémerinek szóló, fentebb idézett 1499. évi uralkodói parancslevél mutatja, nem teljesült, igaz, ebből az okmányból az is kiderül, hogy Ulászló igyekezett bizonyára a lehető legrövidebb időn belül visszaadni az általa kölcsönvett összeget, legalábbis eleinte. Feltűnő még, hogy a négy kedvezményezett végvár közül csak egy, Jajca tartozott az örökös dalmát-horvát-szlavón bánná kinevezett⁴⁰⁹ Corvin János parancsnoksága alá, aki, mint láttuk, a püspök ellensége volt. A Nándorfehérvárra szánt összeg felhasználásában minden valószínűség szerint közreműködött Kanizsai György, az ottani bán, akit testamentumában *compaterjének* nevez Túz. Biztosra vehetjük, hogy

⁴⁰⁷ *Thallóczy – Horváth*, Jajca 160. p.

⁴⁰⁸ *Kubinyi*, Ernuszt Zsigmond 321-322. p.

⁴⁰⁹ *Schönherr*, Corvin 240-242. p.

az 1500-1503. évi török háború⁴¹⁰ igen nagy mértékben felgyorsította a harminckétezer forint elköltését.

Van értesülésünk a zágrábi székesegyház építésére hagyott tetemes összeg sorsáról is. Ulászló király 1500. május 29-én értesíti a zágrábi káptalant, hogy miután sikerült végre elintézni az ő, a király és az egész ország javát érintő ügyeket – utalva ezzel a május 8-án véget érő országgyűlésre és az azt követő teljes királyi tanácsi ülésre (lásd fentebb), – visszaküldi Zágrábba Szegedi Lukács választott püspököt (aki egyike volt a május 15-én az uralkodónak Túz hagyatékából kölcsön felvételét javasló és azért kezességet vállaló uraknak⁴¹¹), akit többek között azzal is megbízott, hogy a régóta nagyon elhanyagolt zágrábi székesegyházat, továbbá a püspöki palotát is javítsa ki, tataroztassa. Emellett, nehogy az Isten dicsőségére sok pénzből emelt oly nagyszerű templom török támadás miatt kárt szenvedjen, azt és a főpásztori palotát is a régi vár lerombolása után új, nagy, jobb építésű védművekkel amennyire lehet, erősítse meg (királyi) elődeinek engedélye szerint – írja Ulászló. Megparancsolja a káptalan tagjainak, hogy rögtön a levél kézhezvétele után az Osvát püspök által a nevezett munkálatokra végrendeletileg hátrahagyott tízezer forintot más pénzekkel együtt, amely náluk testületileg vagy valamelyikőjükénél akármiképpen letétbe van helyezve, teljes egészében, hiány nélkül Lukács püspöknek adják át. Utóbbi összegeken talán azokat értette, melyeket az építkezésre hagyott ugyan a főpásztor, de nem foglalt bele testamentumába. Feltehetően Szegedi tudta, hogy létezik ilyen pénz, azért fogalmaztatta így az oklevelet. Megjegyzendő, hogy a végrendelet, – amint láttuk – csak a székesegyház építéséről tesz említést, viszont nem zárható ki, hogy Túz jóval halála előtt a főpapi palota és a védművek építéséről is rendelkezett. (Minderről alább még lesz szó.) Az új püspök ezzel az oklevéllel⁴¹² ment székvárosába, talán az egyházmegye tényleges átvételének céljával is.

A tízezer forint felhasználásáról egy Szegedi által az utolsó bejegyzés dátumából valószínűsíthetően 1505-ben készített kimutatás tájékoztat.⁴¹³ Kiderül belőle, hogy mielőtt átvette volna a püspökséget, pontosabban mielőtt Zágrábba utazott volna („*ante adventum nostrum*”), a „káptalani urak” már elköltötték a székesegyház építésére százötven forintot. Figyelemre méltó, hogy hiába volt kezében az ismertett királyi

⁴¹⁰ Kronológia 326-327. p.

⁴¹¹ *Lukinich*, Podmaniczky I. köt. 345. p.

⁴¹² *Monumenta Zagraviae* 3. köt. 6. p.

⁴¹³ *Monumenta Zagraviae* 3. köt. 6-7. p. Teljes kiadása: uo. 11. köt. 289-290. p.

parancslevél, hivatalának átvétele után (pontosabban: „*post adventum nostrum*”) ugyanazok a káptalani urak mégis maguk adtak ki az építkezésre részletekben (*successive*) hatalmas összeget, ezer forintot. Végül mégis átvette a maradék pénzt (minden bizonnyal: Jalsith) János örkanonoktól (Jalsith Túz végrendeletének egyik végrehajtója!), ám annak megszámlálásával tizenkét forint hiányt állapított meg a főpásztor. A következő tétel arról tanúskodik, hogy András deák, a püspök zágrábi udvarnoka (*curialisa*), familiárisa vett át Szegeditől („*de manibus nostris*”) és fizetett ki a munkálatokra százkilenc forintot. A kimutatás eddig említett bejegyzései (a címe is) mind évszám és napi kelet nélküliek, arra, hogy a nevezett pénzügyi műveletek 1500-ban és valószínűleg a következő évben is történtek (persze a Szegedi érkezése előtt kiadott pénzek elköltése megkezdődhetett már 1499-ben), abból is következtethetünk, hogy a következő tétel 1502. évi dátummal áll (az összes további tétel is dátumozva van). Az, hogy a még mindig igen nagy összeget csak jó idő múlva vette át Szegedi a káptalan tagjaitól, talán amiatt történt, mert idő kellett ahhoz, hogy megszilárdítsa hatalmát püspöksége, annak papsága fölött, s jobbnak látta, ha addig, amíg ez végbemegy, sem csökkenti a gazdag, nagy földesuraságnak számító, igen tekintélyes zágrábi káptalan befolyását.

1502. május 23-án András doktor, kemléki főesperes, Túz végrendeletének egyik végrehajtója és Rojcsai Pál zágrábi kanonok által küldött Szegedi ötszáz forintot a káptalannak az építkezés folytatására. A következő tételből megtudjuk, hogy augusztus 23-án zajlottak már Zágrábban a leendő királyné, a francia Candalle-i Anna fogadásának előkészületei, ezen a napon küldött a püspök János mester, császári kanonokkal a zágrábi káptalannak újabb kétszáz forintot „*ad sacristiam*”, azaz vagy a sekrestye építésére, vagy tartalékolásra ott, a székesegyház kincstárában a katedrális munkálataira. Anna éppen ezen a napon ért Velencéből tengeri úton Zengbe. Zágrábba szeptember 5-én érkezett, a főpásztor háromszáz fős bandériummal ment elébe, a külváros szélén az egyházfő vikáriusa fogadta kíséretében a kanonokokkal, kereszttel, zászlóval. Anna az addigra talán némileg már átépített, renovált püspöki palotában szállt meg. Corvin Jánostól és Szegeditől ezüstcsészéket, lovakat és más értékes ajándékokat kapott. Néhány napnyi pihenés után utazott tovább Székesfehérvárra, ahova többek között a zágrábi főpásztor is elkísérte s ahol szeptember 29-én ment végbe koronázása és esküvője Ulászlóval.⁴¹⁴

⁴¹⁴ Wenzel, II. Ulászló házasa élete 749-755. p.

1503. május 12-én Máté mester, császmái örkanonokkal küldött a zágrábi káptalannak a püspök négyezer forintot, ami a kiutalt összegek közül a legnagyobb a számadásban. A következő év január 25-én közvetlenül maga a főpap ad 1829 forintot a káptalannak, közvetítőt nem nevez meg forrásunk. 1505. május 1-je táján három mázsa ón és tizenhat font arany vásárlására adott a püspök nyolcvanöt és fél forintot, közvetítő nélkül. Minderre egy zágrábi – minden bizonnyal a székesegyházi – orgonához volt szükség, melynek készítőjét, Márk mestert is megemlíti a számadás. Május 6-án Albert zágrábi prépost és András doktor, bekcsényi főesperes által küld a főpásztor Csázmáról a káptalani uraknak 2114 és fél forintot. Ez is igen nagy összeg, e tételből következtethetünk talán arra, hogy a hagyatékot Szegedi nem az épülőfélben lévő zágrábi székhelyén, hanem császmái várában őrizte.

Habár a pénzre immár ő vigyázott, a munkálatokat továbbra is a káptalan felügyelte, ugyanis a főpap, mint láttuk, hét alkalommal utalt ki pénzt, s ebből a hétből mindössze két esetet találunk, amikor nem a káptalan kapja azt (vagy legalábbis nem szól róla a forrás), mindkét alkalommal a tízezer forinthez képest viszonylag jelentéktelen összegről, százkilenc, illetve nyolcvanöt és fél forintról van szó. Figyelemre méltó, hogy kétszer történt csak meg, hogy nem közvetítő továbbította a pénzt, hanem a püspök maga adta azt, egyik esetben a káptalannak, a másikban talán közvetlenül az orgonaépítő mesternek. A hét közvetítő közül csak egy, András deák, zágrábi udvarnok nem volt kanonok, utóbbiak közül ketten tartoztak a császmái, négyen a zágrábi káptalanhoz. A zágrábi kanonokok mindkét alkalommal, amikor ők továbbították a pénzt, párosával tették ezt, amit talán a káptalan elővigyázatosságával magyarázhatunk.

A számadás végén a saját kezű aláírások sorakoznak, hierarchikus sorrendben,⁴¹⁵ élükön a püspöké, majd következik a zágrábi káptalan tíz tagjáé, öt előkelőbb – közöttük, első helyen egy méltóságviselő – és öt egyszerű kanonoké: István címzetes püspök (*episcopus Rosonensis*) éneklőkanonok, János gercsei, András kemléki, ugyancsak András bekcsényi, János varasdi főesperes, Zincsei (vagy Szincsei) Fábián, Rojcsai Pál, Kutinai Antal, Szentgyörgyvári Máté és Petrovinai Benedek kanonokok aláírása. Ők mind olyan személyek, akiknek valamilyen módon közük lehetett az évek során a pénz felhasználásához. A gercsei és a kemléki főesperes a végrendelet

⁴¹⁵ A káptalani tagok rangsorára ld. általában: *Mályusz*, Egyházi társadalom 68. p., illetve az esztergomi székeskáptalan példáját: *Solymosi*, Jegyzőkönyv 37-39. p.

végrehajtói voltak. Az aláírók közül a kemléki főesperes, Rojcsai Pál kanonok, azonkívül a bekcsényi főesperes továbbított pénzt a káptalannak a püspök parancsára a számadás szerint. A zágrábi káptalan azon tagjai közül, akik pénzt továbbítottak, nem írta alá a számadást Albert prépost. Érdekes, hogy az örkanonok aláírását nem találjuk, pedig, amint láttuk, tőle vette át a hagyatékot a püspök, ami valószínűleg azt jelenti, hogy ő volt felelős a pénz őrzéséért. A székeskáptalannak ekkoriban (mintegy) harminckét tagja volt,⁴¹⁶ tehát megállapíthatjuk, hogy a testület nagyjából harmadának volt köze a tízezer forint elköltéséhez. A számadás annak dokumentuma, hogy a főpásztor és székeskáptalana együttműködött a pénz elköltése során (persze a székesegyház és az erődítések építése közös érdekük volt, a püspöki palotáé feltehetően már kevésbé), talán valamelyest ellensúlyozva egymást, megakadályozva, hogy az egyik vagy a másik akarata túlságosan érvényesüljön. Lehetséges, hogy egy része azoknak a káptalani uraknak, akiknek közük volt a tízezer forint felhasználásához, közös felelősséget viselt a pénz szabályos elköltéséért, ami segíthetett megakadályozni az esetleges visszaéléseket oly módon, hogy a kanonokok ellenőrizhették egymás tevékenységét. A kiutalt összegekből ítélve az építkezés 1503-ban igen nagy mértékben felgyorsult, ebben az évben és a következő kettőben 8029 forintot, a teljes summa 80,39 százalékát fizették ki. Ha minden kiutalt összeget összeadunk, megkapjuk a tízezer forintot, pontosabban a hiányként feltüntetett tizenkettővel kevesebb 9988 forintot. Azt mondhatjuk, hogy a zágrábi székesegyház építésére hagyott pénzt is a végrendelkező akaratának megfelelően használták fel, legalábbis az ismertetett kimutatás szerint.

Egy Csézi Andrástól, az esztergomi székeskáptalan nagyprépostjától származó rendkívül érdekes levélből arra következtethetünk, hogy évtizedekkel később a zágrábi káptalan vizsgálatot indított Túz Osvát és utóda, Szegedi Lukács hagyatéka ügyében. A levelet,⁴¹⁷ mely a zágrábi káptalan levéltárában maradt fenn, 1540. január 25-26-án írta Esztergomban, válaszolva zágrábi kanonokok ugyanazon hónap 4-én városukban kelt levelére. Miután biztosítja segítőkészségéről a címzetteket, elmondja, hogy csekélység az, amit ő Osvát püspök pénzéről és vagyonáról tud, mivel két évvel halála után, már Szegedi kormányzása idején tért vissza Padovából Zágrábba. Igen sokan vannak viszont, akik úgy tudják, hogy Túz tizenkétezer forintot hagyott a székesegyház építésére, további hétezret pedig két torony felhúzására, illetve befejezésére. A

⁴¹⁶ *Mályusz*, Egyházi társadalom 117. p.

⁴¹⁷ *Monumenta Zagrabiae* 3. köt. 7-9. p., teljesebb kiadása: uo. 12. köt. 195-198. p.

tizenkétezer forintról azt írja, hogy Szegedi Jalsith János örkanonoktól, Brodarics (István) rokonától (*avunculus*ától, tehát vagy unokatestvérétől, vagy nagybátyjától) és Ivanicsi András székesegyházi főesperestől, Túz végrendeletének végrehajtóitól kicsikarta, ebből az összegből ötezret fizetett ki az idősebb Batthyány Boldizsárnak Szvibovc kastélyáért, melyet a császmái káptalan számára vásárolt meg tőle, a maradék hétezret pedig a székesegyház belső boltozatának építésére költötte. A tornyokra szánt hétezer forintot Bakóc érsek szerezte meg, már Szegedi egyházfősége idején, úgy, hogy az említett végrendeleti végrehajtóktól alattomban elvette, amiért Szegedi Jalsith örkanonokot sokáig fogva tartotta Gemlec (Gomnec⁴¹⁸) várában, a levél írója nem tudja, hogyan szabadult onnan. Ez minden, amit az esztergomi prépost hallomásból megtudott Túz püspök hagyatékáról, s hiszi, hogy mindez nagyon is igaz.

A továbbiakban Szegedi Lukács püspök tizenhatezer forintnyi hagyatékáról van szó. Ezt az összeget, mint megtudjuk, a püspök káplánjával, Mihály, akkor zágrábi örkanonokkal Csázmáról Zágrábba küldte Kazsui (de Kasw) Albert nagyprépostnak megőrzés céljából, azzal a kikötéssel, hogy ha a török miatt neki (a püspöknek) menekülnie kellene Szlavóniából, az összeget a prépost adja át neki, ha pedig a sors akaratából (értsd: halálával) az egyház tulajdonába adná, fordítsák azt a székesegyház építésére. Mindez négy évvel Szegedi elhunyt előtt (tehát 1506-ban) történt, ebben az időben a levél írója, mint említi, Csázmán élt. A püspök halála után a pénz a prépostnál maradt, amíg azt Bakóc Tamás, a király akaratából a zágrábi egyházmegye egyedüli, a káptalan teljes jogú kegyuraságával is rendelkező kormányzója az ebből a célból kibocsátott királyi oklevelet (vagy okleveleket) felmutatva, ahogy akkor hírllett, írja Csézi, erőszakkal el nem vette tőle, más, egyházi tulajdont képező kisebb összegekkel és kevésbé értékes vagyontárgyakkal együtt. Ez ellen a zágrábi káptalan a császmái előtt rögtön ünnepélyesen tiltakozott, az erről készült okmány egy példányát Csézi – mint írja – királyi parancslevéllel megszerezte. A továbbiakban hosszasan és igen határozottan utasítja vissza levele címzettjeinek vádját, hogy közreműködött volna az értékeknek Bakóc kezére juttatásában. Azzal folytatja, hogy hű és kétségen felül álló tanúságtétellel bizonyítani lehet, hogy Bakóc erőszakkal vette el a Túz által az egyházra hagyott hétezer forintot Jalsith János örkanonoktól és András doktor székesegyházi főesperestől, végrendelete végrehajtóitól, továbbá, hogy ugyanígy szerezte meg Kazsui Albert zágrábi nagypréposttól a Szegeditől maradt tizenhatezer forintot, az említett más,

⁴¹⁸ Engel, Archontológia 1. köt. 316. p.

egyházi tulajdonban levő csekélyebb összegekkel és kevésbé értékes vagyontárgyakkal együtt. Megtudjuk, hogy a tizenhatezer forint egésze a püspök összes örökségi javainak elzalogosításából származott, ezek a javak most a nagyságos Erdődi Péter, Bakóc bíboros egyik örököse kezén vannak. A prímás (Várdai Pál) az erőszakkal az egyháztól elrabolt javakért, ahogyan azt kell s ahogyan illő, pert indíthatna az örökös ellen, kétségtelen, hogy meg is nyeri azt. A levél címzettjei a perben tanúk lehetnek az említett tiltakozó oklevél tartalma miatt, célszerű lenne, ha az esztergomi székeskáptalantól megszereznék Bakóc végrendeletének vagy annak a megerősített kiváltságlevélnek egy példányát, melyben a bíboros (Bakóc) által a zágrábi káptalannak hagyott javakról van szó. Míg ő, a levél írója él, ezt könnyen megtehetik, halála után talán már nehezebben. Azzal zárja sorait, hogy Túz végrendeletét sohasem látta, de köztudott, hogy tizenkét- és még hétezer forintot hagyott építkezésre, ahogyan ezt e levélben olvashatjuk. Szegedi Lukács végrendeletében nincs említés a tizenhatezer forintról, a testamentum a fő végrehajtók, az idősebb Batthyány Boldizsár és Turóci Bernát kezén maradt.

Az utóiratból kiderül, hogy a fentebb említett javak ügyében semmiféle egyéb perről nem tud az esztergomi prépost azon kívül, amit egykoron a kanonokok öellene indítottak Budán a királyi törvényszéken, nem tudja, milyen megfontolás alapján azt állítva, hogy neki, Csézinek kell visszaigényelnie a Bakóc által elrabolt pénzeket örököseitől. (Hozzátehetjük, ezt a pert valószínűleg csak Bakóc 1521 júniusában bekövetkezett halála⁴¹⁹ után merték megindítani.) Mire a király úgy határozott, hogy mivel a zágrábi káptalan tiltakozott a csázmánál, nem Csézitől, hanem a káptalantól vette el a pénzt Bakóc,⁴²⁰ s hogy mivel a káptalan Erdődi Pétertől mint a bíboros örökösétől akarta azokat visszakövetelni, ne Csézi ellen pereskedjék, hanem a tiltakozó oklevélre alapozva neki és prelátusnak az örökös, Erdődi Péter ellen kell ezt megtennie.

Úgy tűnik, a prímás csak a Szegedi-javakért perelte volna Erdődi Pétert, a Túz püspöktől maradt hétezer forint miatt nem. (Úgy látszik, az utóiratban említett régebbi per is csak az előbbiekéért indult.) Utóbbi hagyaték ügyében a dolog sokkal nehezebb lett volna, hiszen talán a többi örökös ellen is pert kellett volna indítani, arról nem is beszélve, hogy ez a rablás történt régebben. Mégsem lett volna értelmetlen bíróság előtt bizonyítani a Szegedi-javakért indított eljárás során a Túz-hagyaték erőszakos

⁴¹⁹ Kronológia 341. p.

⁴²⁰ Ennél a résznél mindenképpen a teljesebb kiadás szövege követendő: Monumenta Zagrabiae 12. köt. 198. p.

eltulajdonítását, mivel ez további érvet szolgáltatott volna a bíboros ellen: ha Bakóc képes volt elrabolni már azt is, akkor miért ne vette volna el a Szegedi által hagyott pénzt a püspökség kormányzójaként, amikor erre minden lehetősége adott volt. A hétezer és a tizenhatezer forintnyi hagyaték összegével kapcsolatban kétség merül fel, mivel Csézi rosszul adta meg a Túz által a székesegyház építésére szánt summa nagyságát, nem lehetetlen, hogy a másik két összeget is eltúlozta. Elfogadhatjuk igaznak, hogy Túz végrendeletén kívül is jelentős mennyiségű pénzt hagyott építkezésre, hiszen nem zárhatjuk ki, hogy jó idővel halála előtt már letétbe helyezte azt, ahogyan Szegedi tette tizenhatezer forintjával, melyről érthető módon nem tett említést testamentumában, ahogy az a fentebb ismertetett dokumentumból kiderül. Túz esetében a végrendeleten kívüli, azt megelőző hagyományozást építkezési célokra (nem feltétlenül csak két toronyra, amint Csézi írja) valószínűsíti, hogy a fentebb ismertetett, 1500. május 29-én kelt királyi mandátumból megtudjuk, hogy a székesegyházén kívül a püspöki palota és a védművek építésére is utasítást adott az uralkodó Szegedi Lukácsnak, megparancsolva a káptalannak, hogy az akármiképpen letétbe helyezett más pénzeket is adják át főpásztoruknak: utóbbi összegeket is Túz hagyományozhatta (legalábbis részben) az építkezésekre.

Csézi András levele sokkal érthetőbb néhány életrajzi adatának ismeretében. Padovában az egyetemen tanult, közvetlenül hazajövele előtt, 1501-ben szerzett kánonjogból doktori fokozatot. 1515 és 1518 között biztosan császmái prépost és zágrábi kanonok volt, ezekben az években Bakóc érsek legátusi bírójaként, ügyhallgatójaként is tevékenykedett. 1520-tól kezdve volt az esztergomi székeskáptalan nagyprépostja. Bakóc „esztergomi szűkebb, megbízható környezetének vezető egyénisége”. Az érsek végrendeletét jól ismerte, hiszen annak végrehajtója volt.⁴²¹ Levelében szó van Szvibovc Szegedi Lukács általi megvásárlásáról, mely valóban megtörtént. 1502. április 14-én adta el neki Batthyány Boldizsár az ottani kastélyt és tartozékait négyezeröttszáz forintért (a levélben ötezret olvashatunk). A birtokot ettől kezdve valóban a császmái káptalan kezén találjuk.⁴²² A vásárlás tényleg akkor történt, amikor Túz Osvát hagyatékának a székesegyházra szánt része (illetve ami belőle maradt) már Szegedinél volt és nem Jalsith Jánosnál.⁴²³

⁴²¹ *Körmendy*, *Studentes extra regnum* 153-154., 213-214. p. *Kollányi*, *Esztergomi kanonokok* 130-131. p.

⁴²² *Pálosfalvi*, *Grebeni Hermanfi László* 856-857. p.

⁴²³ Lásd a fentebb ismertetett számadást a zágrábi székesegyház építésére a Túz-hagyatékból kiadott pénzekről. – Jalsith bebörtönzéséhez annyit fűzhetünk hozzá, hogy rokonával, Brodarics Istvánnal szintén

Van értesülésünk a pálosoknak hagyott ezer forint sorsáról is. A rendnek adott más összegek mellett Túz Osvát és Szegedi Lukács zágrábi püspökök végrendeleti hagyatékából végeztek felújítási, újjáépítési munkálatokat a budaszentlőrinci kolostoron az 1510 körüli években.⁴²⁴

Összességében elmondhatjuk, hogy a testamentum végrehajtásáról kevés adatunk van, de ezekből arra következtethetünk, hogy Túz akaratának megfelelően vagy legalábbis annak szellemében igyekeztek eljárni az ország vezetői. Különösen szerencsés körülmény volt, hogy a zágrábi püspöki méltóságot tapasztalt pénzügyi szakember, Szegedi Lukács kapta meg Túz halála után, így az ő feladata lett a székesegyház továbbépítése a hagyatékból. Persze Túz is jól értett a pénzügyekhez, szervezőképességét, gyakorlatiasságát az is bizonyítja, hogy halálakor – testamentumának tanúsága szerint – az ország egyik legnagyobb ingóvagyonát mondhatta magáénak. Ez arra utal, hogy igen eredményesen kormányozta püspökségét.

Érdekes, hogy a bibliofil Túz püspök⁴²⁵ végrendeletében egyetlen szó sem esik könyvekről. Hatalmas pénzüsszegekről is tudunk azonban, amelyekről hiába keresünk említést a testamentumban. Rendkívül értékes számadások szólnak a főpásztor temetésére, a gyászmisékre (és persze sok egyéb dologra) fordított költségekről, összesen mintegy kétezer-nyolcszáz forintról a püspök halálát követő hetekből-hónapokból. A pénz elköltéséért, úgy tűnik, Jalsith János örkanonok (a végrendelet egyik végrehajtója) felelt.⁴²⁶ További összegekről is hallunk. 1503 márciusában állít ki nyugtát Csázmán Szegedi Lukács püspök részére egy királyi *aulicus* összesen kétezer-négyszázhetvenkilenc forintról, melyet az uralkodó parancsára vett fel két, egy négyszázhetvenkilenc és egy kétezer forintos részletben s melyet Túz püspök hagyott a saját lelkiüdvéért celebrálandó örökmisékre. Szegedi azzal a kikötéssel adta át a pénzt, hogy azt Jajca várára fogják költeni.⁴²⁷ Valamelyik év februárjában a király állított ki saját kezűleg aláírt nyugtát Budán kétezer forintról, melyet a Túz által örökmisékre hagyott pénzből vett fel kölcsönként Szegedi püspöktől és a zágrábi káptalantól, ígérve, hogy a Szent Mihály napjáig (május 8. vagy szeptember 29.) megérkező velencei

meggyült a baja Szegedinek, őt a püspök háromszáz arany elsikkasztásával vádolta meg, ahogyan az Brodarics egy 1505. évi leveléből kitűnik. *Kujáni*, Brodarics 20. p.

⁴²⁴ *F. Romhányi*, Pálos gazdálkodás 337-338. p. Vitae fratrum 168., 233. p.

⁴²⁵ *Hoffmann*, Régi magyar bibliofilek 119-121., 260. p.

⁴²⁶ DF 256922.

⁴²⁷ *Monumenta Zagrabiae* 3. köt. 19-20. p.

hadisegélyből visszafizeti. Ezt az oklevelet Tkalčić nem saját átírásában adta ki, hanem egy másik horvát történész által készített regesztát közöl.⁴²⁸ Datálása bajos, a kiadás 1502-es évszámot ad meg, azonban ebben az esztendőben februárban Ulászló nem Budán, hanem Csehországban tartózkodott.⁴²⁹

A végrendeletben hagyományozott pénzösszegeket tekintve (a szétosztott tárgyak értékét nem ismerjük) azt látjuk, hogy a legnagyobb része az uralkodónak jutott. Még akkor is igaz ez, ha tudjuk, hogy a messze legnagyobb summa a végváraakra szánt harminckétezer forint. Ezt a pénzt főurak őrizték, de a végvárok fenntartása a király kötelessége volt, így végső soron neki jelentett nagy segítséget a püspök adománya. A „zágrábi egyház” jóval kevesebbel volt kénytelen beérni, a püspök családjának tagjai (beleértve gyámleányát és gyámfiát is) pedig szinte alig kaptak valamit, ha a teljes szétosztott összeget tekintjük. (Persze az egyházat gazdagította az örökmisékre a testamentumon kívül szánt pénz is.) A végrendelet jól érzékelteti tehát azt, hogy milyen nagy hatalma volt a királynak az egyház felett.

⁴²⁸ Monumenta Zagrabiae 3. köt. 16-17. p.

⁴²⁹ Kronológia 327. p. *Wenzel*, Sanuto II. 10. p.: még március 26-án sincs a király Magyarországon.

Függelék az I. fejezethez⁴³⁰

1.

1459.

Számadás minden valószínűség szerint Rozgonyi Sebestyén pénzkiadásairól

Jelzete: DL 26363.⁴³¹ A regisztrumot ma is összefűzött papírlapokra írták. A füzet mérete csukott állapotban: hosszúsága körülbelül 30 cm, legnagyobb szélessége mintegy 12,7 cm. Hosszabbik oldalán (nagyjából) megfelelően összehajtható. Terjedelme fol. 1. r. - 12. v., nincs mindegyik oldalon középkori írás. A fol. 11. r. fényképén látszólag ezen oldal alsó részén olvasható írás valójában nem itt, hanem a fol. 12. rectón található, mivel a fol. 11. alsó része hiányzik.

[Fol. 1. v.] *Anno Domini 1459, feria tertia* Strigonii ad Ladislaum Canizay oramus⁴³² recedendo.⁴³³

⁴³⁰ Az itt közzétett források egyes szavaihoz, kifejezéseihez lábjegyzetben csatolt olvasási változatok mind jó és elfogadható variációk, mindegyikük esetében megadtam, hogy ugyanakkora vagy kisebb valószínűséggel állhat-e a főszövegben szereplő változat helyett. A számadásokban ahol a szavak sajátos írásmódja értelemszerűen eltér a mai szokásos, szótári formától, ott ez utóbbi áll, az eredetiben szereplő szóváltozat lábjegyzetben olvasható. A mai helyesírás által igényelt központosítást alkalmaztam, adott esetben az itt előfordulótól eltérő központosítás is elképzelhető. Ami a kis- és nagybetűket illeti, a modern helyesírást követtem, általában nem igazodtam az eredetihez. Ahol a szóvégi *y* két *i* helyett áll az eredetiben, ott két *i*-t írtam. Ahol a *w* betű *v* és *u* helyett áll az eredetiben, ott *vu*-t írtam. Az *y*-ok feletti pontok, amennyiben előfordulnak, nincsenek jelölve. Az eredeti szövegekben szinte kizárólag csak római számok találhatóak, ezeket a könnyezés kedvéért – egy kivételével az 1524. évi forrásban (2. r., utolsó tétel) – arab számmal helyettesítettem. Az eredeti szövegekben az évszámok és rajtuk kívül az 1516. évi lajstromban néhány szám (főleg napjelölő sorszámnev) van arab számjeggyel írva, ez utóbbiakat külön jeleztem. A lehúzott betűket, önmagukban álló, értelmetlen szótagokat, betűkapcsolatokat legtöbbször nem közöltem.

⁴³¹ Téves évszámot találunk itt: Adatbázis.

⁴³² Esetleg: *ovamus*, bár ez kevésbé valószínű. Utána egy függőleges, felül kissé jobbra dülő vonal található (olyan, mint egy / vonal), mely elválasztja e szót a következőtől.

⁴³³ Esetleg, kisebb valószínűséggel: *secedendo* vagy *decedendo*.

Item 50 d hospiti dedi.

Item 15 d pro vitro dedi.

Feria tertia Bude ad prandium sequitur:

Item 40 d carnes comparavi.

Item 9 d ova comparavi.

Item 13 d casium comparavi.

Item 8 d butirum comparavi.

Item 1 d petrozelinum comparavi.

Item 8 d acetum comparavi.

Item 40 d panes.

Item 32 d pisces.

Item vinum ad prandium:

Item 16 d unam pintam vini domino.

Item 16 d unam pintam vini communitati ad mensam.

Item 16⁴³⁴ d ad mensam unam pintam vini.

Item 12 d unam pintam vini ministratoribus ad mensam.

Item 24 d tres medias vini agazonibus.

Item 16 d mihi et coco Iamossa⁴³⁵ unam pintam vini.

Ad prandium summullam pecuniarum 200 et quinquaginta 2 d faciunt.⁴³⁶

Item **feria tertia** ad cenam Bude:

Item 40 d carnes comparavi.

Item 10 d casium comparavi.

Item 6 d butirum ad perfusionem.

Item 40 d panes.

Item vinum ad cenam:

Item 12 d unam pintam vini.

Item 18 d tres medias vini vectori et agazonibus.

Item 24 d domino vinum aportavi tunc, quum egregius Ladislaus Paxy ad dominum⁴³⁷ advenerat.

⁴³⁴ A szám mellett (talán lehúzás eredményeként) folt van, ami eltakarhat egy egyes számjegyet (ha ezt az egyest hozzáadjuk a végösszeghez, meglesz a számadó által kiszámított 252 dénár), de az is lehet, hogy kettes, esetleg ötös számjegy állt ott (persze nem biztos, hogy számjegyet takar a folt).

⁴³⁵ Esetleg, kisebb valószínűséggel: *Iamassa* vagy *Iamwssa*.

⁴³⁶ A helyes végeredmény (a végösszeg fölötti tizennégy tétel összege) 251 dénár.

Item 8 d ad bonam noctem unam mediam vini domino.

Ad cenam summam pecuniarum faciunt 100 et 58 d.⁴³⁸

Item *feria quarta* Bude ad prandium:⁴³⁹

Item 40 d ligna comparavi cum uno plaustro.

Item 40 d carnes ad prandium.

Item 24 d panes.

Item 12 d casium ad perfusionem.

Item 6 butirum.

[Fol. 2. r.] Item 12 d wnam pintam vini ad prandium.

Item 6 d coco, videlicet Iamwssa, unam mediam vini.

Item 6 d iteratam ante prandium unam mediam vini.

Item 4 d ova comparavi.

Item 24 d vectori et agazonibus vinum dedi.

Item 6 d unam pintam vini coco et mihi soli.

Summam pecuniarum 100 et octoaginta⁴⁴⁰ d faciunt.

Item *feria quarta* ad cenam Bude:

Item 18 d carnes comparavi.

Item 8 d casium.

Item 4 d butirum.

Item 32 d panes.

Item 36 d vinum ad cenam tote communitati, tam vectori, quam agazonibus.

Item 12 d mihi et coco vinum ad cenam.

Item 6 d facta cena domino vinum.

Summa 100 et 16 d⁴⁴¹ perveni.⁴⁴²

Ad prandium *feria quinta* Bude:

Item 36 d vinum de Pesth aportavi.

Item 18 d panes.

Item 8 d casium comparavi.

⁴³⁷ Esetleg, kisebb valószínűséggel: *domum*.

⁴³⁸ A végeredmény (a fölötte levő nyolc tétel összege) helyes.

⁴³⁹ *Ad prandium*: bekeretezve.

⁴⁴⁰ A végeredmény (a fölötte levő tizenegy tétel összege) helyes.

⁴⁴¹ A végeredmény (a fölötte levő hét tétel összege) helyes.

⁴⁴² Ugyanolyan valószínűséggel *pervenit* is olvasható itt.

Tunc, quum egregius Johannes Labathlani cum domino pranssus fuerat et quum ad Strigonium intendebant.

Item 6 d butirum.

Item 20 d carnes agnelli.

Item 8 d ova⁴⁴³ ad preparandum ferculum.

Item 1 d ova domino ante prandium ad prelibacionem.

Item 4 d salatam.

Item 4 d oleum ad hec.

Item 32 d duas pintas vini.

Item 16 d panes.

Item 5 d semellas.

Summullam pecuniarum 150 et 8 d⁴⁴⁴ faciunt.

Item *feria sexta* Bude, dum de Strigonyo cum domino Ladislao Canizay advenistis.

Item⁴⁴⁵ 12 d vinum aportavi dominis.

Item *sabbato* Bude.

Item 12 d capellano pro comestione et potu dedi.

Item 12 d vinum coco Ianwsa⁴⁴⁶ et mihi.

Item 24⁴⁴⁷ d vinum agazonibus.

Item 8 d unam mediam vini mihi soly pro dispensando.⁴⁴⁸

Item 12 d eisdem agazonibus panes comparavi.

[Fol. 2. v.] Item 20 d tam ad prandium, quam ad cenam eisdem agazonibus dedi et vectori.

Item quum cum domino Ladislao in hospicium descendistis, tunc 16 d unam pintam vini aportavi.

Summullam expenssarum 100 et 16⁴⁴⁹ d faciunt.

Item dum et quum vestra magnificencia⁴⁵⁰ [vel]⁴⁵¹ post cum aliis duobus egregiis, videlicet Johanne Labathlany et Ladislao Paxy, ascenderatis in Strigonium pro

⁴⁴³ Ugyanolyan valószínűséggel *ovo* is olvasható itt.

⁴⁴⁴ A végeredmény (a fölötte levő tizenkét tétel összege) helyes.

⁴⁴⁵ Utána hármás szám lehúzva.

⁴⁴⁶ Ugyanolyan valószínűséggel *Iamosa* is olvasható itt.

⁴⁴⁷ A 4-es szám egy lehúzott hatos fölé van írva.

⁴⁴⁸ Ugyanolyan valószínűséggel *dispensacione* is olvasható itt.

⁴⁴⁹ A végeredmény (a fölötte levő nyolc tétel összege) helyes.

magnifico Ladislao Caniza, tunc *feria quinta* et⁴⁵² ad cenam et *sexta* ad prandium cum 2 fl perveni.

Item ibidem, videlicet Strigonii, papulum equis, 3½ quartalia,⁴⁵³ faciunt centum et 12 d, comparavi.

Item *sabbato* cum domino Ladislao Caniza descendistis in hospicium de sero, tunc 16 d unam pintam vini item.

Item post recessum ipsius domini Ladislai 12 d vinum domino aportavi.

Item⁴⁵⁴ 4 d domino ad bonam noctem unum⁴⁵⁵ quartale.

Item 4 d post cenam mihi soli, dispensatori vinum.

Faciunt⁴⁵⁶ 48⁴⁵⁷ d.⁴⁵⁸

Item *die dominico ante festum beati Georgii martyris*.⁴⁵⁹

Ad capellam spiritus⁴⁶⁰ domini 4 d elemosinam dedi.

Item ad prandium *eodem die dominico*:

Item 50 d carnes emi.

Item 6 d casium.⁴⁶¹

Item 4 d butirum.

Item 28 d panes.

Item 16 d agazonibus unam pintam vini dedi.

Item 16 d parvulis ad mensam unam pintam vini.

Item 3 d Nicolao et Stephano Parvo ad prandium tarde super ovo eis dedi.

Item 8 d eisdem ad vinum.

⁴⁵⁰ A *vestra magnificencia* (illetve alakváltozatai) helyes olvasatát (itt és a továbbiakban is) Érszegi Gézának köszönöm.

⁴⁵¹ Általam beszúrt értelmi kiegészítés a *vel*.

⁴⁵² Utána lehúzva: *sexta*.

⁴⁵³ Az eredetiben *quartale* található.

⁴⁵⁴ Utána lehúzott ötös szám.

⁴⁵⁵ Az eredetiben *unam* található, utána lehúzva: *mediam, mediam* fölé írva: *quartale* (az *unam*-ot viszont nem javította át *unum-ra*).

⁴⁵⁶ Utána egy másik számra vagy betűre vastag vonallal ráírt tízes számjegy lehúzva.

⁴⁵⁷ A végeredmény (a felette levő öt tétel összege) helyes.

⁴⁵⁸ Ez a sor be van keretezve.

⁴⁵⁹ Április 22.

⁴⁶⁰ E szó helyes olvasatát Érszegi Gézának köszönöm.

⁴⁶¹ Utána szóköznél nagyobb távolságra lehúzva: *Item*.

Item quatuor personis, videlicet Petro provisor⁴⁶² curie de Senthavia⁴⁶³ et castellano 20 d vinum ad prandium eis dedi.

Item 8 d vinum coco.

Item 8 d mihi et sartori.

Item 4 d Ianusa ab ante⁴⁶⁴ prandium.

Summam 100 et 75 d⁴⁶⁵ faciunt.

In anno Domini 1459, ante festum Georgii martyris in die dominico⁴⁶⁶ 60 d babata equis perveniunt.⁴⁶⁷

[Fol. 3. r.] Item Bude ***feria tertia***. Item ***feria tertia*** de⁴⁶⁸ sero 1 fl.

Item 1 fl pabulum comparavi, pabulum equis comparavi.

Item ***feria quinta*** 1 fl pabulum comparavi equis.

Item ***sabbato*** Bude 1 fl pabulum comparavi.

Item ***feria secunda beati Adalberti***⁴⁶⁹ 1 fl avenam sew pabulum.

Item ***feria tertia*** Bude fenum equis:

Item 10 d fenum.

Item 8 d sectum fenum equis, qui currum ducunt.

Item 3 d fenum Stephano Parvo et mihi.

Item 8 d fenum ad noctem.

Item 12 d, dum⁴⁷⁰ fenum ad noctem.

Item 3 d Stephano et mihi fenum equis ad noctem.

Item ***feria quarta*** Bude super fenum:

Item 64 d fenum equis comparavi cum una nave.

Item ***feria sexta***, dum de Strigonio cum domino Ladislao Budam pervenimus, centum et quinquaginta d fenum equis comparavi.⁴⁷¹

⁴⁶² Az utána levő sorban lehúzva: *Summam 100 et 35 d faciunt*. (ez az eredmény – a fölötté levő kilenc tétel összege – helyes).

⁴⁶³ Azaz Semppte.

⁴⁶⁴ Az eredetiben *ad ante* áll.

⁴⁶⁵ A végeredmény (a felette levő tizenhárom tétel összege) helyes.

⁴⁶⁶ Április 22.

⁴⁶⁷ Lap alján, fejjel lefelé fordítva, két sorba írva ez az egy tétel.

⁴⁶⁸ A *de* alá be van írva: *ad*; mindkettő (*de* és *ad*) annyira apró betűvel van írva, hogy kis híján elférnek egy sorban a *sero* mellett.

⁴⁶⁹ Április 23.

⁴⁷⁰ Ugyanolyan valószínűséggel *domini* is olvasható itt.

Item *feria tertia, in festo beati Georgii*⁴⁷² fenum equis 28 d comparavi, item *eodem die* stramina 10 d comparavi.

Item 20 d pro duobus pro babatis solvi.

Item 4 d pro clavulis ad emendanda babata.

Item 20 d super galeam.

Item 28 d Nicolao ad calceos dedi.

Item 60 d super babata dedi.

Item 32 d mihi soli calceos comparavi.

100 et 44⁴⁷³ d faciunt super babata et calceos.

Item *feria tertia, in festo beati Georgii martyris*⁴⁷⁴ 40 d ad noctem fenum equis comparavi.

Item quod Budam intramus, fenum equis, 1 fl unus fl 30 septem d summam faciunt.

[Fol. 3. v.] Item *eodem die dominico* ad cenam:

Item 50 d carnes comparavi.

Item 32 d panes.

Item vinum ad cenam, 28⁴⁷⁵ d pervenit.⁴⁷⁶

Item 16 d unam pintam vini agazonibus ad cenam dedi.

Item 8 d coco unam mediam vini dedi.

Item 4 d vinum mihi soli ad cenam.

Item Mathias castellanus et Petrus iudex de Genges et Petrus provisor curie de Senthe⁴⁷⁷ in hospicium vestre magnificencie advenerunt, ipsis 16 d unam pintam vini dedi.

⁴⁷¹ Utána kilenc, a számadásból kiiktatott sor, az itt aláhúzottak az eredetiben le vannak húzva:

Item quatuor personis, videlicet capellanis et Ladislao dedi et Petro provisor curie et aliis iobagionibus 20 (esetleg, kisebb valószínűséggel: 21) d vinum ad prandium eisdem dedi.

Item 8 d Ianussa unam mediam vini dedi.

Item 7 (esetleg, kisebb valószínűséggel: 8) d dispensatori et sartori unam mediam vini.

Item 3 d ante prandium unum quartale vini dedi coco dedi.

Summam pecuniarum superius (?) faciunt (?) d faciunt.

⁴⁷² Április 24.

⁴⁷³ Elírás: ha a fölötte levő öt kiadási tételt összeadjuk, 164-et kapunk: az ötvenes számjegy elé van írva a tízes, nem utána.

⁴⁷⁴ Április 24.

⁴⁷⁵ Három tízes számjegyből az utolsó lehúzva, fölé írva a nyolcas.

⁴⁷⁶ Ugyanolyan valószínűséggel *perveniant* is olvasható itt.

⁴⁷⁷ *Genges*: Gyöngyös; *Senthe*: Sempte.

Item parvuli duo, videlicet Ianko Lypptay et alius ad cenam non pervenerunt, ipsis vinum 4 d dedi.

Item 16 d *die dominico* domino ad bonam noctem unam pintam dedi vini.

Item *die dominico* de sero, quum dominus Ladislaus advenit, 24 d vini aportavi. Item cum tempore non pervenit, 15⁴⁷⁸ d unam pintam vini aportavi.⁴⁷⁹

Item.

Summullam expenssarum 200 et decem⁴⁸⁰ d faciunt, tantum ad cenam pervenit.⁴⁸¹

Item *feria secunda, festum beati Adalberti martyris*⁴⁸² Bude.

Item 50 d carnes.

Item 54 d panes.

Item 24 d vinum ad mensam.

Item 16 d vinum agazonibus ad prandium.

Item 12 d mihi et coco vinum ad prandium.

Item⁴⁸³ 6 d Nicolao aprodioni,⁴⁸⁴ cum vestra magnificencia in castro remanserat.

Item 12 d vinum Michaeli⁴⁸⁵ et Petro provisorii curie et Benedicto et alii Petro et ad prandium eis dedi.

Summam expensarum ad prandium *dominico*⁴⁸⁶ 174⁴⁸⁷ d faciunt.

⁴⁷⁸ Az első, tízes számjegy után (esetleg lehúzás eredményeként) folt, az ötös (?) után egy vékony vonallal áthúzott egyes; nem biztos, hogy 15-öst kell itt olvasni. (Esetleg, kisebb valószínűséggel 16-ost vagy 12-est.)

⁴⁷⁹ Utána két lehúzott sor: *Summam expenssarum die dominico ad cenam 100 et 79 d faciunt*. Ez a végeredmény (a fölötte levő tizenegy tétel összege) nem helyes.

⁴⁸⁰ Ha az utolsó tételben 15-tel számolunk, a végeredmény (a fölötte levő tizenegy kiadási tétel összege) nem 210, hanem 213. Lehetséges, hogy nem 15-tel, hanem 12-vel kell számolni, ebben az esetben a végeredmény 210 lenne.

⁴⁸¹ Ugyanolyan valószínűséggel *perveniunt* is olvasható itt.

⁴⁸² Április 23.

⁴⁸³ Utána egy tízes számjegy lehúzva.

⁴⁸⁴ Ugyanolyan valószínűséggel itt *aprodiano* is olvasható, rövidített szó ez, csakúgy, mint a Miklós név. Esetleg, kisebb valószínűséggel így is lehet olvasni ezt a sort: *Item 6 d Nicolaus optabat...*

⁴⁸⁵ Itt ezt a nevet rövidítésből oldottam fel, ezért van más előfordulásaitól eltérően latinosan írva: ugyanis még kétszer felbukkan magyaros formában, de latin raggal (*Michali*: 5. r., 6. r.), továbbá egyszer rövidítve, mely alakot szintén latinosan (*Michaeli*: 9. r.) oldottam fel.

⁴⁸⁶ Minden valószínűség szerint téves napjelölés, hiszen a kiadási tételek fölötti dátum április 23., hétfő, s az április 22-én, vasárnap a prandiumra fordított összegekről fentebb (2. v.) már olvasható kimutatás.

⁴⁸⁷ Előtte egy százás számjegy lehúzva. Ez a végeredmény (a fölötte levő hét tétel összege) helyes.

[Fol. 4. r.] Item quod Budam intramus, 12 d candellas comparavi.

Die dominico, in festo⁴⁸⁸ beati Adalberti martyris⁴⁸⁹ ad cenam Bude:

Item 50 d carnes comparavi.

Item 16 d caules.

Item 16 d lardones ad hec.

Item 16 d panes comparavi.

Item 40 d vinum ad cenam pervenit.

Item 18 d vinum agazonibus dedi ad cenam.

Item 8 d unam mediam vini Petro provisorii curie et iudici de Genges et alteri iudici de curia tempore medio,⁴⁹⁰ videlicet inter prandium et cenam, eis dedi.

Item 16 d unam pintam vini domino, dum de castro descendit de sero.

Item 8 d vini de sero domino unam mediam aportavi.

Item 8 d ad bonam noctem unam mediam vini aportavi.

Summam expensarum 100 et 58⁴⁹¹ d faciunt.

Item **feria tertia, in festo beati Georgii martyris⁴⁹²** in Buda ad prandium:

Item 32 d vivos pisces, vulgariter menchal.

Item 18 d alios pisces, vulgariter caras, istos ad castrum deportavi domino meo.

Item 50 d carnes comparavi ad prandium.

Item 18 d panes.

Item 16 d agazonibus, vectory.

Item 40.⁴⁹³

Item 30 d vinum ad mensam communitati.

Item coco et mihi 12 d vinum dedi.

Item 6 d unum quartale vini, quia tardaverat prandium propter somniculum domini.

Summam expensarum 182⁴⁹⁴ d faciunt.

⁴⁸⁸ A *festum* szóból az *-um* – alig észrevehetően – le van húzva, a végződés fölé van írva az *o* betű, így lehet itt *festó*-t olvasni.

⁴⁸⁹ Hibás keltezés. Szent Adalbert ünnepe (április 23.) nem vasárnapra, hanem hétfőre esett.

⁴⁹⁰ Ugyanolyan valószínűséggel *medii* is olvasható itt.

⁴⁹¹ A helyes végeredmény (a felette levő tíz tétel összege): 196 d.

⁴⁹² Április 24.

⁴⁹³ A négy tízesből a harmadik lehúzva, fölé van írva egy másik tízes.

⁴⁹⁴ A végeredmény (a fölötte levő nyolc tétel összege) helyes, a kiadások összesítésénél nem kell figyelembe venni a 40 dénáros tételt, ami mellett nem szerepel, mire költöttek.

[Fol. 4. v.] Item *feria tertia* ad cenam,⁴⁹⁵ *in festo beati Georgii*.⁴⁹⁶

Item 20 d carnes bovinas comparavi.

Item 18 d caules.

Item 32 d lardones emi.

Item 40 d panes ad cenam.

Item 18 d vinum ad cenam.

Item 12 d unam pintam vini agazonibus.

Item coco et mihi et famule⁴⁹⁷ e spacyo et sartory 12 d unam pintam vini.

Item 5 d candelas⁴⁹⁸ *feria tertia beati Georgii*.⁴⁹⁹

Item 12 d domino de sero unam pintam vini.

Item 6 d vinum tempore medyo,⁵⁰⁰ videlicet inter prandium et cenam, coco et mihi dedi.

Summam pecuniarum 175⁵⁰¹ d faciunt.

Ipsa per totum sumnulla.

Item *feria quarta* 60 d fenum equis comparavi.

Item Bude hospiti pro lignis 40 d, ligna solvi, primum eciam 40 d ligna comparavi, per totum faciunt octoaginta d, quod Bude sumus.

Item *feria quarta, in festo beati Marcy*⁵⁰² ad prandium:

Item 50 d carnes⁵⁰³ comparavi.

Item 8 d casium comparavi.

Item 7 d butirum.

Item 40 d panes.

Item 12 d unam pintam vini agazonibus.

Item 24 d duas pintas communitati ad mensam.

Item 18 d vinum Petro provisorii curie et servo, sartori, michi et coco ad prandium.

Summam 154⁵⁰⁴ d faciunt.

⁴⁹⁵ *Ad cenam*: a sor fölé írt utólagos betoldás.

⁴⁹⁶ Április 24.

⁴⁹⁷ Az eredetiben *famula* áll, alanyesetben dativus helyett.

⁴⁹⁸ A *-las* szótag a sor vonala, egy nagy folt fölé van írva.

⁴⁹⁹ Április 24.

⁵⁰⁰ Ugyanolyan valószínűséggel *medii* is olvasható itt.

⁵⁰¹ A végeredmény (a fölötte levő tíz tétel összege) helyes.

⁵⁰² Április 25.

⁵⁰³ Ez a szó a sor alá, pontosabban egy halvány vonallal áthúzott *panes* szó alá van írva.

⁵⁰⁴ A helyes végeredmény (a fölötte levő hét tétel összege) 159 d.

[Fol. 5. r.] Item *feria tertia* parvulo, videlicet Laczkoni, 25 d super telam dedi.
Item *feria tertia* ego solum 32 d calceos⁵⁰⁵ subsoleare⁵⁰⁶ misi.
Item 5 d candelas *feria quarta* comparavi.
Item tam fenum, quam calceos⁵⁰⁷ et telam, *a feria tertia*⁵⁰⁸ 100 et 2 d exposui.
Item item *feria quarta, in festo beati Adalberti*⁵⁰⁹ fenum Bude 92 d faciunt.⁵¹⁰
Item *feria quarta, in festo beati Adalberti*⁵¹¹ Bude ad cenam:
Item 50 d carnes.
Item 12 d casium.
Item 7 d butirum.
Item 20 d panes.
Item 12 d unam pintam vini agazonibus.
Item 24 d duas pintas vini communitati ad mensam.
Item 12, 6⁵¹² d tres medye vini mihi soli et sartori et nunccio⁵¹³ capitanei et provisorii curie Sentawie.⁵¹⁴
Item 28 d vinum, duas pintas vini⁵¹⁵ ad bonam noctem domino aportari feci.
Item 6 d domino Michali⁵¹⁶ notario proprio unam mediam vini ad cenam.
Summam 197⁵¹⁷ d faciunt.

⁵⁰⁵ Az eredetiben *caceos* áll.

⁵⁰⁶ Az eredetiben *subsoliare* áll. Esetleg, kisebb valószínűséggel értelmezhetjük ezt a rövidített formában írt szót *subsoliacioné*-nek is (*subsoleacione* helyett).

⁵⁰⁷ Az eredetiben *caceos* áll.

⁵⁰⁸ Vagy, kisebb valószínűséggel: *ante feriam terciam*.

⁵⁰⁹ Szent Adalbert püspök, vértanú ünnepe, április 23. hétfőre esett, nem szerdára. Szerda Szent Márk evangélista ünnepe, április 25. Valószínűleg a napjelölő szent neve rossz, a szerdát elfogadhatjuk, mert ez a nap következik időrend szerint.

⁵¹⁰ Alatta: *Tria quartalia pabuli comparavi. Item tam Strigonii, quam hic 200 et 4 d.*

Az itt aláhúzott szavak az eredetiben le vannak húzva.

⁵¹¹ Valószínűleg április 25., a fentebb említett ok miatt.

⁵¹² Szóköz nélkül van egymás mellé írva a 12-es és a 6-os szám, így: XIIVI. Valószínű, hogy a kettő összegével, 18-cal kell számolnunk.

⁵¹³ Rövidített szó, esetleg, kisebb valószínűséggel így is olvashatjuk: *vicario* vagy *merccen(n)ario*.

⁵¹⁴ Ezen tétel és az alatta levő között lehúzva ez áll: *Item 12 d.*

⁵¹⁵ Utána lehúzva: *dedi*.

⁵¹⁶ Magyar névalak latin raggal.

⁵¹⁷ A helyes végeredmény (a fölötte levő kilenc tétel összege) 177 dénár, ha a lefelé haladva hetedik tételben 18-cal számolunk.

Feria quarta Bude, **beati Adalberti martyris**⁵¹⁸ unum fl et quinquaginta d, perveni et uno d.

[Fol. 5. v.] Item **feria quinta** ad prandium⁵¹⁹ **post festum beati Alberti:**⁵²⁰

Item 50 d carnes comparavi.

Item 12 d casium.

Item 8 d butirum.

Item 40 d panes.

Item 6 d ova.

Item 24 d duas pintas vini communitati.

Item 16 d unam pintam vini domino ad prandium.

Item 12 d unam pintam agazonibus.

Item 18 d tres medie vini nobis, ceterum Petro provisorii curie et coco.⁵²¹

Item 18 d tres medias vini ministratoribus ad mensam.

Item 4⁵²² d sal.

Item 16 d acetum ad carnes leporinas et ad salatam.

Item⁵²³ 4 d salatam comparavi.

Item 4⁵²⁴ d oleum comparavi.

Item 12 d unam pintam vini ad carnes leporinas.

Summa 200 et quadraginta 2⁵²⁵ d.

Item **feria quinta post festum Alberti**⁵²⁶ ad cenam:

Item 50 d carnes.

Item 8 d casium.

⁵¹⁸ Valószínűleg április 25., a fentebb említett ok miatt. Az Adalbert névből az *Ad* külön van írva.

⁵¹⁹ E szó után, annak vonalától kissé lejjebb: *r* és *b* betű, fölöttük vonás.

⁵²⁰ Április 26.

⁵²¹ Az ezen tétel alatti tételt nem tekinthetjük a számadás részének:

Item d unam pintam vini ministratoribus. [Item után egy tíznél nagyobb szám lehúzva, a lehúzott szám fölé írt másik tíznél nagyobb szám (18 vagy 19, mindenesetre a 15 jól kivehető) szintén le van húzva, *d unam pintam* halványan két vonallal lehúzva.]

⁵²² Esetleg, kisebb valószínűséggel: 3.

⁵²³ Utána lehúzva egy 2-es vagy 3-as szám, a 4-es ezen lehúzott szám fölé van írva.

⁵²⁴ Esetleg, kisebb valószínűséggel: 3.

⁵²⁵ A tényleges végeredmény (a fölötté levő tizenöt figyelembe vehető tétel összege) 244 dénár, ha a lefelé haladva tizenegyedik és tizenegyedik (figyelembe vehető) tételben 4 dénárral számolunk.

⁵²⁶ Április 26.

Item 6 d butirum.

Item 32 d panes.

Item 18 d tres medias vini ad mensam parvulis ad cenam.

[Fol. 6. r.] Item 12 d unam pintam vini capellano et sartori et Ladislao nuncio de Transsilvania, ad cenam eis dedi.

Item 18 d tres medias vini nobis, videlicet coco et Petro provisorii curie de Senthavia, ad cenam eis dedi.

Item 16 d unam pintam vini ad bonam noctem domino aportavi.

Item 8 d unam mediam vini communitati, circumstantes⁵²⁷ domini.

Item *feria quinta, eodem die* candelas 6 d comparavi.

Item *feria quinta, eodem festo* Michali notario 8 d ad potum dedi.

Item ego per me balneum intravi, 8 d exposui.

Item *feria quinta post festum Alberti*⁵²⁸ dum dominus balneum intraverat, tunc balneatori 32 per Nicolaum⁵²⁹ destinavi.

Item *eodem die* monachys elemosinam 9⁵³⁰ d dedi.

Item *feria quinta post festum Alberti martyris*,⁵³¹ post [vel]⁵³² cum domino Petro provisorii curie 6 d unam mediam vini comparavi.

Item *eodem die*, quia cena tardaverat, 3⁵³³ d unum quartale vini dedi.

Item *eodem die* unum⁵³⁴ piscem, forte⁵³⁵ vizat, icram⁵³⁶ 2 d ab ante dederam ibidem dominis.

Item *feria quinta post festum beati Alberti*⁵³⁷ 53½ d fenum equis comparavi.

⁵²⁷ Elé kell értenünk: *videlicet*.

⁵²⁸ Április 26.

⁵²⁹ Ugyanolyan valószínűséggel *pro Nicolao* is olvasható itt.

⁵³⁰ Esetleg, kisebb valószínűséggel: 8.

⁵³¹ Április 26.

⁵³² Általam értelmi kiegészítésként beszúrt szó. Esetleg, kisebb valószínűséggel, ez kimaradhat (ebben az esetben másképp kell e sort értelmezni).

⁵³³ Előtte lehúzza: *6 d*, ez utóbbi után szintén valami lehúzás.

⁵³⁴ Ugyanolyan valószínűséggel *uni* is olvasható itt.

⁵³⁵ Ugyanolyan valószínűséggel *sorte* is olvasható itt. E szó után lehúzza: *s* vagy *f*, ami után közvetlenül még valami *le* van húzva, feltételezhetően a következő szó első szótagja (a *vizat* szó csak a *z* betűtől látszik tisztán).

⁵³⁶ Ez a két szó: *vizat* és *icram* (az *ikra* szó latin raggal) egybe van írva.

⁵³⁷ Április 26.

Summam super cenam 191⁵³⁸ d faciunt.

[Fol. 6. v.] Item *feria sexta post festum Adalberti*⁵³⁹ Bude ad prandium, dominus personaliter⁵⁴⁰ comedit:

Item 70 d pisces comparavi.

Item 28 d alios pisces comparavi.

Item 2 d porcum.

Item 4 d salatam.

Item 12 d oleum tam ad porcum, quam ad salatam.

Item 1 absincium⁵⁴¹ vel cepe per vinum ad salatam.

Item 9 d semellas comparavi.

Item 3 d crustulas, videlicet parvas tortwlas.

Item 4 d cepas magnas.

Item 4 d mel ad fercula.

Item 28 d salsum piscem, videlicet carponem.

Item 28 d intestina usonis.

Item 12 d acetum ad fercula.

Item 6 d unam mediam vini ad fercula.

Item 7⁵⁴² d sal.

Item 30 d panes.

Item 18 d [- - -]⁵⁴³ medias vini domino ad mensam.

Item 12 d unam pintam vini parvulis ad mensam.

Item 3 d unum quartale vini de servo⁵⁴⁴ vicewajde.⁵⁴⁵

Item 12 d unam pintam coco Benedicto Horzazegy et michi soli ad mensam.

Item 12 d agazonibus unam pintam.

⁵³⁸ Nem lehet tudni, hogyan, mely tételek összeadásával kapta ezt a végeredményt a számadás készítője. A 91-es számban az 50-es számjegy vékonyan át van húzva, lehet, hogy csak 141 áll itt, mindenesetre azt sem tudhatjuk, ehhez az eredményhez hogyan jutott.

⁵³⁹ Április 27.

⁵⁴⁰ Ez azt jelentheti, hogy egyedül, társaság nélkül ebédelt, lásd a kiadások összegzését.

⁵⁴¹ Az eredetiben *asbincium* található.

⁵⁴² Egy tízes számjegy van átírva ötössé.

⁵⁴³ Nem lehet megállapítani, mely szó (számnév) állhatott itt, mivel a lap kiszakadt.

⁵⁴⁴ Esetleg, kisebb valószínűséggel *deservo* is lehetne, de az alvajdák ekkoriban nem voltak Budán. Ld. a bevezetést!

⁵⁴⁵ Ugyanakkora valószínűséggel *vicewaivode* is olvasható itt.

Item⁵⁴⁶ 12 d vinum facto prandyo soli domino.⁵⁴⁷

Summam pecuniarum ad prandium *sexta feria feria*, quum dominus solus decomedit, 1 fl et 22⁵⁴⁸ d faciunt.

Item medium fl dominus iussit dare, vinum tam homini pro eliberandis litteris et hoc *feria sexta post festum beati Adalberti*.⁵⁴⁹

[Fol. 7. v.] *Anno Domini 1459*. Item registrum super pabulum *die dominico*, videlicet *ante festum beatorum apostolorum Philipy et Iacobi*.⁵⁵⁰

Item 1 fl *feria sexta* Bude avenam equis comparavi.

Item *feria secunda ante festum beatorum Philippi et Iacobi*⁵⁵¹ *apostolorum*⁵⁵² ad balneum domino, balneatori 100 d dedi.

[Fol. 8. r.] Item registrum: ad coquinam Bude⁵⁵³ *post [vel]*⁵⁵⁴ *ante festum beatorum apostolorum Philipi et Iacobi sabato*⁵⁵⁵ ad prandium:

Item 40 d pisces comparavi.

Item 16 d casium.

Item 8 d butirum.

Item 80 d panes tam ad prandium, quam ad cenam.

Item 8 d acetum ad pisces.

Item agazonibus unam pintam vini dedi, facit⁵⁵⁶ 12 d.

Item 24 d duas pintas vini ad mensam communitati.

Item 9 d tria⁵⁵⁷ quartalia vini Benedicto Horsa⁵⁵⁸ et coco et mihi dedi.

⁵⁴⁶ Utána lehúzott betű, ami után egy tízes szám áll lehúzva.

⁵⁴⁷ Az eredetiben *dominus* található. Elvileg állhatna itt a *dominis* szó is (ez esetben a *solis* helyett *solum* kellene), de mivel az úr egyedül ebédelt (lásd a kiadások összegzését), ezt a lehetőséget el kell vetnünk.

⁵⁴⁸ A kettes számjegy tízesből lett átírva.

⁵⁴⁹ Április 27.

⁵⁵⁰ Április 29.

⁵⁵¹ Április 30.

⁵⁵² Utána egy / vonal.

⁵⁵³ Utána lehúzva: *in festo*.

⁵⁵⁴ Általam értelmi kiegészítésként beszűrt szó. A *post* halványan le van húzva.

⁵⁵⁵ Április 28. vagy május 5., az előbbi a valószínűbb.

⁵⁵⁶ Az eredetiben *faciunt* áll. Előtte lehúzva: *Item*.

⁵⁵⁷ Előtte lehúzva: *ter*.

⁵⁵⁸ Horsa(zegy)? (E nevet lásd fentebb, 6. v.)

Item 30 d vinum, tres medias vini de pleno, dum cum magnifico Emerico in balneum descendere, *ipso videlicet dominico*, videlicet dominus Sebastianus intendebat comparata certa missa.

Summam 100 et 90 et 5 d faciunt.⁵⁵⁹

Item *sabato, eodem die* ad cenam eam:⁵⁶⁰

Item 18 d casetam disposui.

Item 14 d casium ipsis ad mensam comparavi.

Item 12 d unam pintam vini agazonibus.

Item 12 d unam pintam vini ad mensam communitati.

Item 6⁵⁶¹ d unam mediam vini capellano et sartori.

Item 15 d vinum mihi et Petro provisorii curie ac iudici⁵⁶² de Horsazek ad cenam dedi.

Item 16 d de sero domino ad bonam noctem unam pintam aportavi.

Item candelas 5 d comparavi.

Summam 97⁵⁶³ d faciunt.

[Fol. 8. v.] Item *die dominico ante festum beatorum Petri et Pauli apostolorum*⁵⁶⁴ ad prandium:

Item 100 d carnes comparavi tam ad prandium, quam ad cenam.

Item 10 d casium.

Item 6 d butirum.

Item 12 d unam pintam vini parvulis ad mensam.⁵⁶⁵

Item 6 d capellano unam mediam vini.

Item 3 d ad⁵⁶⁶ vinum.

Item 12 d agazonibus unam pintam vini.

Item 12 d coco et Benedicto unam pintam.

Item 80 d panes tam ad prandium, quam ad cenam.

Item 4 d candelas.

⁵⁵⁹ A helyes végeredmény (a fölötté levő kilenc tétel összege) 227 dénár.

⁵⁶⁰ Esetleg, kisebb valószínűséggel: *iam*.

⁵⁶¹ Előtte egy tízes számjegy lehúzva.

⁵⁶² Az eredetiben *iudice* található.

⁵⁶³ A helyes végeredmény (a fölötté levő nyolc tétel összege) 98 dénár.

⁵⁶⁴ Június 24. Ez a dátum lehetséges, hogy tévesztés eredménye, lásd a bevezetésben!

⁵⁶⁵ Ugyanolyan valószínűséggel *mensas* is olvasható itt.

⁵⁶⁶ Előtte lehúzva: *vinum*.

Item 8 d super potum eis dedi, qui superius in castro cum domino fuerunt.

Summam 200 et 53⁵⁶⁷ d faciunt.

Item *eodem die dominico* ad cenam:

Item 24 d vinum ad cenam pervenit, quia capitaneus, hospites, Benedictus, Ianussa advenerant ad cenam.

Item 12 d vinum agazonibus dedi ad cenam, tres medias vini.

Item 16 d unam pintam vini domino ad balnea.⁵⁶⁸

Item 12 d unam pintam vini, scilicet⁵⁶⁹ sero communitati.

Summam 64⁵⁷⁰ d faciunt.

Istis duobus diebus, videlicet sabbato, in festo et die dominico, in festo Penthecostes⁵⁷¹ sew ante Ascensionem Domini⁵⁷² 2 fl [ad]⁵⁷³ coquinam et 8⁵⁷⁴ d perveniunt.

[Fol. 9. r.] Item *feria secunda ante festum beatorum Phylipi et Iacobi apostolorum⁵⁷⁵* ad prandium:

Item 80 d carnes comparavi tam ad prandium, quam ad cenam.

Item 12 d unam pintam vini parvulis ad mensam.

Item 6 d capellano et sartori unam mediam vini dedi ad prandium.

Item 15 d vinum agazonibus dedi, tres medias.

Item 12 d mihi soli et coco unam pintam vini.

Summam 125⁵⁷⁶ d faciunt.

Item *eodem die, videlicet feria secunda* ad cenam:

Item 32 d de Pesth vinum aportari feci.

Item 12 d unam pintam vini agazonibus.

Item 5 d candelas comparavi.

Item 12 d capitaneo et Michaeli notario ad hospicium tria quartalia vini, Benedicto⁵⁷⁷ misi.

⁵⁶⁷ A végeredmény (a fölötte levő tizenegy tétel összege) helyes.

⁵⁶⁸ Esetleg, kisebb valószínűséggel: *ad bonam* (ti. *noctem*).

⁵⁶⁹ Ugyanolyan valószínűséggel *similiter* is olvasható itt.

⁵⁷⁰ A végeredmény (a fölötte levő négy tétel összege) helyes.

⁵⁷¹ Május 12., szombat és május 13., vasárnap.

⁵⁷² Április 28., szombat és április 29., vasárnap.

⁵⁷³ Általam értelmi kiegészítésként beszűrt szó.

⁵⁷⁴ Előtte egy áthúzott tízes.

⁵⁷⁵ Április 30.

⁵⁷⁶ A végeredmény (a fölötte levő öt tétel összege) helyes.

Item 70 d panes comparavi tam ad cenam, quam ad prandium.

Item 18 d lardonem ad cenam.

Item 16 d caules comparavi.

Item 14 d sal comparavi.

Summa pecuniarum 100 et 79.⁵⁷⁸

Hys duobus diebus unum fl et quatuor d.

Uno die, videlicet feria secunda tam ad prandium.

[Fol. 10. v.] Item in toto, quod Budam intravimus, super coquinam 15 fl exposui, super pabulum equis 6 fl et super fenum 3 fl, tam super coquinam et super fenum et super pabulum et super babata et super calceos⁵⁷⁹ et ad balneum et super omnia, que continentur in registro,⁵⁸⁰ 27 fl per totum faciunt.

[Fol. 11. r.] Item registrum, quod sequitur: summam expensarum tam super babata, quam super telam parvulis et ligna et eciam pro balneo et candelis⁵⁸¹ in toto faciunt 1 fl et 32 d faciunt et uni layco medium fl.

Item dum Strigonium intramus, ex tunc pabulum⁵⁸² equis comparavi 100 et 12 d.

In toto faciunt 20 fl et 82 d.

[Fol. 12. r.] Item ***a feria tertia*** de Strigonio, quum⁵⁸³ Budam intravi, ***usque ad sextam feriam, videlicet post festum beati Adalberti martyris***⁵⁸⁴ fenum equis 1 fl et 100⁵⁸⁵ et 72 d pervenit.

Item ***sabbato*** 1 fl fenum equis cum una nave comparavi, ***ante festum beatorum Philipi et Iacobi.***⁵⁸⁶

⁵⁷⁷ Az erősen rövidített formában szereplő szó esetleg *litterato* is lehet, bár ez kevésbé valószínű.

⁵⁷⁸ A végeredmény (a fölötte levő nyolc tétel összege) helyes.

⁵⁷⁹ Az eredetiben *caluceos* szerepel.

⁵⁸⁰ Az eredetiben *legistro* szerepel.

⁵⁸¹ Az *i* helyett *a* áll a szóban, az *i* az *a* fölött van.

⁵⁸² Az eredetiben *babulum* található.

⁵⁸³ Ugyanolyan valószínűséggel *quia* vagy *quod* is olvasható itt.

⁵⁸⁴ Április 27.

⁵⁸⁵ Előtte: *octoginta d pervenit* áll lehúzva.

⁵⁸⁶ Április 28.

2.

1516.

Számadás nagy valószínűséggel Kanizsai László pénzkiadásairól

Jelzete: DL 26176. Négy, 29,3–29,9 cm-szer 21,7–22,9 cm-es, rövidebbik oldalán megfelelően összehajtott papírlap, melyek eredetileg össze voltak fűzve. Az így keletkezett tizenhat oldalas füzet első két oldalán nincs írás, tehát a számadás első oldala a füzet harmadik oldalát jelenti. A füzet nyolcadik (fol. 4. verso) oldalán⁵⁸⁷ sincs írás (leszámítva négy lehúzott szót⁵⁸⁸), így a számadás összesen tizenhárom oldal terjedelmű. A tulajdonképpeni regisztrum tizenhárom oldalának sorrendje modern számozással jelölve van az eredetin (a füzet azon oldalai, amelyeken nincs írás, nincsenek megszámozva): a fol. 2. recto oldal az 1., a verso a 2., a fol. 3. recto a 3., a verso a 4., a fol. 4. recto az 5., a fol. 5. recto a 6., a verso a 7., a fol. 6. recto a 8., a verso a 9., a fol. 7. recto a 10., a verso a 11., a fol. 8. recto a 12., a verso a 13. sorszámot viseli a modern számozás szerint.

[Fol. 2. r.] Georgii⁵⁸⁹ Synai ratio incepta Bude *in festo Inventionis sancte crucis 1516*.⁵⁹⁰

Gemmas loth quatuordecim de sacco continenti florenos 200 primo comparamus⁵⁹¹ fl 28.

Pro pellibus vel gerezna hermellina fl 37.

Pro redis ad octo equos primarie dedimus fl 10.

Pro purpura pro gallerio duabus ulnis fl 8.

Manibus Francisci Litterati *in eodem festo* fl 10.

Tela viridea sub paleo amborum curruum peciis 4tuor⁵⁹² fl 4.

Item *feria 4ta*⁵⁹³ *post dictum festum crucis*⁵⁹⁴ Francisco Litterato fl 1 d 80.

⁵⁸⁷ Az oldal bal alsó sarkából egy 5,3 cm-szer 5,4 cm-es téglalapot kivágtak.

⁵⁸⁸ Lásd e számadásban az 5. r. oldalhoz fűzött első lábjegyzetet.

⁵⁸⁹ Utána egy / vonal.

⁵⁹⁰ Május 3. szombat.

⁵⁹¹ A szó helyes olvasatát Érszegi Gézának köszönöm.

⁵⁹² Így, arab számmal: *quattuor*.

Item Rwmi aprodiano ad viam erga dominam generosam⁵⁹⁵ expensa d 50.

[Fol. 2. v.] Argentum marcis duobus fl 12½.

Pro baltheo fl 4.

Item *feria 5ta*⁵⁹⁶ *ante Pentecostes.*⁵⁹⁷

Tubicinatoribus tribus ad sex equos fl 18.

Ad mensam⁵⁹⁸ manibus Francisci Litterati dedi fl 2.

Item rasori pro panno londis paleo currus dedi d 40.

Cingulipari vulgo mayczgyartha dedit⁵⁹⁹ fl 2.

Item *feria sexta*⁶⁰⁰ Francisco Litterato fl 10.

Pelles quinque sebellinas pro gallerio sube fl 15.

Pellifici Paulo Arwa pro suba fl 100.

Summarie fl 263⁶⁰¹ d 20.⁶⁰²

[Fol. 3. r.] *Sabatho proximo ante festum Penthecostes.*⁶⁰³

Ad coquinam magistro Petro fl 1 d 25.

Plumbiparo pro discis et aliis rebus fl 16½.

Ratificacione⁶⁰⁴ illius, qui currum deauravit fl 1½.

Pro maycz, de auro tracto,⁶⁰⁵ disposito fl 4½.

Paulo⁶⁰⁶ de Zenthersebeth *eodem die* fl 2.

Item Petro de Zenthersebeth *in vigilia Penthecostes*⁶⁰⁷ fl 2.

Athlas album pro gallerio d 36.⁶⁰⁸

⁵⁹³ Így, arab számmal: *quarta*.

⁵⁹⁴ Május 7.

⁵⁹⁵ Rövidített szó, ezért ugyanolyan valószínűséggel *graciosam* is olvasható itt.

⁵⁹⁶ Így, arab számmal: *quinta*.

⁵⁹⁷ E szó elé kell értenünk: *diem* vagy *festum*. Május 8.

⁵⁹⁸ Utána lehúzva: *magistro Petro*.

⁵⁹⁹ Így, harmadik személyben!

⁶⁰⁰ Valószínűleg május 9.

⁶⁰¹ Eredetileg 262½ állt itt, ezt javította 263-ra a számadás készítője.

⁶⁰² A végeredmény (a számadás eddigi tizenhét tételének összege) helyes.

⁶⁰³ Május 10.

⁶⁰⁴ Ugyanolyan valószínűséggel olvasható itt *ratihabicione* is.

⁶⁰⁵ Utána lehúzva: *fl* és talán még három egyes számjegy (szakadozott a papír széle, ezért több nem látszik).

⁶⁰⁶ Fölötte lehúzva az új tétel kezdeteként álló: *Pro mayz*.

⁶⁰⁷ Május 10.

Monialibus d 16.

Pro labore clavis⁶⁰⁹ ladule parve d 4.

[Fol. 3. v.] **In vigilia Penthecostes**⁶¹⁰ exeundo de Buda in Bychke⁶¹¹ ad vinum domino magnifico et dominis dedi d 13.

Ibidem pro babatizazione equorum kochy d 1.

Eodem die in Chakwara⁶¹² ex commissione domini Anthonio Serey ad equos domini d 40.

Die Penthecostes⁶¹³ in Chaakberin⁶¹⁴ ex commissione domini pauperibus dedi d 28.

Ibidem magistro Petro fl 1.

Ibidem Anthonio Serey ad equos thavernicales ex commissione domini dedi fl 1½.

Ibidem in Chakberin ex commissione domini, Paulo Balogy, Iohanni Horwath et Paulo Wathay dedi fl 1.

Eodem die in Rede⁶¹⁵ sarge⁶¹⁶ rusticorum⁶¹⁷ et ad panes et ad vinum et ova dedi 24.

Eodem die ad sero in Hathhalwm⁶¹⁸ pro feno dedi pro equis domini d 3.

Pro avena equis kochy d 16.

Ibidem pro vino ad cenam in toto solvimus 66 et unatim 2.

[Fol. 4. r.] In Hathhalwm **ad feriam secundam post festum Penthecostes**⁶¹⁹ magistro Petro ad coquinam dedi d 80.

Feria secunda in Papa⁶²⁰ **post Penthecosten**⁶²¹ scholaribus d 15.

⁶⁰⁸ Alatta lehúzva ez a tétel: *Ad coquinam Petro fl 2* (esetleg, kisebb valószínűséggel: *1*).

⁶⁰⁹ Esetleg, kisebb valószínűséggel: *clavis*.

⁶¹⁰ Május 10.

⁶¹¹ Bicske (akkoriban Pest megyében; a továbbiakban a helységek neve mellett szintén az akkori megyét tüntettem fel) Budától nyugatra, légvonalban 30 km-re található. *Engel*, Térkép. Két helység közötti távolság megállapításához a többi esetben is e művet használtam.

⁶¹² A *k* és a *w* között lehúzva: *tha*. Csákvár (Fejér megyében) Bicskétől délnyugatra, légvonalban 17 km-es távolságban található.

⁶¹³ Május 11.

⁶¹⁴ Csákberény (Fejér megyében) Csákvártól délnyugatra, légvonalban 11 km-re található.

⁶¹⁵ Lehet Kistréde és Nagyréde is (mindkettő Veszprém megyében), egymáshoz igen közel, Csákberénytől északnyugatra találhatók, Kistréde 30, Nagyréde 31,5 km-es távolságban tőle légvonalban.

⁶¹⁶ Ugyanolyan valószínűséggel *serge* is olvasható itt.

⁶¹⁷ Utána lehúzva: *dedi*.

⁶¹⁸ Hathalom (Veszprém megyében) Nagyrédétől és Kistrédétől nyugatra található, előbbitől 14, utóbbitól 16 km-es távolságban légvonalban.

⁶¹⁹ Május 12.

Ibidem pro vino in toto d 48.

Pro kochy a Hathhalwm usque Sarwar⁶²² dedi 66.

[Fol. 5. r.] Racio de pecuniis⁶²³ manibus Francisci Litterati assignatis *a festo crucis*⁶²⁴
*usque feriam sextam ante festum Penthecostes:*⁶²⁵

Item *in festo dicto sancte crucis*⁶²⁶ ad cenam Petro coco fl ½.

*Die dominico*⁶²⁷ Petro coco dedi fl 2.

Canterum ligneum ad mensam dominorum pro vino d 9.

Scamna duo penes mensas domini d 18.

Quum dominus venit ad Pesth, circa ripam aufferentibus nautis ex commissione domini magnifici d 6.

Pauperibus *illo die* ex commissione domini d 8.

Item *feria secunda*⁶²⁸ coco ad mensam fl 2.

Strigilum domino d 12.

Tela sub sellicappam nigram d 25.

[Fol. 5. v.] Seras duas parvas d 12.

Papirum, konc d 7.

Narancias ad relacionem Sythkey domino d 6.

Candelam ad missam d 1.

Sero coco ad coquinam Petro d 25.

Item *feria 3a*,⁶²⁹ quum domini aput dominum pranderunt:

Viscera bovina⁶³⁰ unius d 10.

⁶²⁰ Pápa (Veszprém megyében) Hathalomtól délnyugatra 23, 5 km-es távolságban található.

⁶²¹ Május 12.

⁶²² Sárvár (Vas megyében) Pápától délnyugatra 40 km-es távolságban található.

⁶²³ Az első három szóval egy vonalban a szemközti (4. v.) oldalon, ahol más írás nincs, ez áll lehúzva: *Circumspecte nobis sincere dilecte*. Ez levélcímzés vagy levélbeli megszólítás fogalmazványának töredéke. A *circumspectus* szóval a polgárokat illették, de van adat arra is, hogy jobbágyokra alkalmazták. *Tringli*, Nagyságosok és vitézlők 30. p. *Csánki*, Oklevelek a Hunyadiak korából, például 362-364. p. Adat 1539-ből: *Péter*, Jobbágy családok életvitele 572. p.

⁶²⁴ Május 3. szombat.

⁶²⁵ Május 9.

⁶²⁶ Május 3.

⁶²⁷ Május 4.

⁶²⁸ Május 5.

⁶²⁹ Így, arab számmal: *tertia*. Május 6.

Anseres quinque d 28.
Pulliculos septem d 17.
Pulliculos octo d 16.
Pulliculos duos d 5.
Lak d 8.
Caules novas, barazk emi d 12.
Spynacz ad alias mensas d 6.
Ova d 9.
[Fol. 6. r.] Assaturam de vitulo d 18.
Coclear ferreum unum d 10.
Aquam d 18.
Fila sartori Emerico d 10.
Candelas ad missam d 1.
Narancias d 34.
Cultellos⁶³¹ octo circa mensam domini d 28.
Vitra peccaria d 40.
Vinum de Pesth rubrum portarunt d 28.
Leporem d 22.
Uva passa,⁶³² mediam libram d 4.
Amigdala, libram mediam emi d 4.
Poma d 5.
Cepe rubeum d 5.
Agrestum circa carnes bovinas d 5.
Porcellum d 10.
Magistro agazonum pro dispositione ferrei derekzeg d 2.
[Fol. 6. v.] Petrosolium d 1.
Simwlas d 28.
Cariofolium d 12.
Cinamonum, medium lotonem d 6.
Limonias d 6.

⁶³⁰ Az eredetiben *bovine* szerepel.

⁶³¹ Az eredetiben *cutellos* szerepel.

⁶³² Az eredetiben *pasa* áll.

Lactucas d 2.
Carnes bovinas siccas d 12.
Ad missam candelas d 1.
Item mulieri cantatrici⁶³³ salutanti dominum d 2.
Pauperibus d 4.
Item Petro coco ad cenam dedi d 18.
Pira viginti octo d 40.
Item *feria quarta*⁶³⁴ Petro coco ad coquinam d 1.
Barbitonsori d 8.
Ad cenam eidem d 35.
Candelas ad missam dedi 1.
Duabus mulieribus pauperibus d 2.
[Fol. 7. r.] Item *feria quinta*⁶³⁵ ad prandium coco fl 1.
Item fibulas ad currum, vulgo koopch parvas, d 10, numero ducentas.
Fibulas magnas 4raginta⁶³⁶ sex d 14.
Fila rubea sartori d 4.
Vectori Vallentino pro suicione calcei d 4.
Narancias dulces domino ad cenam d 8.
Petro coco ad cenam dedi d 70.
Cordam ad currum, qua cappa⁶³⁷ currus ligatur, sartori⁶³⁸ d 4.
Item *feria 6ta*⁶³⁹ Anthonio Seredi propter ferracionem currus, ubi dicte corde⁶⁴⁰ aguntur,
d 20.
Simoni vectori ad calceum d 13.
[Fol. 7. v.] Iuveni coco ad calceum⁶⁴¹ 13.

⁶³³ Az eredetiben *cantatrice* áll.

⁶³⁴ Május 7.

⁶³⁵ Május 8.

⁶³⁶ Így, arab számmal: *quadraginta*.

⁶³⁷ E szó kezdőbetűjét egy *s* betűre írták.

⁶³⁸ A *sartori* szó ezen lehúzott szavak fölé van írva: *magistro agazonum*.

⁶³⁹ Így, arab számmal: *sexta*. Május 9. Ugyanolyan valószínűséggel szám nélkül, végig betűvel írva is állhat itt a *sexta* szó, ugyanis a (feltételezett) hatos nagyon hasonlít az *s* betűhöz, lehet, hogy *s* áll itt és e szó így van rövidítve: *sta*.

⁶⁴⁰ Az eredetiben *corda* szerepel plur. helyett.

Item Petro coco ad prandium dedi fl 2.
Arvinam erga currus d 5.
Corda ad ligaturam novi unius currus d 28.⁶⁴²
Item limonias⁶⁴³ 500 fl 2 d 25.
Vasculum pro limoniis⁶⁴⁴ d 12.
Pruna sicca, fonth⁶⁴⁵ octo emi d 32.
Kaporna duobus fonth d 16.
Ad corrigia circa currus et domino Emerico sartori d 10.
Merasa ad prandium emi d 10.
Merasa ad viam de commissione domini d 25.
Iohannis Kanysay vectori ad novum calceum d 25.
[Fol. 8. r.] Item sero magistro Petro, ut solvat precium carnum bovinarum carnifici, fl 1.
Item ceram albam, rubeam, virideam coco fl 1.⁶⁴⁶
[Fol. 8. v.] Scutelle plumbee⁶⁴⁷ nove 12,⁶⁴⁸ facit libras⁶⁴⁹ 70.
Flascul 5, libre 11.
Canteri 4tuordecim,⁶⁵⁰ libre fonth 100 minus lothones⁶⁵¹ 9.
Ampullas⁶⁵² duas.

⁶⁴¹ Alatta lehúzva: *Iohannis Kanisai d* (azaz dénár): eredetileg Kanizsai János szakácsát akarta említeni?
E lehúzott szavak után, velük egy vonalban áll a tizenhárom szám.

⁶⁴² E tétel alatt lehúzva: *Petro coco ad*.

⁶⁴³ Utána lehúzva egy hatos szám.

⁶⁴⁴ Az eredetiben *limonis* szerepel.

⁶⁴⁵ A sorba eredetileg ez volt írva: *loth*, ami át van húzva, fölé van írva: *fonth*.

⁶⁴⁶ E tétel alatt található még négy lehúzott kiadási tétel:

Item (item még nincs lehúzva) *sabbato, in vigilia Penthecostes* (május 10.) *Petro Pelbarti pecunias me*
[esetleg, kisebb valószínűséggel: *ma*; utána: *f*-fel vagy *s*-sel kezdődő, rövidített, kivehetetlen szó, az *o* (?)
és az *l* betűt lehet még felfedezni benne] *fl 2*.

Ibidem ad coquinam magistro Petro d 25.

Eodem die monialibus propter deum ex commissione domini dedi d 16.

Pro reparacione ladule parve domini magnifici d 4.

⁶⁴⁷ Az eredetiben *plumbe* szerepel, ami elírás, a *plumbeus* szót akarta plur. fem. alakban használni.

⁶⁴⁸ Ez a szám a *nove* szó *e* betűje és egy lehúzott 20-as fölé van írva.

⁶⁴⁹ Az eredetiben *libra* áll.

⁶⁵⁰ Így, arab számmal: *quattuordecim*.

⁶⁵¹ Az eredetiben *lothonis* áll.

⁶⁵² Az eredetiben *ampulas* áll.

Celaria,⁶⁵³ libre 27½.

Convencio pro eisdem tam de novis, quam eciam, quod per quinque denarios, videlicet antiquum plumbum addiderunt, facit fl 16½.

Plumbum antiquum fuit fonth 160.

⁶⁵³ A *c* betű egy *t* betűre van ráírva.

3.

1524.

Kimutatás Kanizsai László számára beszerzett árukról

Jelzete: DL 26326. Egyetlen, körülbelül 43-43,5 cm-szer 32-32,5 cm-es, hosszabbik oldalán megfelelően összehajtott papírlap. A számadás a megfelelő, kiterített teljes lap jobb felőli féllapjának (fol. 2.) mindkét oldalára kiterjed.

[Fol. 2. r.] Anno Domini 1524.

Item *feria tertia proxima ante dominicam Ramispalmarum*⁶⁵⁴ quatuor decim ulnas de hernacz nigro,⁶⁵⁵ facit fl 2 d 33.

Item *eodem die* similiter dedi m(agnifico)⁶⁵⁶ domino Ladislao de Kanisa decem ulnas de hernacz zeld, facit fl 2 d 50.

Item athlasium tharkabarka, duas ulnas minus uno fertal, et facit d 96.

Item thelam dedi rubei coloris, ulnas decem, facit d 70.

Item piper cum una libra, facit d 90.

Item vitrum urinale eidem domino Ladislao misi, facit d 32.

*Feria secunda post dominicam Ramispalmarum*⁶⁵⁷

Item dedi domino Ladislao Kanysay libram piperis unam, facit d 90.

Item libras septem decim de ghyappoth dedi, facit fl 3 d 40.

Item ab alio decem naranticos emi eidem domino, d 40.

Item septem⁶⁵⁸ ulnas de kythel tharkabarka, pro pulvinaribus aptis eidem m(agnifico) domino misi, facit d 84.

Item quinquaginta naranticos ab alio eidem⁶⁵⁹ emi dulces, facit fl 2.

⁶⁵⁴ Március 20.

⁶⁵⁵ Az eredetiben *nigrum* (esetleg, kisebb valószínűséggel: *nigreum*) szerepel. A sor fölé írva, mintegy utólag beszúrva a *hernacz* és a *facit* közé ez a szó, melynek ablativusban kellene állnia.

⁶⁵⁶ Az ebben a számadásban található összes *magnifico* szót *m* rövidítésből oldottam fel. Ez az értelmezés azért lehet valószínűbb, mint a *meo*, mert a 2. r. oldal tizenkettedik tételében nem az áll, hogy Kanizsai László írnoka „urunknak”, hanem hogy az „ő ura számára” vásárolt, ebből kitűnik tehát, hogy a lajstrom készítője nem volt Kanizsai familiárisa. Ld. a bevezető tanulmányt!

⁶⁵⁷ Március 21.

⁶⁵⁸ Utána lehúzva: minden bizonnyal: *decim*.

⁶⁵⁹ Ez a szó a sor fölé van írva, mintegy utólag beszúrva az *alio* és az *emi* közé.

*Quarta feria maioris ebdomade*⁶⁶⁰

Item scriba domini Ladislai Kanisay a me emit domino suo unam libram czukahry,⁶⁶¹ d 33.

*Feria secunda Pasce*⁶⁶²

Item eidem m(agnifico) domino Ladislao Kanysay dedi unam libram piperis, facit d 90.

*Feria sexta eiusdem ebdomade*⁶⁶³

Item unam libram piperis eidem m(agnifico)⁶⁶⁴ domino Ladislao dedi, facit d 90.

Item V^{um}⁶⁶⁵ medium⁶⁶⁶ latones de croco eidem m(agnifico) domino Ladislao de Kanisa dedi, facit d 50.

[Fol. 2. v.] Item medium libre de croco Wyennensi eidem m(agnifico) domino Ladislao Kanisay dedi, facit fl 4.

Item carioffulos, quatuor lothones eidem domino Ladislao Kanysay dedi, et facit d 36.

Item octo lothones de zynzyber eidem m(agnifico) domino Ladislao Kanysay dedi,⁶⁶⁷ et facit d 20.

Item unam libram de pipere⁶⁶⁸ eidem m(agnifico) domino dedi, facit d 90.

Item eidem m(agnifico) domino Ladislao Kanysay misi medio Georgio litterato in paratis pecuniis fl 20.

Summarie facit fl 43 d 33.⁶⁶⁹

⁶⁶⁰ Március 23.

⁶⁶¹ Ugyanakkora valószínűséggel *czukohry* is olvasható itt.

⁶⁶² Március 28.

⁶⁶³ Ha a Nagyhétre gondolt a számadás készítője, akkor március 25., ha a következő hétre, április 1., ez utóbbi a valószínűbb.

⁶⁶⁴ A számadás készítője itt az *m* rövidítést utólag szorította be a két szó közé, mivel jóval kisebb a szomszédos szavak betűinél.

⁶⁶⁵ *Quintum*; így, római számmal. Utána szókezdet vagy rövidítés található [*cbl* (ez lehetne a *cubulus* rövidítése), *cbr* vagy *cbt*], talán le van húzva.

⁶⁶⁶ Lehetne itt *unum medium*-ot is olvasni (s így hibásnak tekinteni a lat többes számát), de ebben az esetben a sáfrány ára túlságosan magas volna, 32 forintba kerülne belőle egy font (ha 32 lattal vesszük egyenértékűnek a fontot), míg Zsigmond herceg, II. Ulászló öccse 1501-ben Budán a sáfrány fontját 4,5 forintért vásárolja. *Divéky*, Zsigmond herceg 151. p. A súlymértékekre lásd: *Bogdán*, *Metrológia* 347-348. p. A jelen forrás következő tételében szereplő bécsi sáfrány fontja is csak nyolc forintba került.

⁶⁶⁷ Utána egy / vonal.

⁶⁶⁸ Az eredetiben *piper* áll.

⁶⁶⁹ A helyes végeredmény (a számadás mind a húsz tételének összege): 43 forint 34 dénár.

Függelék a II. fejezethez

1521. november 16.

*A budai királyi tárnoki házból kivett kincsek jegyzéke*⁶⁷⁰

Eredetije a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban, pontos jelzete: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Miscellanea, Fasc. 425. Konv. A. fol. 4–5.; máskülönben a Károlyi Árpád által a millenniumi kiállításra kiválogatott iratok között van.⁶⁷¹ Fényképe a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteményében 276719-es jelzet alatt található. Vízjelet tartalmazó papír, jó állapotban van. Egyetlen, körülbelül 44,2–44,4 cm-szer 32 cm-es, a hosszabbik oldalán megfelelően összehajtott lap: az így keletkezett négy, A/4-es méretnél valamivel nagyobb oldalak mindegyikének csak az egyik felén van írás: az elsőnek (fol. 4., recto) a jobb, a másodiknak (fol. 4., verso) a bal, a harmadiknak (fol. 5., recto) a jobb, a negyediknek (fol. 5., verso) a bal oldalán. Szembetűnő hajtásnyomok azt mutatják, hogy a lap egykor nem két (mint ma), hanem nyolc (nagyjából) egyenlő részre volt összehajtva. Az oklevél nem ismeretlen a kutatás előtt, Réthelyi Orsolya is megtalálta és felhasználta.⁶⁷²

[Fol. 4. r.⁶⁷³] Res infrascripte excepte sunt de domo thavernica regia Bude, sabbatho proximo ante festum beate Elizabeth vidue 1521 presentibus reverendissimo domino Johanne Gozthon episcopo Jauriensi cancellario reginalis maiestatis⁶⁷⁴ ac magnificis

⁶⁷⁰ Ezt a forrást ugyanolyan elvek szerint közlöm, mint az I. fejezet függelékében olvashatókat.

⁶⁷¹ Ez utóbbi közlést és a pontos mai jelzetet Fazekas István levéltári delegátusnak köszönöm. Ugyanebben a csomóban az 1., 2., 3., illetve a 6., 7... stb. számú foliumok teljesen más okleveleket, iratokat jelentenek, olyanokat, amelyeknek semmi közük nincs az itt közölt leltárhoz.

⁶⁷² Réthelyi, A királyné kincsei 110. p.

⁶⁷³ Az oldal bal felének tetején újkori írással ez áll: 1521. 16. Nov.; alatta, középtájon, a hajtásnyom fölött, fejjel lefelé szintén újkori írással ez olvasható: *Inventarium rerum Budense/Budensium*.

⁶⁷⁴ A *reginalis maiestatis* helyes olvasatát Érszegi Gézának köszönöm.

dominis Johanne Bor(nemiz)za⁶⁷⁵ et Ambrosio Sarkan et cetera me etiam Nicolao preposito Agriensi secretario regio.

Ex ladula parva ferrea sive calibea

Unum jocale sive monile aureum continens unum lapidem ballassum pulchrum, cum tribus magnis unionibus oblongis in forma piri pendentibus ex littera A ex auro facta.

Unus balassius auro inclusus.

Quinque saphiri, quattuor auro inclusi et quintus sine auro simplex et non inclusus.

Unus rubinus auro inclusus.

Tres uniones orbiculares sive rotunde auro incluse.

Unio⁶⁷⁶ una auro inclusa similiter⁶⁷⁷ orbicularis.

Uniones quattuor orbiculares sine auro.

Unio una pulchra et magna in forma piri cum modico auro.

Monile sive pectorale unum ex auro cum lapidibus smaragdo in medio, rubino et duobus adamantibus in circumferenciis et tribus unionibus.

[Fol. 4. v.] ***Ex alia ladula lignea cum corio nigro***

Septem smaragdi magni auro inclusi.

Balassy⁶⁷⁸ novem similiter auro inclusi in simili et equali forma cum predictis smaragdis.

Cignus ex marte sive⁶⁷⁹ domo unionis ornatus cum auro in capite et duobus pedibus.

Uniones magne et parve undecim.

Uniones in una ligatura vigintisex.

Ex ladula parva nigra

Unus annulus aureus cum smaragdo magno.

⁶⁷⁵ Bornemissza; az eredetiben rövidítve írt szó: rögtön a *Bor* szótag után, a sor fölötti magasságban van írva a *za* szótag. A név írásmódjának korabeli változatait ld. *Kázmér*, Régi családnevek szótára 170. p.: például: Bornemizza, Bornemyzza, Bornemyssa, stb.

⁶⁷⁶ Ez a szó ebben a jelentésében (gyöngy) a klasszikus latinban hímnemű (OLD, *Finály*), a középkorban egység, egyesítés jelentésben fordul elő nőneműként (*Du Cange, Barta*).

⁶⁷⁷ Esetleg *scilicet* is lehetséges, bár ez kevésbé valószínű.

⁶⁷⁸ Ugyanolyan valószínűséggel *balassii* is állhat itt.

⁶⁷⁹ Esetleg *sive* helyett *sine* is lehetséges, bár ez a változat kevésbé valószínű.

Duo annuli aurei cum saphiris.

Unus annulus aureus cum una unione pulchra et magna.

Ex ladula maiore nigra

Unum monile oblongum aureum cum lapidibus, balassio magno, tribus saphiris, duobus balassys⁶⁸⁰ parvis et uno rubino, tribus unionibus magnis, in forma piri, et duabus parvis unionibus in summitate.

[Fol. 5. r.] Unum monile aureum cum rege coronato in summitate et tenente sceptrum, in quo sunt lapides balassius magnus in medio, tres saphiri in circumferenciis, quattuor uniones magne et unus adamas.

Unum monile aureum cum aureis appendiculis, cum uno saphiro in medio, rubino parvo superius, et tribus unionibus.

Unum monile aureum similiter cum appendiculis aureis, in quo sunt saphirus unus, rubini tres, et uniones tres.

Unum monile aureum cum appendiculis, in quo sunt saphirus unus, in medio, rubinus unus, et uniones tres.

In duabus ligaturis sunt lamine auree pertinentes ad monilia prescripta.

[Fol. 5. v.] Una corona ex unionibus magnis, mediocribus, et parvis confecta, cum lapidibus hys: duobus smaragdis, duobus balassys⁶⁸¹ et adamante uno, omnibus magnis et pulchris, inferius, superius duobus smaragdis, quinque rubinis, tribus scilicet mediocribus et duobus parvis, in summitate quattuor adamantibus acutis in forma crucis cum unionibus magnis duodecim, iterum quattuor aliisque mediocribus et parvis multis.

In una teca⁶⁸² speculum unum aureum pulchrum in quo sunt lapides isti: superius saphyrus unus magnus, inferius forma puelle ex domo unionis, cum adamante uno, rubini quattuordecim, uniones magne quindecim, sunt eciam uniones mediocres et parve plures, ex utraque parte dependet⁶⁸³ ex speculo torques sive cathena aurea.

⁶⁸⁰ Ugyanolyan valószínűséggel *balassius* is állhat itt.

⁶⁸¹ Ugyanolyan valószínűséggel *balassius* is állhat itt.

⁶⁸² Az eredeti írásképe alapján nem lehet eldönteni, hogy a tükröt tartójában a lábában tárolták-e vagy sem.

⁶⁸³ Az *e* és a *t* között egy *n* lehúzva.

Bibliográfia és rövidítésjegyzék⁶⁸⁴

Adatbázis = A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa (DL-DF 4.2). CD-ROM. Szerk.: Ráczy György. Bp., 2003.

ADB = Allgemeine Deutsche Biographie. 5. Band. Leipzig, 1877.

Áldásy, Czímereslevelek = Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának czímereslevelei 1200-1868. 1. köt. Budapest, 1904.

Balassa-levéltár = A Balassa család levéltára 1193-1526. Fekete Nagy Antal kézírata alapján s. a. r. és szerkesztette Borsa Iván. Budapest, 1990.

Balogh, Mátyás kir. és a művészet = *Balogh Jolán*: Mátyás király és a művészet. Budapest, 1985.

Balogh, A művészet Mátyás kir. udvarában = *Balogh Jolán*: A művészet Mátyás király udvarában. I. köt. Budapest, 1966.

Bartal = A magyarországi latinság szótára. Szerk.: Bartal Antal. Budapest, 1901.

Bártfai Szabó, Pest megye = *Bártfai Szabó László*: Pest megye történetének okleveles emlékei. Budapest, 1938.

Berrár – Károly, Régi magyar glosszárium = *Berrár Jolán – Károly Sándor*: Régi magyar glosszárium. Szótárak, szójegyzékek és glosszák egyesített szótára. Budapest, 1984.

Berzeviczy, Magyaró. a wormsi bir. gyűlésen = *Berzeviczy Egyed*: Magyarország az 1521-iki wormsi birodalmi gyűlésen. In: Századok 39. (1905).

Bogdán, Metrológia = *Bogdán István*: Metrológia. In: A történelem segédtudományai. Szerk.: Bertényi Iván. Budapest, 1998.

Bonfini, A magyar történelem tizedei = *Bonfini, Antonio*: A magyar történelem tizedei. Fordította: Kulcsár Péter. Budapest, 1995.

A. de Bonfinis, Rerum Ung. decades = *de Bonfinis, Antonius*: Rerum Ungaricarum decades. Ediderunt I. Főgel, B. Iványi, L. Juhász.

Tomus III. Lipsia, 1936.

Tomus IV. Budapest - Szeged, 1941.

Bónis, A jogtudó értelmiség = *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Budapest, 1971.

Bónis, Ständisches Finanzwesen = *Bónis, György*: Ständisches Finanzwesen in Ungarn im frühen 16. Jahrhundert. In: Nouvelles études historiques. Réd.: D. Csatári, L. Katus, Mme Á. Rozsnyói. Vol. Ier Budapest, 1965.

Borsa, Antimus cs. = *Borsa Iván*: Az Antimus család. Harmadik, befejező rész. In: Turul 66. (1993) 3. sz.

⁶⁸⁴ Ami a jegyzetek és a bibliográfia formai jegyeit illeti, a Fons előírásait követtem. Az ott használatos rövidítések közül itt nem alkalmaztam ezt: Bp. (Budapest).

Borsa, Somogy alispánjai = *Borsa Iván*: Somogy középkori alispánjai. A Mohács előtti megyei archontológia ügye. In: SMM 13. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1982.

Borsa, A Somogy Megyei Levéltár oklevelei = *Borsa Iván*: A Somogy Megyei Levéltár Mohács előtti oklevelei. In: SMM 14. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1983.

Borsa, A szenyéri uradalom oklevelei = *Borsa Iván*: A szenyéri uradalom Mohács előtti oklevelei. 2. közlemény. In: SMM 10. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1979.

Braudel, Anyagi kultúra = *Braudel, Fernand*: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus. XV-XVIII. század. I. köt. Budapest, 2004. (2. kiad.).

Brigljević, The Cistercian monastery = *Brigljević, Ksenija*: The Cistercian monastery and the medieval urban development of Zagreb. In: Annual of Medieval Studies at the CEU 1993-1994. Edited by Marianne Sághy. Budapest, 1995.

Bunyitay, A váradi püspökség = *Bunyitay Vince*: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. 1. köt.: A váradi püspökök a püspökség alapításától 1566. évig. Nagyvárad, 1883.

C. Tóth, A Gordovai család = *C. Tóth Norbert*: A Gordovai család vagyoni helyzete 1424-ben. In: Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról. Szerk.: Neumann Tibor. Hely nélkül, 2004. (Analecta Mediaevalia II.)

Czövek, Királyi kincsek = *Czövek Zoltán*: Forrás a magyar királyi kincsek történetéhez 1521-ből. In: Fons 12. (2005).

Czövek, Számadások = *Czövek Zoltán*: Három középkor végi számadás a Nádasdy-levéltárból. In: Fons 14. (2007).

Csánki, Körösmegye = *Csánki Dezső*: Körösmegye a XV-ik században. Budapest, 1893.

Csánki, Oklevelek a Hunyadiak korából = *Csánki Dezső*: Oklevelek a Hunyadiak korából. In: Történelmi Tár. Új folyam 3. (1902).

Csánki, Történelmi földrajz = *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.

1. köt. Budapest, 1890.

2. köt. Budapest, 1894.

3. köt. Budapest, 1897.

Csukovits: Zarándokok = *Csukovits Enikő*: Középkori magyar zarándokok. Budapest, 2003.

Dipl. emlékek = Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458-1490. Szerk.: Nagy Iván és b. Nyáry Albert. I. köt. Budapest, 1875.

DF = Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.

DL = Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár.

Divéky, Zsigmond herceg = *Divéky Adorján*: Zsigmond lengyel herceg budai számadásai. Magyar Történelmi Tár XXVI. köt. Budapest, 1914.

Draskóczy, Erdély sótermelése = *Draskóczy István*: Erdély sótermelése az 1530-as években. In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. Szerk.: Bessenyei József et al. Miskolc, 2004. (Studia Miskolcinsia 5.)

Draskóczy, Gyöngyös = *Draskóczy István*: Gyöngyös település- és birtoklástörténete a középkorban. In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: Havassy Péter, Kecskés Péter. Gyöngyös, 1984.

- Du Cange = Du Cange: Glossarium mediae et infimae Latinitatis. I–X. köt. Graz, 1954.*
- Eckhart, Alkotmány- és jogtörténet = Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Új kiadás. A jegyzeteket kiegészítette, az utószót írta és a bibliográfiát összeállította: Mezey Barna. Budapest, 2000.*
- E. Kovács, Császárválasztás = E. Kovács Péter: A császárválasztás és Magyarország. In: Unger Mátyás emlékkönyv. Szerk.: E. Kovács Péter – Kalmár János – V. Molnár László. Budapest, 1991.*
- E. Kovács, Gyöngyös privilégiumlevele = E. Kovács Péter: Gyöngyös város privilégiumlevele. In: Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: Havassy Péter, Kecskés Péter. Gyöngyös, 1984.*
- E. Kovács, A Hunyadi-család = E. Kovács Péter: A Hunyadi-család. In: Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk.: Rázsó Gyula, V. Molnár László. Budapest, 1990.*
- Elekes, Hunyadi = Elekes Lajos: Hunyadi. Budapest, 1952.*
- Engel, Geschichte = Engel, Johann Christian von: Geschichte des ungrischen Reiches und seiner Nebenländer. 1. köt. Halle, 1797.*
- Engel, Monumenta Ungr. = Engel, Johann Christian: Monumenta Ungrica. Vienna, 1809.*
- Engel, Archontológia = Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457. 1-2. köt. Budapest, 1996.*
- Engel, Genealógia = Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: Arcanum DVD könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret. DVD-ROM. Budapest, év nélkül.*
- Engel, Hunyadi pályakezdése = Engel Pál: Hunyadi pályakezdése. In: Honor, vár, ispánság.*
- Engel, A magyar világi nagybirtok = Engel Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században. In: Honor, vár, ispánság.*
- Engel, Szent István bir. = Engel Pál: Szent István birodalma. Budapest, 2001.*
- Engel, Térkép = Engel Pál: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. CD-ROM. Budapest, év nélkül.*
- Engel – Kristó – Kubinyi, Magyaró. tört. = Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története 1301-1526. Budapest, 1998.*
- Erdélyi, Kolostorper = Erdélyi Gabriella: Egy kolostorper története. Hatalom, vallás és mindennapok a középkor és az újkor határán. Budapest, 2005.*
- Fazekas, Az áldozat volt a tettes = Fazekas Zoltán: Az áldozat volt a tettes. Az 1456. évi nándorfehérvári merénylet – Cillei (II.) Ulrich haláltusája és halála. In: Klió 15. (2006) 1. sz.*
- Finály = Finály Henrik: A latin nyelv szótára. Budapest, 1884.*
- Fógel, II. Lajos = Fógel József: II. Lajos udvartartása 1516–1526. Budapest, 1917.*
- Fógel, II. Ulászló = Fógel József: II. Ulászló udvartartása 1490–1516. Budapest, 1913.*
- Fraknoi, Bakocs Tamás birtokszerzeményei = Fraknoi Vilmos: Bakocs Tamás primás birtokszerzeményei. In: Századok 22. (1888).*
- Fraknoi, Bakócz élete = Fraknoi Vilmos: Erdődi Bakócz Tamás élete. Budapest, 1889.*
- Fraknoi, Carvajal követségei = Fraknoi Vilmos: Carvajal János bíbornok magyarországi követségei 1448-1461. Budapest, 1889.*

- Fraknói, A Hunyadiak = Fraknói Vilmos: A Hunyadiak és a Jagellók kora. A magyar nemzet története VIII. köt. Szerk.: Szilágyi Sándor. Budapest, 1997. (reprint).*
- Fraknói, A Hunyadiak és a Jagellók kora = Fraknói Vilmos: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526). Bp., 1896. (A magyar nemzet története. Szerk.: Szilágyi Sándor. IV. köt.)*
- Fraknói, Hunyadi Mátyás király = Fraknói Vilmos: Hunyadi Mátyás király 1440-1490. Budapest, 1890.*
- Fraknói, Magyarok a mohácsi vész előtt = Fraknói Vilmos: Magyarország a mohácsi vész előtt. Budapest, 1884.*
- Fraknói, II. Lajos és udvara = Fraknói Vilmos: II. Lajos és udvara. In: Budapesti Szemle 1876 10. köt. 19. sz.*
- Fraknói, II. Ulászló választása = Fraknói Vilmos: II. Ulászló királlyá választása. In: Századok 19. (1885).*
- Fraknói, Mátyás levelei = Fraknói Vilmos: Mátyás király levelei. 1. köt. 1458-1479. Budapest, 1893.*
- Fraknói, Számadási könyv = Fraknói Vilmos: II. Lajos király számadási könyve. In: Magyar Történelmi Tár 22. Budapest, 1877.*
- Fraknói, Vitéz János = Fraknói Vilmos: Vitéz János esztergomi érsek élete. Budapest, 1879.*
- F. Romhányi, Pálos gazdálkodás = F. Romhányi Beatrix: Pálos gazdálkodás a 15-16. században. In: Századok 141. (2007).*
- Fügedi, Mobilitás = Fügedi Erik: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. Budapest, 1970.*
- Fügedi, Püspökök = Fügedi Erik: A XV. századi magyar püspökök. In: Történelmi Szemle 8. (1965).*
- Füßy, Sárkány Ambrus végrendelete = Füßy Tamás: Ákosházi Sárkány Ambrus végrendelete 1522. évből. In: Történelmi Tár. Új folyam 2. (1901).*
- Grabmayer: Das Opfer war der Täter = Johannes Grabmayer: Das Opfer war der Täter. Das Attentat von Belgrad 1456 – über Sterben und Tod Ulrichs II. von Cilli. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 111. (2003).*
- Grothusen, Entstehung und Geschichte Zagrebs = Grothusen, Klaus-Detlev: Entstehung und Geschichte Zagrebs bis zum Ausgang des 14. Jahrhunderts. Wiesbaden, 1967.*
- Gyula oklevéltára = Gyula város oklevéltára (1313-1800). Szerk.: Veress Endre. Budapest, 1938.*
- Die Habsburger = Die Habsburger. Ein biographisches Lexikon. Herausgegeben von Brigitte Hamann. Wien, 1988.*
- Habsburg lexikon = Habsburg lexikon. Szerk.: Brigitte Hamann. Budapest, 1990.*
- Habsburg Mária = Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521-1531. Budapesti Történeti Múzeum, 2005. szeptember 30. – 2006. január 9. Slovenská národná galéria, 2006. február 2. – április 30. A katalógust szerkesztette: Réthelyi Orsolya, F. Romhányi Beatrix, Spekner Enikő, Végh András. Budapest, 2005.*
- Hazai okmánytár = Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső: Hazai okmánytár. VII. köt. Budapest, 1880.*

- Házi*, Pozsony vármegye = *Házi Jenő*: Pozsony vármegye középkori földrajza. Pozsony, 2000.
- Házi*, Sopron = *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története.
- I/4. köt.: Oklevelek és levelek 1453-tól 1459-ig. Sopron, 1925.
- I/7. köt.: Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1531-ig. Sopron, 1929.
- Heiss*, Politik und Ratgeber = *Heiss, Gernot*: Politik und Ratgeber der Königin Maria von Ungarn in den Jahren 1521–1531. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 82. (1974).
- Hermann*, Államháztartás = *Hermann Zsuzsanna*: Államháztartás és a pénz értéke a Mohács előtti Magyarországon. (Megjegyzések Thurzó Elek költségvetési előirányzatához.) In: Századok 109. (1975).
- Hermann*, Egy pénzügyi tervezettől a Hármaskönyvig = *Hermann Zsuzsanna*: Egy pénzügyi tervezettől a Hármaskönyvig. In: Századok 115. (1981).
- Hervay*, Repertorium = *Hervay, Ferenc L.*: Repertorium historicum ordinis Cisterciensis in Hungaria. Budapest – Roma, 1984.
- Hoffmann*, Régi magyar bibliofilek = *Hoffmann Edith*: Régi magyar bibliofilek. Az előszót és az új jegyzeteket írta és a kötetet szerk.: Wehli Tünde. Budapest, 1992.
- Holl*, Jodocus Clichtoveus = *Holl Béla*: Jodocus Clichtoveus elucidatoriuma és a magyarországi himnuszköltészet európai recepciója. In: *uő.*: Laus librorum. Válogatott tanulmányok. Vál. és szerk.: Monok István, Zvara Edina. Budapest, 2000.
- Holub*, Az életkor szerepe = *Holub József*: Az életkor szerepe középkori jogunkban és az „időlátott levelek”. In: Századok 55–56. (1921–1922).
- Holub*, Zala megye története = *Holub József*: Zala megye története a középkorban. 1. köt. Pécs, 1929.
- Honor, vár, ispánság. = *Engel Pál*: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Vál., szerk., jegyz.: Csukovits Enikő. Budapest, 2003.
- Horváth*, Brüsszeli okmánytár = *Hatvani (Horváth) Mihály*: Magyar történelmi okmánytár a brüsszeli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. I. köt. Pest, 1857.
- Horváth*, A Felső Részek = *Horváth Richárd*: A Felső Részek kapitánysága a Mátyás-korban. In: Századok 137. (2003).
- Horváth*, Veszprém megye = *Horváth Richárd*: Várak és politika a középkori Veszprém megyében. Debrecen, 2002. PhD-értekezés kézírata a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának Kézirattárában.
- Huber*, Ausztria története = *Huber Alfonz*: Ausztria története. 3. köt. Budapest, 1901.
- Istvánfi* = *Istvánfi Miklós*: Magyarország története 1490–1606. Fordította: Vidovich György. I. köt. Debrecen, 1867.
- N. Isthvanfi* = Nicolai Isthvanfi Pannoni Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXIV. Ab anno Chr. MCCCCXC ad MDCVI. Vienna – Praga – Tergestum, 1758.
- Iványi*, Bártfa = *Iványi Béla*: Bártfa szabad királyi város levéltára 1319-1526. I. köt. Budapest, 1910.
- Iványi*, Memorabiliák = *Iványi Béla*: A körmendi levéltár Memorabiliái. Körmend, 1942.

Iványi, Missilisek = Iványi Béla: A körmendi levéltár missilis levelei (1. rész: középkor 1454–1526). Körmend, 1943.

Jakó, Az erdélyi vajdák kinevezéséről = Jakó Zsigmond: Az erdélyi vajdák kinevezéséről. In: Levéltári Közlemények 63. (1992).

Jakó, Kolozsmonostor = Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). 1-2. köt. Budapest, 1990.

Janits, Az erdélyi vajdák működése = Janits Iván: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig. Budapest, év nélkül.

Kaprinai, Hungaria diplomatica = Stephanus Kaprinai: Hungaria diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Pars II. Vindobona, 1771.

Károlyi-oklevéltár = A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. 2. köt. Oklevelek 1414-1489. S. a. r.: Géresi Kálmán. Budapest, 1883. 3. köt.: Oklevelek és levelezések 1491-1600. S. a. r.: uő. Budapest, 1885.

Kázmér, Régi családnevek szótára = Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. Budapest, 1993.

Kercselich, Hist. cath. eccl. Zagr. = Kercselich (Krčelić) de Corbavia, Balthasar Adamus: Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabiensis partis primae tomus I. Zagabria, 1770.

*Kisbán, Étkezések = Kisbán Eszter: Az étkezések napi rendjének újkori átalakulása és az *ebéd*. In: Magyar Nyelv 71. (1975).*

Kollányi, Esztergomi kanonokok = Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100–1900. Esztergom, 1900.

Kolostorok és társaskáptalanok = Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Szerk.: F. Romhányi Beatrix. CD-ROM. Budapest, év nélkül.

Komjáthy, Kaposvár = Komjáthy Miklós: A középkorvégi Kaposvár. In: Kaposvár. Vároštörténeti tanulmányok. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1975.

Komjáthy, A somogyi konvent II. Lajos-kori oklevelei = Komjáthy Miklós: A somogyi konvent II. Lajos-kori oklevelei az Országos Levéltárban.

2. közlemény: in: SMM 2. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1971.

Komjáthy, A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei = Komjáthy Miklós: A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban.

1. közlemény: in: SMM 4. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1973.

2. közlemény: in: SMM 5. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1974.

5. közlemény: in: SMM 8. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1977.

7. közlemény: in: SMM 10. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1979.

KMTL = Korai magyar történeti lexikon. (9-14. század.) Főszerkesztő: Kristó Gyula. Szerk.: Engel Pál, Makk Ferenc. Budapest, 1994.

Kordé, A székely ispáni méltóság = Kordé Zoltán: A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig. Debrecen, 2003. PhD-értekezés kézírata a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának Kézirattárában.

Kosáry, Magyar külpolitika = *Kosáry Domokos*: Magyar külpolitika Mohács előtt. Budapest, 1978.

Kovachich, Supplementum 2. köt. = *Kovachich, Martinus Georgius*: Supplementum ad Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. 2. köt. Buda, 1800.

Kovács, Studensek = *Kovács Béla*: Studensek, magisterek, doctorok. In: Archivum 11. Eger, 1983.

Köblös, Az egyházi középréteg = *Köblös József*: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával.) Budapest, 1994.

Körmendy, Studentes extra regnum = *Körmendy Kinga*: Studentes extra regnum. Esztergomi kanonokok egyetemjárása és könyvhasználata 1183-1543. Budapest, 2007.

Kristóf, A váradi káptalan = *Kristóf Ilona*: A váradi káptalan méltóságviselői 1440-1526 között. In: Turul 77. (2004).

Kronológia = Magyarország történeti kronológiája. Főszerk.: Benda Kálmán. I. köt. A kezdetektől 1526-ig. Szerk.: Solymosi László. Budapest, 1986. (3. kiad.)

Kubinyi, Bárók = *Kubinyi András*: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében. In: Századok 122. (1988).

Kubinyi, Beriszló Péter = *Kubinyi András*: Beriszló Péter és budai szereplése. In: Budapest Régiségei 20. (1963).

Kubinyi, Budai udvarbíró = *Kubinyi András*: A budai vár udvarbírói hivatala 1458–1541. (Kísérlet az országos és a királyi magánjövendelmek szétválasztására.) In: Levéltári Közlemények 35. (1964).

Kubinyi, Az egyház szerepe = *Kubinyi András*: Az egyház szerepe az országos politikában és a honvédelemben a középkor végén. In: Egyházak a változó világban. Szerk.: Bárdos István és Beke Margit. Esztergom, 1991.

Kubinyi, Ernuszt Zsigmond = *Kubinyi András*: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. (A magyar igazságszolgáltatás nehézségei a középkor végén.) In: Századok 135. (2001).

Kubinyi, Főúri és nemesi végrendeletek = *Kubinyi András*: Főúri és nemesi végrendeletek a Jagelló-korban. In: Soproni Szemle 53. (1999).

Kubinyi, Főúri étrend = *Kubinyi András*: Főúri étrend tábori körülmények között 1521-ben. In: Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk.: Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György. Budapest, 2002.

Kubinyi, Habsburg Mária udvartartása = *Kubinyi András*: Habsburg Mária királyné udvartartása és a politika 1521-1526. In: Habsburg Mária.

Kubinyi, Jagelló-kori ért. = *Kubinyi András*: A Jagelló-kori értelmiség. In: Az értelmiség Magyarországon a 16-17. században. Szerk.: Zombori István. Szeged, 1988.

Kubinyi, „Kalandos szövetség” = *Kubinyi András*: Az 1525. évi „Kalandos szövetség”. In: Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára. Szerk.: Bertényi Iván. Budapest, 1980.

Kubinyi, Kaposújvár = Kubinyi András: A kaposújvári uradalom és a Somogy megyei familiárisok szerepe Újlaki Miklós birtokpolitikájában. (Adatok a XV. századi feudális nagybirtok hatalmi politikájához.) In: SMM 4. köt. Szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1973.

Kubinyi, Két sorsdöntő esztendő = Kubinyi András: Két sorsdöntő esztendő (1490-1491). In: Történelmi Szemle 33. (1991).

Kubinyi, Kincstári személyzet = Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. In: Mátyás király, 1458–1490. Szerk.: Barta Gábor. Budapest, 1990.

Kubinyi, A királyi kincstartók oklevéladó működése = Kubinyi András: A királyi kincstartók oklevéladó működése Mátyástól Mohácsig. In: Levéltári Közlemények 28. (1958).

Kubinyi, A királyi tanács köznemesi ülnökei = Kubinyi András: A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagelló-korban. In: Mályusz Elemér emlékkönyv. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk.: H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Budapest, 1984.

Kubinyi, A királyi udvar = Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk.: Koszta László. Szeged, 1995.

Kubinyi, A középbirtokos nemesség = Kubinyi András: A középbirtokos nemesség Mohács előestéjén. In: Magyarország társadalma a török kiűzésének idején. Szerk.: Szvircsek Ferenc. Salgótarján, 1984.

Kubinyi, A középkori anyagi kultúra = Kubinyi András: A középkori anyagi kultúra kutatása és néhány módszertani problémája. In: Aetas 6. (1990) 3. sz.

Kubinyi, A magyar állam = Kubinyi András: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk.: Rúzsás Lajos és Szakály Ferenc. Budapest, 1986.

Kubinyi, A magyar országgyűlések = Kubinyi András: A magyar országgyűlések tárgyalási rendje 1445-1526. In: Jogtörténeti Szemle (évfolyam jelölése nélkül) 2006. 2. sz.

Kubinyi, A magyarországi városok országrendisége = Kubinyi András: A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez. In: Tanulmányok Budapest Múltjából 21. Budapest, 1979.

Kubinyi, Mátyás király = Kubinyi András: Mátyás király. Budapest, 2001.

Kubinyi, A Mátyás-kori államszervezet = Kubinyi András: A Mátyás-kori államszervezet. In: Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk.: Rázsó Gyula, V. Molnár László. Budapest, 1990.

Kubinyi, A mezőgazdaság történetéhez = Kubinyi András: A mezőgazdaság történetéhez a Mohács előtti Budán. (Gallinczer Lénárt számadáskönyve 1525-ből.) In: Agrártörténeti Szemle 6. (1964).

Kubinyi, Nagybirtok és főúri rezidencia = Kubinyi András: Nagybirtok és főúri rezidencia Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig. In: A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 2. (1991) Szerk.: Töröcsik Zoltán. Tapolca, 1992.

Kubinyi, Recenzió = Kubinyi András Fügedi idézett művéről (rövidítve: Mobilitás) írt ismertetése: in: Századok 107. (1973).

Kubinyi, Sárkány Ambrus = Kubinyi András: Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In: Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára. Tanulmányok. Szerk.: Pamer Nóra. Budapest, 1994. (Művészettörténet – műemlékvédelem VI.)

Kubinyi, Szalkai László = Kubinyi András: Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése. In: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, 1999.

Kubinyi, A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem = Kubinyi András: A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez. In: Uő.: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és a Jagelló-kor hadtörténete. Hely nélkül, 2007.

Kubinyi, Szécsi Dénes = Kubinyi András: Szécsi Dénes bíboros prímás. In: Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára. Tanulmányok. Művészettörténet – Műemlékvédelem. Szerk.: Valter Iлона. Budapest, 1993.

Kubinyi, Szécsi Dénes – különös tekintettel Mátyás-kori szerepére = Kubinyi András: Szécsi Dénes esztergomi érsek – különös tekintettel Mátyás-kori politikai szerepére. In: „Lux Pannoniae” Esztergom. Az ezeréves kulturális metropolis. Konferencia, 2000. június 15-16-17. Esztergom, 2001.

Kubinyi, Újlaki = Kubinyi András: Újlaki Miklós. In: Nagy képes millenniumi arcképcsarnok. 100 portré a magyar történelemből. Szerk.: Rácz Árpád. Budapest, 2000.

Kubinyi, A várnegyed és környéke = Kubinyi András: A várnegyed és környéke középkori helyrajza. In: Szakály Ferenc – Szücs Jenő: Budai bortizedjegyzékek a 16. század első harmadából. A kötet kiadását előkészítette: Tringli István, Nógrády Árpád. Budapest, 2005.

Kubinyi, Végrendelkezés = Kubinyi András: Egy késő középkori főrangú hölgy végrendelkezésének tanulságai. In: Történelmi Szemle 39. (1997).

Kubinyi, Vémeri = Kubinyi András: Hivatalnokkarrier a XV. század végén: Vémeri Zsigmond királyi kincstartó, zágrábi püspök. In: Magyar egyháztörténeti évkönyv. Szerk.: Bertényi Iván, Dóka Klára. 2. köt. Budapest, 1996.

Kubinyi, Vitéz János és Janus Pannonius = Kubinyi András: Vitéz János és Janus Pannonius politikája Mátyás uralkodása idején. In: Humanista műveltség Pannóniában. Szerk.: Bartók István, Jankovits László, Kecskeméti Gábor. Pécs, 2000.

Kujáni, Brodarics = Kujáni Gábor: Adalékok a Brodarics-család és Brodarics István életéhez. Budapest, 1913.

Lázár, Székely ispánok = Gróf Lázár Miklós: Székely ispánok és alispánok a mohácsi vészig. In: Századok 14. (1880).

Lukinich, Podmaniczky I. köt. = A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára. Közzétette, családörténeti bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Lukinich Imre. I. köt. 1351-1510. Budapest, 1937.

Magyar oklevél-szótár = Szamota István – Zolnai Gyula: Magyar oklevél-szótár. Budapest, 1902–1906.

Magyar törvénytár = Nagy Gyula – Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen – Márkus Dezső: Magyar törvénytár. 1000-1526. évi törvénczikkék. Budapest, 1899.

Mályusz, Egyházi társadalom = Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest, 1971.

Mályusz, A magyar rendi állam = Mályusz Elemér: A magyar rendi állam Hunyadi korában. In: Századok 91. (1957).

Mályusz – Kristó, Commentarii = Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum II. Commentarii 2. Ab anno 1301 usque ad annum 1487. Composuit *Elemér Mályusz* adiuvante *Julio Kristó*. Budapest, 1988.

Margalits, Horvát repertorium = *Margalits Ede*: Horvát történelmi repertorium. 1. köt.: Budapest, 1900. 2. köt.: Budapest, 1902.

Monumenta rusticorum = Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Maiorem partem collegit *Antonius Fekete Nagy*. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redegit Geisa Érszegi. Budapest, 1979.

Monumenta Zagrabiae = Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae metropolis regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae.

2. köt.: Diplomata: 1400-1499. Collegit et edidit Joannes Bapt. Tkalčić. Zagrabia, 1894.

3. köt.: Diplomata: 1500-1526. Collegit et edidit Joannes Bapt. Tkalčić. Zagrabia, 1896.

11. köt.: Libri fassionum seu fundales (1471-1526). Inventaria et rationes (ann. 1368-1521). Zagrabia, 1905.

12. köt.: Diplomata: annor. 1526-1564. Collegit et edidit Emilius Laszowski. Zagrabia, 1929.

Nagy, Sopron vm. Oklt. = *Nagy Imre*: Sopron vármegye története. Oklevéltár. 2. köt. Sopron, 1891.

Neumann, II. Ulászló koronázása = *Neumann Tibor*: II. Ulászló koronázása és első rendeletei. (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról.) In: Századok 142. (2008).

Nógrády, Mátyás kincsek = *Nógrády Árpád*: Mátyás kincsek a visegrádi vár 1490. évi leltárában. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 1998.

Nógrády, A paraszti napszámbér = *Nógrády Árpád*: A paraszti napszámbér vásárlóértéke a középkor végi Magyarországon. In: Szabó István emlékkönyv. Kovács Ágnes közreműködésével szerk.: Rácz István. Debrecen, 1998.

Nyulásziné Straub, Címereslevelek jegyzéke = *Nyulásziné Straub Éva*: Magyar Országos Levéltár. Címereslevelek jegyzéke. 2. kiad. Budapest, 2000.

OLD = Oxford Latin Dictionary. Edited by P. G. W. Glare. Oxford, 1983.

Orbis Latinus = *Graesse – Benedict – Plechl*: Orbis Latinus. 1 – 3. köt. Braunschweig, 1972.

Ortvay, Mária = *Ortvay Tivadar*: Mária, II. Lajos magyar király neje 1505–1558. Budapest, 1914.

Óváry = *Óváry Lipót*: A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai. 1. köt. Budapest, 1890.

Pesty, Recenzió = *Pesty Frigyes* e műről írott recenziója: Haan Lajos: Békés vármegye hajdana. Pest, 1870. In: Századok 4. (1870).

Péter, Jobbágycsaládok életvitele = *Péter Katalin*: Jobbágycsaládok életvitelének különbözőségei az örökös jobbágyság korában, 16-17. század. In: Századok 137. (2003).

Pettkó, Kapisztrán = *Pettkó Béla*: Kapisztrán János levelezése a magyarokkal. In: Történelmi Tár. Új folyam 2. (1901).

Pálosfalvi, Grebeni Hermanfi László = *Pálosfalvi Tamás*: Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemesi politikus pályaképe. Első közlemény. In: Századok 141. (2007).

Pálosfalvi, Vitovec János = *Pálosfalvi Tamás*: Vitovec János. Egy zsoldoskarrier a 15. századi Magyarországon. In: Századok 135. (2001).

- Pálosfalvi*, A pozsonyi vár elfoglalása = *Pálosfalvi Tamás*: A pozsonyi vár elfoglalása 1450-ben. In: Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról. Szerk.: Neumann Tibor. Hely nélkül, 2004. (Analecta Mediaevalia II.)
- Pálosfalvi*, A Rozgonyiak = *Pálosfalvi Tamás*: A Rozgonyiak és a polgárháború (1440–1444). In: Századok, 137. (2003).
- Razum*, Osvaldo Thuz = *Razum, Stjepan*: Osvaldo Thuz de Szentlászló vescovo di Zagabria, 1466-1499. Excerpta ex dissertatione ad Doctoratum in Facultate Historiae Ecclesiasticae Pontificiae Universitatis Gregoriana. Roma – Zagreb, 1995.
- Reiszig*, A Kanizsaiak = *Reiszig Ede*: A Kanizsaiak a XV. században. In: Turul 55. (1941).
- Reiszig*, Ujlaki = *Reiszig Ede*: Az Ujlaki-család. In: Turul 57. (1943).
- Reiszig*, Vas vm. = *Reiszig Ede*: Vas vármegye tisztkara a középkorban. Kőszeg, 1940.
- Réthelyi*, A királyné kincsei = *Réthelyi Orsolya*: „...Maria regina...nuda venerat ad Hungariam...”. A királyné kincsei. In: Habsburg Mária.
- Schönherr*, Corvin = *Schönherr Gyula*: Hunyadi Corvin János 1473-1504. Budapest, 1894.
- Siklóssy*, Mükincseink = *Siklóssy László*: Mükincseink vándorútja Bécsbe. Budapest, 1919.
- Simon*, A baricsi és kölpényi harmincadok = *Simon Zsolt*: A baricsi és kölpényi harmincadok a 16. század elején. In: Századok 140. (2006).
- Solymosi*, Jegyzőkönyv = *Solymosi László*: Az esztergomi székeskáptalan jegyzőkönyve (1500–1502, 1507–1527). Budapest, 2002.
- Solymosi*, Két testamentum = *Solymosi László*: Két középkor végi testamentum Szabolcs vármegyéből. In: Emlékkönyv Rácz István 70. születésnapjára. Szerk.: Kovács Ágnes. Debrecen, 1999.
- SMM = Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv. Kaposvár.
- Soós*, Kincstartók = *Soós Ferenc*: Magyarország kincstartói 1340-1540. Hely nélkül, 1999.
- Sörös*, Gosztonyi = *Sörös Pongrác*: Adatok felsőszelestei Gosztonyi János püspök életéhez. In: Religio 68. (1909).
- Szabó*, Küzdelmeink = *Szabó Dezső*: Küzdelmeink a nemzeti királyságért. Budapest, 1917.
- Szabó*, A pozsonyi béke = *Szabó Dezső*: A pozsonyi béke. 1491. nov. 7. In: Századok 48. (1914).
- Szabó*, Országgyűlések = *Szabó Dezső*: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. Budapest, 1909.
- Szende*, Otthon a városban = *Szende Katalin*: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Budapest, 2004.
- Szydłowiecki naplója = Krzysztof Szydłowiecki kancellár naplója 1523-ból. S. a. r.: Zombori István. Budapest, 2004.
- Teleki*, Hunyadiak kora. = *Gróf Teleki József*: Hunyadiak kora Magyarországon.
2. köt. Pest, 1852.
3. köt. Pest, 1853.
10. köt. Pest, 1853.
- Teutsch*, Die Schässburger Gemeinderechnung = *Teutsch, G. D.*: Die Schässburger Gemeinderechnung von 1522. In: Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge 1. (1853).

Thallóczy – Horváth, Jajcza = Jajcza (bánság, vár és város) története 1450-1527. Írta: Thallóczy Lajos. Az oklevéltárat szerkesztette: Horváth Sándor. Budapest, 1915.

Thuróczy = Thuróczy János: A magyarok krónikája. Rogerius mester: Siralmas ének. (Fordították: *Thuróczy* munkáját: Bellus Ibolya, Kristó Gyula, *Rogerius* művét: Horváth János.) Budapest, 2001. (Millenniumi magyar történelem. Források.)

J. de Thurocz = Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. köt. Textus. Ediderunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó. Budapest, 1985.

Timár, A Szerdahelyiek birtokai = Timár Péter: A Szerdahelyiek Somogy megyei birtokai. In: SMM 30. köt. Szerk.: Bősze Sándor. Kaposvár, 1999.

Tóth-Szabó, A cseh-huszita mozgalmak = Tóth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Budapest, 1917.

Tóth-Szabó, Szatmári György = Tóth-Szabó Pál: Szatmári György prímás (1457–1524). Budapest, 1906.

Török, A mohácsi vész előzményei = Török Pál: A mohácsi vész diplomáciai előzményei. In: Mohács emlékkönyv 1526. Szerk.: Lukinich Imre. Budapest, 1926.

Történeti-etimológiai szótár = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerk.: Benkő Loránd. Szerk.: Kiss Lajos, Papp László. 2. köt. Budapest, 1970.

Tringli, Nagyságosok és vitézlők = Tringli István: Nagyságosok és vitézlők. Címzések és megszólítások a kései középkorban. In: História 20. (1998) 7. sz.

Tringli, Szlavóniai közgyűlés = Tringli István: Az 1481. évi szlavóniai közgyűlés. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 1998.

Új életrajzi lexikon = Új magyar életrajzi lexikon. Főszerk.: Markó László. I. köt. Budapest, 2001.

Végh, Buda helyrajza = Végh András: Buda város középkori helyrajza. 1. köt. Budapest, 2006.

Veszprémy, A körmendi ütközetek = Veszprémy László: „Reddidit amissum fugiens germanus honorem”. Az 1459-es körmendi ütközetek historiográfiájához. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 1998.

Veszprémy – Kelenik – Hermann – Bencze, Körmend = Veszprémy László – Kelenik József – Hermann Róbert – Bencze László: Körmend a hadtörténelemben. Körmend, 1992.

Vitae fratrum = Gregorius Gyöngyösi: Vitae fratrum eremitarum ordinis Sancti Pauli primi eremitae. Edidit: Franciscus L. Hervay. Budapest, 1988.

Voigt, Handbuch der Geschichte Preussens = Voigt, Johannes: Handbuch der Geschichte Preussens bis zur Zeit der Reformation. III. köt. Königsberg, 1850. (2. kiad.)

Wagner, Petri de Warda (!) epistolae = Wagner, Carolus: Petri de Warda (!) ecclesiarum Colocensis et Bachiensis canonice unitarum archiepiscopi epistolae. Ponium & Cassovia, 1776.

Wathay Ferenc énekes könyve = Wathay Ferenc énekes könyve. S. a. r., az utószót és a jegyzeteket írta Nagy Lajos. A szöveget Belia György gondozta. 2. köt. Budapest, 1976.

Wenzel, Hédervári = Wenzel Gusztáv: A Hédervári Ferenc jószágai fölötti per és ítélet 1523-ban. Magyar Történelmi Tár 6. Pest, 1859.

Wenzel, II. Ulászló házas élete = *Wenzel Gusztáv*: II. Ulászló magyar és cseh királynak házas élete 1501–1506. In: Századok 11. (1877).

Wenzel, Sanuto = *Wenzel Gusztáv*: Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai.

II. In: Magyar Történelmi Tár 24. Budapest, 1877.

III. In: Magyar Történelmi Tár 25. Budapest, 1878.

Wertner, Beheim Mihály = *Wertner Mór*: Beheim Mihály az 1457. évi magyarországi események szereplőiről. In: Turul 31. (1913).

Wertner, Magyar hadjáratok = *Wertner Mór*: Magyar hadjáratok a XV. század második felében. In: Hadtörténelmi Közlemények 13. (1912).

Zala m. arch. és gen. adattára = Zala megye archontológiai és genealógiai adattára (13-16. század). Szerk.: Szatlóczki Gábor. CD-ROM. Budapest, 2004.

Zala m. archontológiája = Zala megye archontológiája 1138-2000. Szerk.: Molnár András. Zalaegerszeg, 2000.

Zala vm. tört. Oklt. = Zala vármegye története. Oklevéltár. 2. köt. 1364-1498. Szerk.: Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula. Budapest, 1890.

Mellékletek

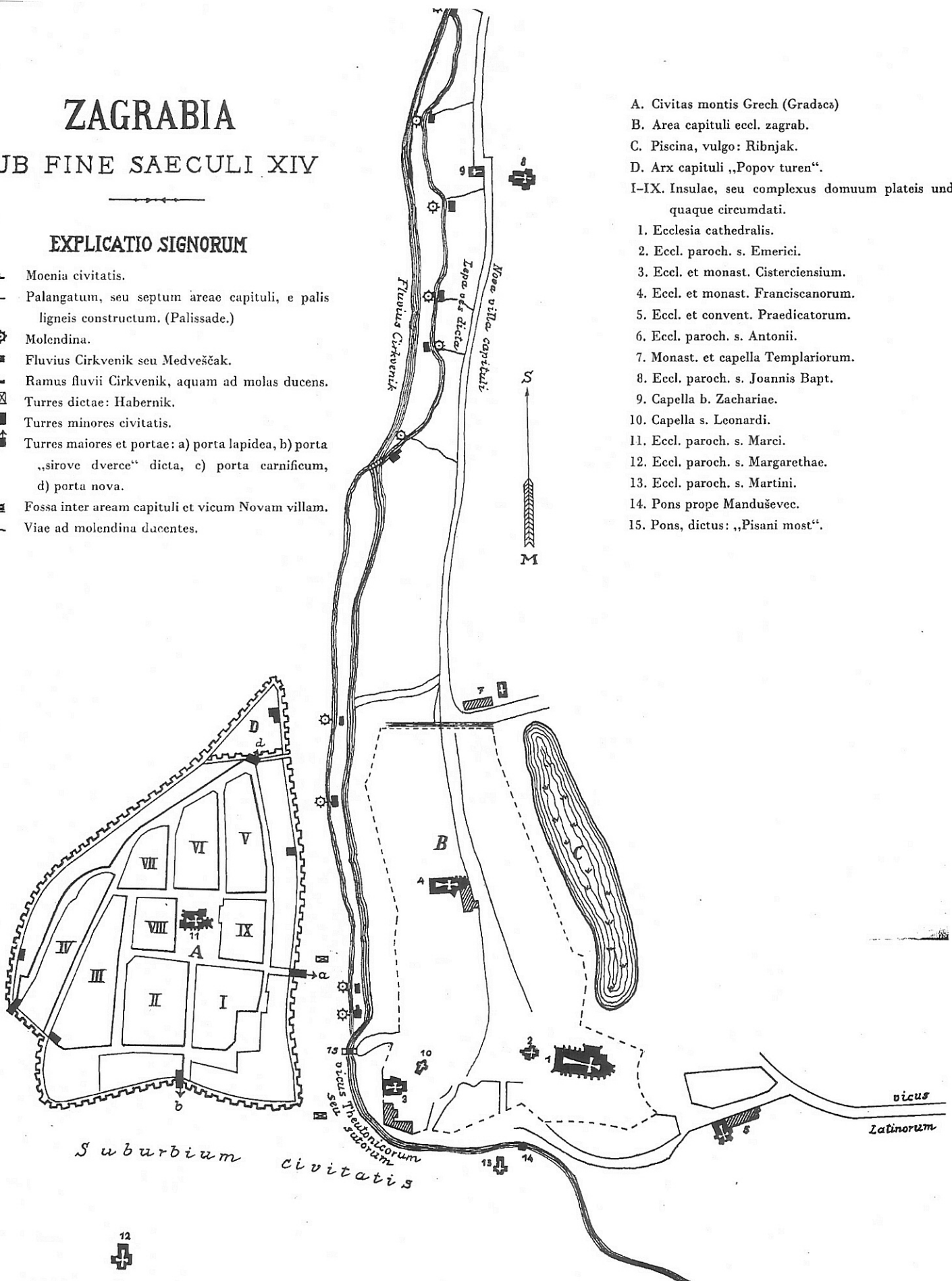
1. Zágráb várostérképét ld.: *Grothusen*, Entstehung und Geschichte Zagrebs, 176. és 177. p. között.
2. A hat másik térkép a Túz Osvát zágrábi püspök 1499. évi végrendeletében kedvezményezett szlavóniai egyházi intézmények helyét mutatja. A térképek e mű alapján készültek: *Engel*, Térkép.

ZAGRABIA

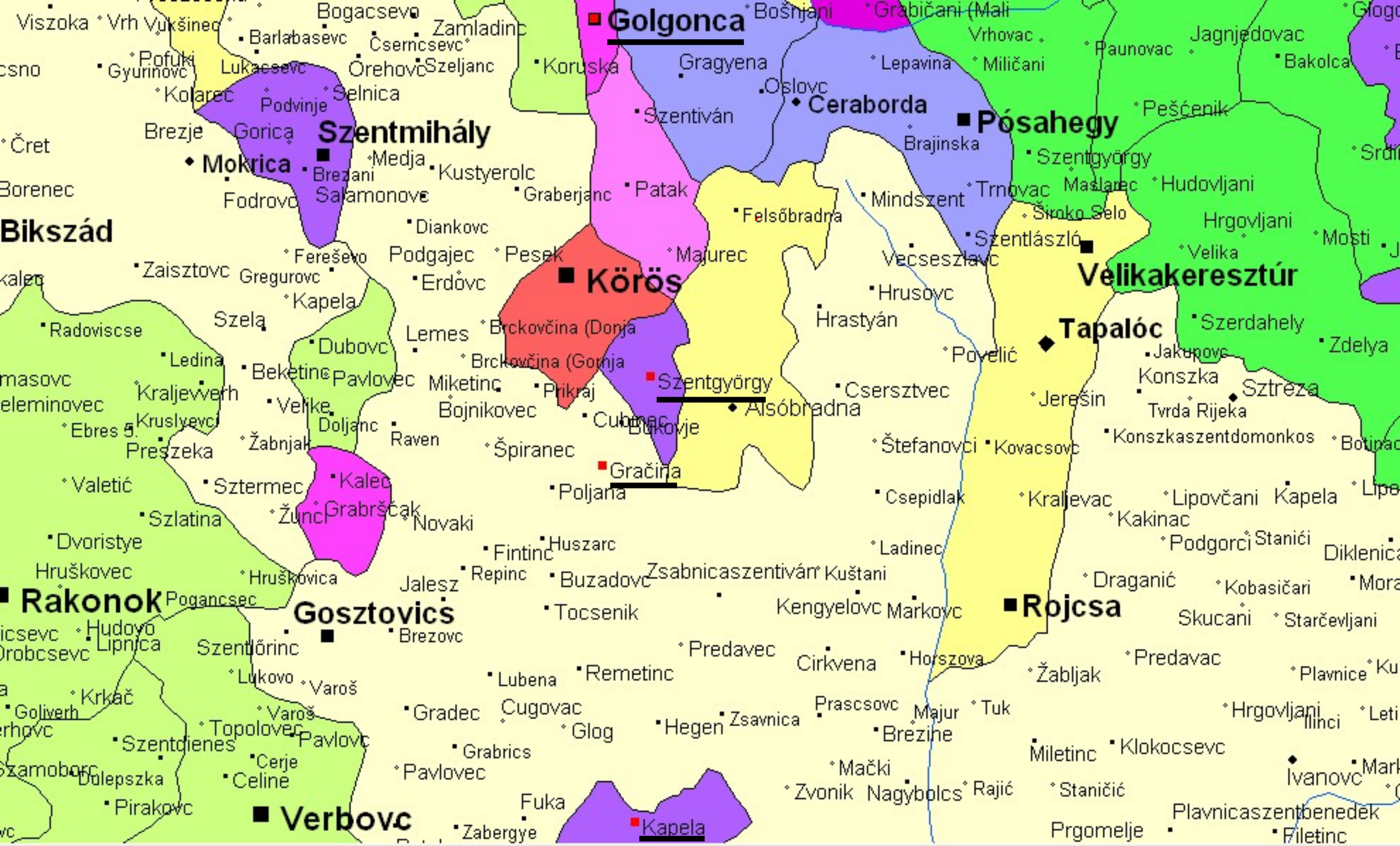
SUB FINE SAECULI XIV

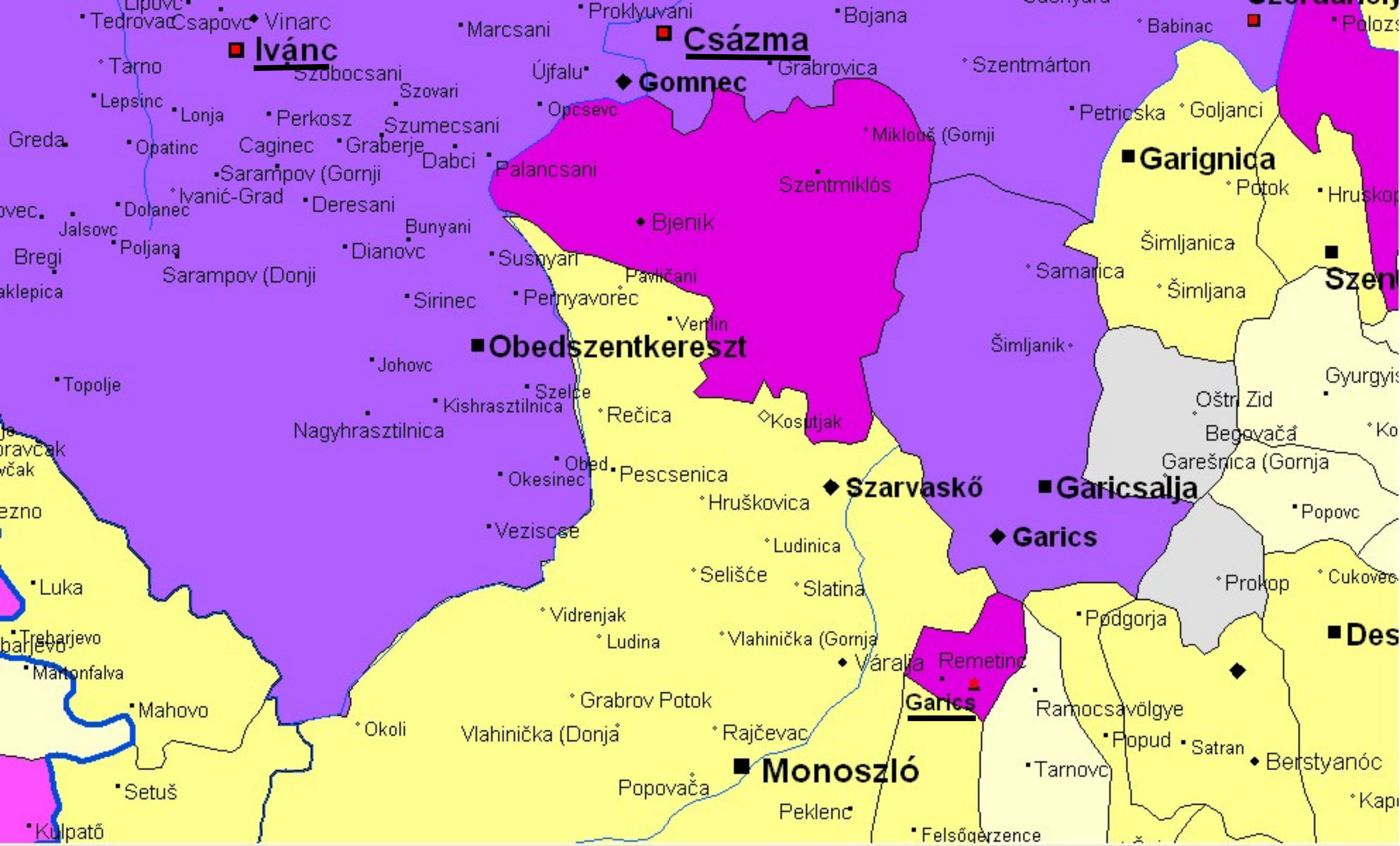
EXPLICATIO SIGNORUM

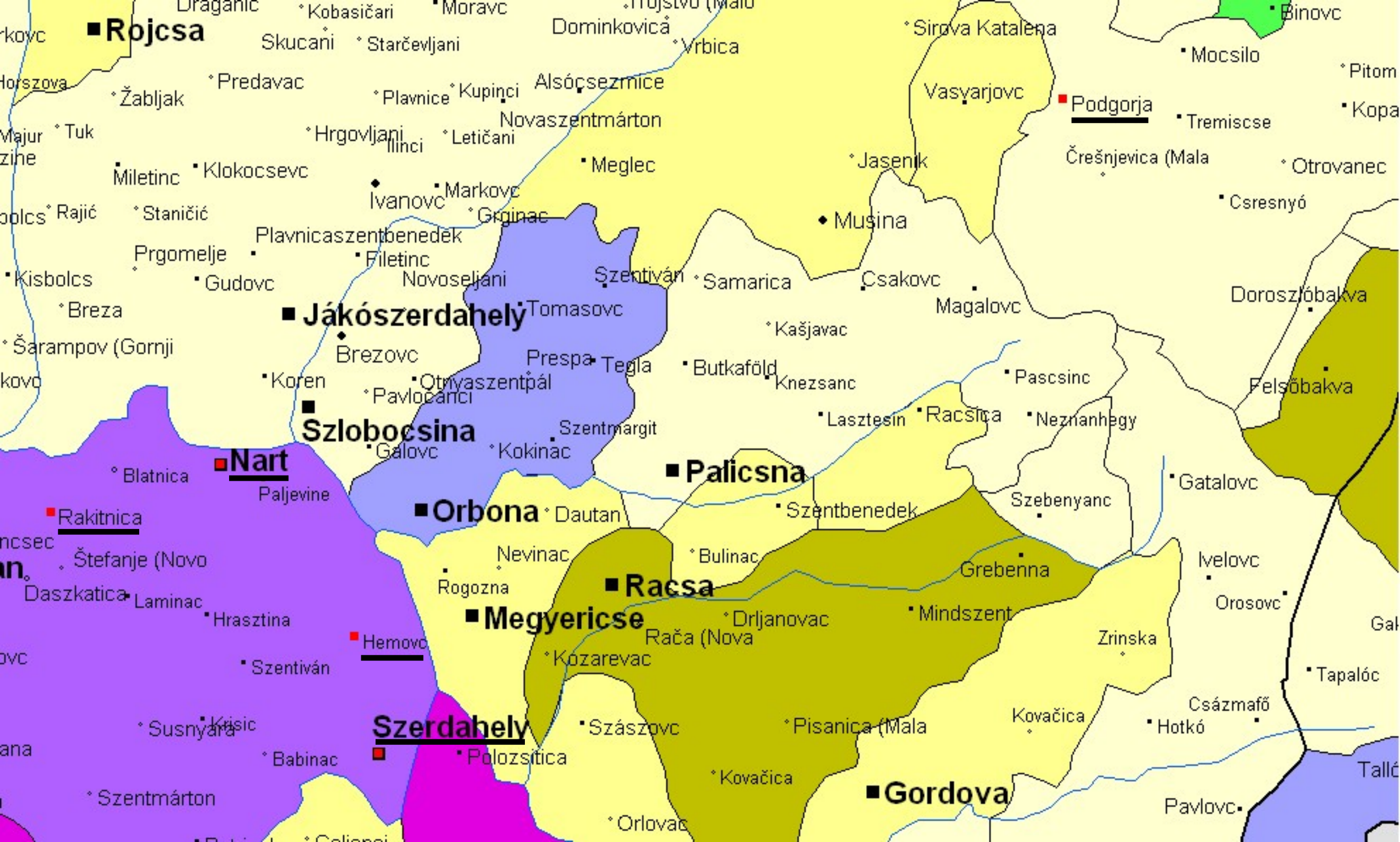
- Moenia civitatis.
- Palangatum, seu septum areae capituli, e palis ligneis constructum. (Palissade.)
- Molendina.
- Fluvius Cirkvenik seu Medveščak.
- Ramus fluvii Cirkvenik, aquam ad molas ducens.
- Turres dictae: Habernik.
- Turres minores civitatis.
- Turres maiores et portae: a) porta lapidea, b) porta „sirove dverce“ dicta, c) porta carnificum, d) porta nova.
- Fossa inter aream capituli et vicum Novam villam.
- Viae ad molendina ducentes.

- A. Civitas montis Grech (Gradsca)
- B. Area capituli eccl. zagrab.
- C. Piscina, vulgo: Ribnjak.
- D. Arx capituli „Popov turen“.
- I-IX. Insulae, seu complexus domuum plateis undique circumdati.
- 1. Ecclesia cathedralis.
- 2. Eccl. paroch. s. Emerici.
- 3. Eccl. et monast. Cisterciensium.
- 4. Eccl. et monast. Franciscanorum.
- 5. Eccl. et convent. Praedicatorum.
- 6. Eccl. paroch. s. Antonii.
- 7. Monast. et capella Templariorum.
- 8. Eccl. paroch. s. Joannis Bapt.
- 9. Capella b. Zachariae.
- 10. Capella s. Leonardi.
- 11. Eccl. paroch. s. Marci.
- 12. Eccl. paroch. s. Margarethae.
- 13. Eccl. paroch. s. Martini.
- 14. Pons prope Manduševec.
- 15. Pons, dictus: „Pisani most“.

Rojcsa

Jákószerdahely

Szlobocsa

Nart

Orbona

Palicsna

Rácsa

Megyericse

Szerdahely

Gordova

Podgorja

Rakitnica

Hemovc

Tremiscse

Štefanje (Novo)

Rača (Nova)

Črešnjevica (Mala)

Daszkatica

Kozarevac

Črešnjevica (Mala)

Hrasztina

Szászovc

Črešnjevica (Mala)

Szentiván

Pisanica (Mala)

Črešnjevica (Mala)

Susnyára

Kovačica

Črešnjevica (Mala)

Babinac

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

Szentmárton

Orlovac

Črešnjevica (Mala)

